

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๑๗ ตอนที่ ๑๑๖๙ – ๑๑๗๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๑๖๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กันยายน – ๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๕

ส. ไม่ยากถ้าทราบว่า อินทรีย์ ๒๒ เป็นรูป ๗ เป็นนาม ๑๔ คือ ๒ เท่าของรูป อินทรีย์ ๒๒ เป็นรูป ๗ เป็นนาม ๑๔ เป็นนามและรูป ๑

แต่ถ้ากล่าวโดยรูป ๒๔ รูปที่เป็นอินทรีย์มี ๘ คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสณินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ อิตถินทรีย์ ๑ ปุริสินทรีย์ ๑ และชีวิตินทรีย์อีก ๑ รวมเป็น ๘

ซึ่งข้อความใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาพระวิภังคปกรณ์** วินิจัยการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอินทรีย์ ๒๒ โดยลำดับ และโดยความต่างกันและไม่ต่างกัน มีข้อความว่า

แม้ลำดับในข้อว่า โดยลำดับนี้ ก็ได้แก่ลำดับแห่งเทศนานั่นเอง ในข้อนั้นพึงทราบอธิบายดังนี้ ด้วยการกำหนดรู้ธรรมที่เป็นภายในจึงจะได้บรรลุอริยมุมได้ ฉะนั้นพระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงจักขุนทรีย์เป็นต้น อันนับเนื่องด้วยภาวะของตนก่อน

ข้อความทั้งหมด ถ้าท่านผู้ฟังพิจารณาจริง ๆ ให้เข้าใจในอรรถ จะเกิดอุปการะการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ถ้าไม่พิจารณาลักษณะของอินทรีย์ะไม่เป็นหนทางที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะอินทรีย์ะ ได้แก่ จักขุนทรีย์ทางตาที่กำลังเห็น มีสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งถ้าไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมใดเป็นรูปธรรม สภาพธรรมใดเป็นนามธรรม ก็ย่อมไม่สามารถละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใดคิดจะไม่พิจารณาจักขุนทรีย์ หรือว่าสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ให้ทราบว่า ไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะแม้ใน

อรรถกถาที่อธิบายถึงการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอินทริยะโดยลำดับก็มีข้อความว่า ด้วยการกำหนดรู้ธรรมที่เป็นภายในจึงจะได้บรรลุอุริยภูมิได้ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงจักขุนทริย์เป็นต้น อันนับเนื่องด้วยภาวะของตนก่อน

เพราะฉะนั้น ควรจะต้องพิจารณาอรรถกถานี้ว่า หมายความว่าอะไร

ทุกท่านก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม มีตัวตน และก็มีการเห็น ดังนั้น จักขุนทริย์นี้ ก็เป็นอินทริย์อันนับเนื่องด้วยภาวะของตน มีตัวตนที่เห็น เป็นเราที่เห็น ไข่ หรือไข่ ในขณะที่จะเห็น ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นจักขุนทริย์ เป็นสภาพธรรมที่นับเนื่องด้วย ภาวะของตน

ถ้าไม่มีการเห็นโลกนี้ไม่ปรากฏ แต่เมื่อโลกนี้ปรากฏ ก็เป็นเราเห็น และเห็น สิ่งที่เป็นของเราด้วย เพราะฉะนั้น ตัวตนไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็น อินทริยะ เป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่ที่จะทำให้โลกปรากฏทางตา ที่เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจิตกรรม เป็นดอกไม้ เป็นพืชพรรณธัญญาหาร เป็นศิลปะ เป็น พระพุทธรูป เป็นวิชาการต่าง ๆ จิตกรรมต่าง ๆ ล้วนมาจากการเห็นทั้งสิ้น และการ เห็นนั้นก็อินทริยะอันนับเนื่องด้วยภาวะของตน

ทุกคนที่เห็น มีใครบ้างไหมที่ไม่คิดว่าเป็นเราเห็น เป็นตัวตน เป็นภาวะของตน เป็นสภาพหนึ่งของตัวเองที่เห็น

เพราะฉะนั้น การที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน พระผู้มีพระภาค จึงทรงแสดงจักขุนทริย์เป็นอินทริย์ที่ ๑ ต่อจากนั้นก็อินทริย์ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ก็ภาวะของตานั้น อาศัยธรรมอันใดจึงนับได้ว่าหญิงหรือชาย เพื่อทรงแสดงว่า ธรรมนั้นได้แก่ภาวะของตานั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอิตินทริย์และปริสินทริย์ไว้ ต่อจากจักขุนทริย์เป็นต้น

ท่านผู้ฟังเกิดมาแล้วรู้ตัวใช้ไหมว่า เป็นหญิง หรือเป็นชาย ซึ่งก็ต้องอาศัย จักขุนทริย์ ทางหูก็ต้องฟังเสียง เป็นหญิง เป็นชาย เป็นโสตินทริย์ เพราะฉะนั้น ต่อจากอินทริย์ ๕ ที่จะรู้ ภาวะของตานั้น อาศัยธรรมอันใดจึงนับได้ว่าหญิงหรือชาย

เพื่อทรงแสดงว่าธรรมนั้นได้แก่ภาวะของตนนี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอิตถินทรีย์และปริสินทรียไว้ ต่อจากจักขุนทรียเป็นต้น

ให้ทราบว่า ที่ยึดถือตัวเองว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย ก็เป็นเพราะภาวรูปที่เป็นอิตถิภาวะ หรือปริสภาวะนั่นเอง

ต่อจากนั้น อินทริยะที่ ๘ ได้แก่ ชีวิตินทรีย

เพื่อให้ทราบว่าภาวะของตนทั้ง ๒ อย่างนั้น มีความเป็นอยู่เกี่ยวเนื่องกับชีวิตินทรีย พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงชีวิตินทรียไว้ในลำดับต่อจากอิตถินทรียและปริสินทรียนั้น

ที่ยังเป็นหญิงเป็นชายอยู่ก็เพราะมีรูปซึ่งเป็นชีวิตินทริยะอุปถัมภ์รูปซึ่งเกิดเพราะกรรมให้เป็นรูปที่ทรงชีวิต ดำรงชีวิตอยู่ตราบเท่าที่กรรมทำให้ชาตินี้เป็นหญิง เพราะเหตุว่าชีวิตินทริยะนี้อุปถัมภ์ภาวะรูปนั้นให้ดำรงสภาพของความเป็นหญิงอยู่ หรือว่าผู้ที่เป็นชายในชาตินี้ที่ยังคงเป็นชายต่อไปอยู่ทุกวัน ยังไม่หมดสิ้นภาวะของความเป็นชาย ก็เพราะชีวิตินทิริยรูปเป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม อุปถัมภ์รูปอื่นทั้งหลายซึ่งเกิดเพราะกรรมให้ดำรงสภาพความเป็นรูปนั้น ๆ อยู่

นี่เป็นอินทริยะที่ ๘

ขอทวนอีกครั้งหนึ่งว่า จักขุนทรียเป็นรูป ไสวาทินทรียเป็นรูป ฆานินทรียเป็นรูป ชิวหินทรียเป็นรูป กายินทรียเป็นรูป อิตถินทรียเป็นรูป ปริสินทรียเป็นรูป และชีวิตินทรีย เป็นรูปหนึ่ง คือ รูปชีวิตินทรีย เป็นนามหนึ่ง คือ นามชีวิตินทรีย ได้แก่ชีวิตินทริยเจตสิกซึ่งเกิดกับจิตทุกดวง

สำหรับอินทรียที่เป็นนาม นอกจากชีวิตินทริยเจตสิกแล้ว ลำดับต่อไป คือ

๙. มนินทรีย ได้แก่ จิตทั้ง ๘๘
๑๐. สุขินทรีย ได้แก่ สุขเวทนา
๑๑. ทุกขินทรีย ได้แก่ ทุกขเวทนา
๑๒. โสมนัสสินทรีย ได้แก่ โสมนัสเวทนา
๑๓. โทมนัสสินทรีย ได้แก่ โทมนัสเวทนา

๑๔. อุเปกขินทรีย์ ได้แก่ อุเบกขาเวทนา

๑๕. สัทธินทรีย์ ได้แก่ ศรัทธาเจตสิก

๑๖. วิริยินทรีย์ ได้แก่ วิริยะเจตสิก

๑๗. สตินทรีย์ ได้แก่ สติเจตสิก

๑๘. สมาธินทรีย์ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก

๑๙. ปัญฺณินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิก

๒๐. อนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับโสตาปัตติ-
มรรคจิต ๑ ดวง

๒๑. อัญญินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับโสตาปัตติผลจิต
สกทาคามิมรรคจิต สกทาคามิผลจิต อนาคามิมรรคจิต อนาคามิผลจิต และ
อรหัตตมรรคจิต

๒๒. อัญญาตาวินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับอรหัตตผลจิตดวงเดียว

แสดงให้เห็นความละเอียดของความต่างกันแม้ของปัญญาว่า โดยทั่วไปแล้ว
ปัญญาที่ไม่เกิดร่วมกับโสตาปัตติมรรคจิตเป็นปัญฺณินทรีย์ และสำหรับอนัญญา-
ตัญญูสสามีตินทรีย์ซึ่งเกิดกับโสตาปัตติมรรคจิตขณะเดียวกันก็ไม่ใช่อัญญินทรีย์ ซึ่งเป็น
ปัญญาที่เกิดกับโสตาปัตติผลจิตตลอดไปจนกระทั่งถึงอรหัตตมรรคจิต และอัญญา-
ตาวินทรีย์ ก็ได้แก่ปัญญาที่เกิดกับอรหัตตผลจิตเท่านั้น ไม่เกิดกับโลกุตตรจิตอื่น ๆ

เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังมีนามชีวิตินทรีย์ซึ่งเป็นเจตสิก ก็มีนามธรรมอื่น ๆ
เช่น อินทรีย์ที่ ๙ มนินทรีย์ ใจหรือจิตเป็นใหญ่ เป็นมนินทรีย์ ก็เพราะว่าเป็นที่ตั้ง
เป็นที่เกิดของนามธรรมอื่น ๆ ที่เกิดร่วมด้วย ถ้าไม่มีจิต เจตสิกอื่น ๆ ก็เกิดไม่ได้
เพราะฉะนั้น สภาพของจิตจึงเป็นใหญ่ เป็นอินทรีย์ เป็นมนินทรีย์

และถ้าท่านผู้ฟังจะสงสัยต่อ ๆ ไปจะเห็นได้ว่า เมื่อกล่าวโดยปรมาตถธรรม
ทรงใช้พยัญชนะว่า จิตปรมาตถ์ แต่ในบางครั้งใช้คำว่า มโน หรือถ้าเป็นอินทรีย์จะใช้
คำว่า มนินทรีย์ เพื่อที่จะให้สอดคล้องกับทวารอื่น เช่น จักขุนทรีย์เป็นจักขุทวาร

โสติดนตรีย์เป็นโสตทวาร นอกจากนั้น จิตนั้นเองเมื่อรู้แจ้งอารมณ์ทางหนึ่งทางใด ทวารหนึ่งทวารใดก็ใช้คำว่า วิญญูญาณ เช่น จักขุวิญญูญาณ

โลกมุลจิตไม่ใช่จิตเห็น เพราะฉะนั้น ไม่ใช่สภาพที่รู้แจ้งรูปารมณซึ่งกำลังปรากฏให้เห็นทางตาในขณะนี้ ในขณะที่รูปารมณกำลังปรากฏทางตา จิตซึ่งรู้แจ้ง คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ทรงใช้พยัญชนะว่าจักขุวิญญูญาณเพื่อให้รู้ว่า เป็นสภาพที่รู้แจ้งอารมณ์ทางทวารไหน ถ้าเสียงที่กำลังปรากฏในขณะนี้ปรากฏเพราะจิตประเภทหนึ่ง กำลังได้ยิน คือ รู้แจ้งเสียงซึ่งกำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น จึงใช้คำว่า โสตวิญญูญาณ

นี่ก็เป็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งถ้าท่านผู้ฟังสังเกตจะได้เหตุผลว่า เพราะเหตุใดจึงใช้จิตปรมัตถ์ ซึ่งก็เพราะหมายความว่าจิตทุกชนิดทุกประเภทเป็นสภาพรู้ แต่ที่ใช้คำว่า วิญญูญาณ เพราะว่า เป็นสภาพที่รู้แจ้งทางทวาร เช่น ทางตา จิตที่เห็นเป็น จักขุวิญญูญาณ เมื่อมี ๖ ทวาร เพราะฉะนั้น เวลาที่จะใช้คำที่มีความหมายของจิตที่เนื่องกับทวารก็ใช้คำว่า มโน เช่น มโนทวาร หรือว่ามโนวิญญูญาณธาตุ เป็นต้น

ข้อความต่อไปมีว่า

ตราบใดที่ชีวิตินทริยะยังเป็นไปได้อยู่

ในขณะนี้ อย่าลืมว่า นามธรรมและรูปธรรมเป็นอินทริย์ทั้งนั้นที่กำลังกล่าวถึงโดยลำดับ

ตราบนั้นความเสวยอารมณ์ คือ เวทนา ความรู้สึกเหล่านี้ก็ไม่มีการหยุดยั้ง

ไม่ว่าจะเป็นสุขเวทนา เป็นสุขินทริย์ ทุกขเวทนา เป็นทุกขินทริย์ โสมนัสเวทนา เป็นโสมนัสสินทริย์ โทมนัสเวทนา เป็นโทมนัสสินทริย์ อุเบกขาเวทนา เป็นอุเปกขินทริย์ ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ชีวิตที่สำคัญมากก็เพราะเวทนาเกิดขึ้นเป็นไปในอารมณ์นั้น ถ้าเห็นเฉยๆ ไม่ประกอบด้วยความรู้สึกใด ๆ เลย คงจะไม่ต้องเดือดร้อน แต่ไม่ว่าจะเห็นรูปทางตา หรือว่าได้ยินเสียงทางหู ถ้าเกิดสุขเวทนาขึ้น เป็นความรู้สึกที่เป็นสุขเนื่องจากการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ความรู้สึกที่เป็นสุขนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นใหญ่จริง ๆ ครอบคลุมสหชาตธรรมอื่น ๆ ไม่ให้

ปรากฏเลย ปรากฏเฉพาะความรู้สึกซึ่งเป็นสุข จริงไหม เวลาสุขนี้ ผัสสะปรากฏใหม่ เจตนาปรากฏใหม่ มนสิการเจตสิกปรากฏใหม่ ลักษณะของสหชาตธรรม คือ เจตสิกอื่น ๆ ปรากฏใหม่ ไม่ปรากฏเลย มีแต่ความสุข บางท่านถึงกับกล่าวว่า สุขหนอ สุขหนอ หรือว่าวันนี้ช่างเป็นสุขจริง ๆ ซึ่งก็เป็นเพราะว่าลักษณะของสุขเวทนานั้นเป็น อินทรีย์ะ เป็นใหญ่ในการรู้สึก ซึ่งทำให้สภาพของสหชาตธรรมอื่น ๆ เป็นไปกับความรู้สึกที่เป็นสุขนั้น

ตรงกันข้ามกับสุข คือ ทุกข์ ก็เป็นใหญ่อีกเหมือนกัน

ถ้าโดยนัยของอินทรีย์ ๕ ซึ่งแยกกายและใจ เวลาทุกข์เวทนาเกิดขึ้น ปวด เจ็บ ทนไม่ไหว ลืมหมดสภาพธรรมอื่น จะเกิดสุขคละเคล้าขึ้นมาได้ใหม่ว่า เรามีทรัพย์สมบัติมากมายเท่านั้นเท่านี้ ในขณะที่ทุกข์เวทนากำลังเป็นใหญ่ในขณะนั้น ลักษณะของสภาพที่ปวดเจ็บทุกข์ทรมานครอบคลุมสหชาตธรรมอื่น ๆ เพราะว่าลักษณะของทุกข์เวทนาเป็นอินทรีย์ะ เป็นทุกขินทรีย์

ฉันใด โสมนัสเวทนา ความรู้สึกดีใจ โทมนัสเวทนา ความรู้สึกเศร้าเสียใจ อุเบกขาเวทนา ความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นอินทรีย์ะตามลักษณะของความรู้สึกนั้น ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงลำดับของเวทนาต่าง ๆ ต่อจากชีวิตินทรีย์ะซึ่งเป็นนามธรรมและมนินทรีย์ะว่า

ตราบใดที่ชีวิตินทรีย์ะยังเป็นไปได้อยู่ ตราบนั้นความเสวยอารมณ์ เวทนาเหล่านี้ก็ไม่มีการหยุดยั้ง ก็เพื่อที่จะให้ตราบความเสวยอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้นทั้งหมดเป็นสุขและทุกข์เป็นต้น จึงทรงแสดงสุขินทรีย์ะไว้ต่อจากชีวิตินทรีย์ะและมนินทรีย์ะ

ท่านผู้ฟังอยากจะไม่มีเวทนาเจตสิกหรือยัง เพราะว่าตราบใดที่ชีวิตินทรีย์ะ คือ ยังมีชีวิตอยู่ ยังเป็นไปได้อยู่ ตราบนั้นความเสวยอารมณ์ คือ เวทนาเหล่านี้ ไม่มีการหยุดยั้ง ไม่หมด ความรู้สึกจะต้องมีอยู่ทุกขณะที่จิตเกิด และปรารภณาแต่เฉพาะสุขเวทนาและโสมนัสเวทนา แต่อย่าลืมว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา วันนี้เป็นสุขเวทนา ต่อไปอาจจะเป็นทุกข์เวทนาแสนสาหัสก็ได้จากอุบัติเหตุซึ่งมีอยู่ทุกเมื่อ

หรือว่าจากโสมนัสเวทนา กำลังเป็นโสมนัสอยู่ ขาวร้ายปัจจุบันมาก็เป็นโทมนัสเวทนาไปแล้ว ซึ่งในสังสารวัฏฏ์ก็ต้องวนเวียนไปกับความรู้สึกที่ไม่มีวันจบ

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็เพื่อแสดงข้อปฏิบัติว่า ธรรมเหล่านี้ควรเจริญให้เกิดมีเพื่อที่จะได้ดับสุขขินทรีย์เป็นต้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงแสดงศรัทธาเป็นต้นไว้ ต่อจากสุขขินทรีย์เป็นต้น

ไม่หมดหนทาง มีหนทางที่จะดับเวทนาทั้งหลาย เพราะว่าพระผู้มีพระภาคทรงอุบัติ ทรงตรัสรู้ และทรงแสดงหนทางที่จะทำให้ดับเวทนาทั้งหลายได้ โดยทรงแสดงอินทรีย์ ๕ ต่อจากอุปกะอินทรีย์ คือ สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ ซึ่งได้แก่

อินทรีย์ที่ ๑๕ สัทธินทรีย์

อินทรีย์ที่ ๑๖ วิริยอินทรีย์

อินทรีย์ที่ ๑๗ สตินทรีย์

อินทรีย์ที่ ๑๘ สมาธิอินทรีย์

อินทรีย์ที่ ๑๙ ปัญญาอินทรีย์

๑๑๖๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๕

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อทรงแสดงความไม่เป็นโมฆะแห่งข้อปฏิบัติว่า ด้วยการปฏิบัตินี้ ธรรมนี้ย่อมจะปรากฏมีในตนก่อน พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ะไว้ต่อจากสัทธินทรีย์ะเป็นต้นนั้น

อินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นไปในขณะที่ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่เป็นโมฆะ ถ้าขณะใดที่สตรระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาตามปกติ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้ แต่ว่าสภาพธรรม คือ ปัญญาเจตสิกซึ่งได้เจริญอบรมแล้ว อินทรีย์ ๕ ซึ่งได้เจริญอบรมแล้ว ย่อมจะเกิดผลตามลำดับ เพราะฉะนั้น จึงมีข้อความว่า เมื่อทรงแสดงความไม่เป็นโมฆะแห่งข้อปฏิบัติว่า ด้วยการปฏิบัตินี้ ธรรมนี้ย่อมจะปรากฏมีในตนก่อน

ในปัญญาทั้ง ๓ ขั้นนี้ อนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ต้องเกิดก่อน คือ ปัญญาซึ่งเกิดพร้อมกับโสตาปัตติมรรคจิต รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ะไว้ต่อจากสัทธินทรีย์ะเป็นต้น

ข้อความต่อไปมีว่า

อัญญินทรีย์ทรงแสดงไว้ต่อจากอนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ะนั้น เพราะอัญญินทรีย์นี้เป็นผลของอนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ะนั้น และเป็นอินทรีย์ที่จะพึงเจริญให้เกิดมีในลำดับต่อจากอนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ะ

ชื่อยาว ๆ อย่างนี้ ท่านผู้ฟังจำไว้ว่าเป็นปัญญาซึ่งเกิดกับโสตาปัตติมรรคจิต ยาวที่สุด คือ อนัญญาตัญญูสสามีตินทรีย์ะ เป็นครั้งแรก เป็นอินทรีย์ เป็นใหญ่

ซึ่งทำให้ผู้นั้นเป็นพระอริยบุคคล ต้องเป็นใหญ่จริง ๆ และอินทรีย์ต่อไป คือ
อัญญอินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับโสตาปัตติผลจิตเป็นต้นไปจนกระทั่งถึง
อรหัตตมรรคจิต เว้นเฉพาะอรหัตตผลจิตซึ่งเป็นปัญญาอีกชั้นหนึ่ง

นี่ก็แสดงให้เห็นความต่างกันแล้ว เพราะสำหรับอัญญอินทรีย์ ได้แก่ ปัญญาซึ่ง
เกิดกับโสตาปัตติผลจิตตลอดไปจนกระทั่งถึงอรหัตตมรรคจิตนั้น ทรงแสดงไว้ต่อจาก
อนัญญาตัญญูสามีนทริยะะ เพราะอัญญอินทรีย์เป็นผลของอนัญญาตัญญูสามีน-
ทินทริยะะ คือ ถ้าโสตาปัตติมรรคจิตไม่เกิด โสตาปัตติผลจิตเกิดไม่ได้ สกทามรรคจิต
เกิดไม่ได้ สกทาคามีผลจิตเกิดไม่ได้ อนาคามีมรรคจิตเกิดไม่ได้ อนาคามีผลจิตเกิด
ไม่ได้ และอรหัตตมรรคจิตก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น ที่อัญญอินทรีย์จะเกิดได้ก็ต้องเกิด
ต่อจากอนัญญาตัญญูสามีนทริยะะ ซึ่งเป็นปัญญาเจตสิกที่เกิดกับโสตาปัตติมรรคจิต
นั่นเอง

เหลืออินทรีย์สุดท้าย ซึ่งเป็นอินทรีย์ที่ไม่ต้องมีการกระทำอีกให้ยิ่งไปกว่านี้อีก
คือ ปัญญาเจตสิกซึ่งเกิดกับอรหัตตผลจิต

ข้อความต่อไปมีว่า

ต่อแต่นี้ไปเพื่อที่จะให้ทราบว่า การบรรลุอัญญอินทรีย์นี้จะมีได้ก็ด้วยภาวนา
และเมื่อบรรลุอัญญอินทรีย์นี้แล้ว ก็ไม่มีกิจอะไรที่จะพึงกระทำยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก
พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอัญญาตาวินทริยะ อันเป็นความเบาใจอย่างยอดเยี่ยมไว้
เป็นข้อสุดท้าย

ลำดับในเรื่องอินทริยะะนี้ เป็นดังกล่าวนานี้

นี่คือเหตุผลที่ทรงแสดงอินทริยะะ ๒๒ ไว้โดยลำดับ

สำหรับข้อความต่อไป เป็นข้อความที่วินิจฉัยโดยความต่างกันและไม่ต่างกัน
ของอินทริยะะ ๒๒

ข้อความมีว่า

โดยความต่างกันและไม่ต่างกันนั้น หมายความว่าบรรดาอินทริยะเหล่านี้ มีความต่างกันเฉพาะชีวิตินทริยะเท่านั้น เพราะชีวิตินทริยะนั้นมี ๒ อย่าง คือ รูปชีวิตินทริยะ ๑ อรูปชีวิตินทริยะ ๑ อินทริยะที่เหลือไม่มีความต่างกัน

คือ เป็นรูปก็เป็นรูป เป็นนามก็เป็นนาม ไม่เหมือนชีวิตินทริยะซึ่งเป็นรูปชีวิตินทริยะ ๑ และเป็นอรูป คือ นามชีวิตินทริยะ ๑

ในเรื่องอินทริยนี้ พึงทราบวินิจฉัยโดยความต่างกันและไม่ต่างกันดังกล่าวมานี้ แล

เรื่องของอินทริย์ไม่ใช่อยู่ที่อื่น ทุกท่านกำลังมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีแม่ อิตถินทริย์ ปุริสินทริย์ ชีวิตินทริยะ มนินทริย์ มีแม่สุชินทริย์ ทุกชินทริย์ โสมนัสสินทริย์ โทมนัสสินทริย์ หรืออุเปกชินทริย์ แต่ว่าจะมีสัททินทริย์ วิริยินทริย์ สตินทริย์ สมาธิทริย์ ปัญญินทริย์มากน้อยขนาดไหน

ข้อสำคัญที่สุด คือ ทุกท่านรู้ด้วยตนเองว่า การอบรมเจริญภาวนาไม่เป็นโมฆะ จนกว่าอณัญญาตัญญูสสามิตินทริยะจะเกิด ซึ่งเมื่อเกิดแล้วก็เป็นเรื่องที่จะต้องเจริญต่อไปจนกระทั่งถึงอัญญินทริย์ และอัญญาตาวินทริย์

ถ. นามชีวิตินทริยะคืออะไร

ส. ได้แก่ ชีวิตินทริยะเจตสิก ซึ่งเป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง

ถ. คล้าย ๆ กับมนินทริย์

ส. มนินทริย์ ได้แก่จิตปรมัตถ์ ไม่ใช่เจตสิกปรมัตถ์

ถ. จิตทุกดวงเป็นอินทริย์ได้ทั้งนั้น

ส. ได้ เพราะว่าจิตทุกดวงเป็นที่ตั้ง หรือว่าเป็นที่เกิดของเจตสิก เป็นใหญ่ เป็นประธานโดยเป็นที่ตั้งของเจตสิก เป็นที่เกิดของเจตสิก เจตสิกจะไม่เกิดที่อื่น นอกจากเกิดกับจิต

ถ. อกุศลจิต เช่น โลภะ จะเป็นอินทริย์ได้ไหม

ส. เป็นได้ โดยความหมายที่ว่า เป็นอินทริยะ เป็นประธาน เพราะว่า เป็นที่ตั้งของเจตสิก คือ เป็นที่เกิดของเจตสิกนั่นเอง

สภาพที่เป็นอินทรีย์ปัจจัยต้องเป็นปัจจัยแก่สภาพธรรมอื่นในขณะนั้น ซึ่งเวลาที่จิตเกิดขึ้นในขณะนั้นมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย จิตเป็นปัจจัยแก่เจตสิกโดยเป็นอินทรีย์ปัจจัย เพราะถ้าไม่มีจิต เจตสิกก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น จิตจึงเป็นมโนอินทรีย์

ถ. ขณะที่เจริญสติ อาจจะระลึกถึงสภาพที่เป็นอินทรีย์ก็ได้

สุ. แน่นนอนที่สุด และตราบใดที่ยังไม่ระลึกสภาพที่เป็นอินทรีย์ จะไม่เข้าถึงลักษณะที่เป็นอนัตตา

ขอต่อเรื่องของชีวิตินทรีย์ะ ซึ่งข้อความใน **อภิสสาสนี** อธิบายชีวิตินทรีย์ะว่า

สภาพะที่ชื่อว่าอายุ เพราะทำให้สหชาตธรรมเป็นไปได้ จริยังอยู่เมื่ออายุมีอยู่ ธรรมทั้งหลายก็ดำเนินไป คือ เป็นไปได้ อนึ่ง เพราะเมื่ออายุมีอยู่เท่านั้น ธรรมเหล่านี้จึงตั้งอยู่ได้ เป็นไปได้ ให้เป็นไปได้ ดำเนินไปได้ หล่อเลี้ยงอยู่ได้

ท่านผู้ฟังมีชีวิตอยู่ หมายความว่ายังมีอายุอยู่หรือเปล่า ยังไม่สิ้นอายุไซ้ไหม คือ ยังมีความเป็นไปได้ สำหรับนามชีวิตินทรีย์ก็ทำให้สหชาตธรรมคือเจตสิกซึ่งเกิดร่วมกันและจิตเป็นไปได้ ชีวิตินทรีย์ะที่เป็นเจตสิกเกิดพร้อมกับจิตและเจตสิกทุกดวง เพราะฉะนั้น เป็นสหชาตธรรมซึ่งอุปถัมภ์ให้สภาพธรรมที่เกิดร่วมด้วยเป็นไปได้ ฉะนั้น จึงมีข้อความว่า อนึ่ง เพราะเมื่ออายุมีอยู่เท่านั้น ธรรมเหล่านี้จึงตั้งอยู่ได้ เป็นไปได้ ให้เป็นไปได้ ดำเนินไปได้ หล่อเลี้ยงอยู่ได้

ไม่ว่านามธรรมหรือรูปธรรมมีอายุทั้งนั้นขณะที่ยังไม่ดับไป จิตเกิดดับเร็ว เพราะจิตมีอายุ คือ อนุขณะสั้น ๆ เพียง ๓ ขณะ ได้แก่ อุปาทกขณะ ขณะที่เกิดขึ้น จิตินขณะ ขณะที่ยังไม่ดับ และภังคขณะ ขณะที่ดับ

เร็วมาก แต่ตราบที่จิตตั้งอยู่ ก็เพราะชีวิตินทรีย์เจตสิกเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น อุปถัมภ์ให้นามธรรมซึ่งชีวิตินทรีย์เจตสิกเกิดร่วมด้วยดำรงอยู่ตามอายุของสภาพธรรมนั้น ๆ คือ ถ้าเป็นนามธรรมก็มี ๓ ขณะย่อย ได้แก่ อุปาทกขณะ จิตินขณะ และภังคขณะ

ข้อความใน **อภิสสาสนี** อธิบายชีวิตินทรีย์ะซึ่งเป็นนามธรรมว่า

ที่ชื่อว่าชีวิต เพราะเป็นเหตุให้ธรรมที่สัมปยุตต์ด้วยชีวิตนั้นเป็นอยู่ได้ ชื่อว่าอินทรีย์ะ

ถ้าบอกว่า สัมปยุตต์ ต้องหมายความว่าถึงนามธรรมเป็นปัจจัยแก่นามธรรมเท่านั้น ถ้านามธรรมเป็นปัจจัยแก่รูปธรรม ไม่ใช่สัมปยุตธรรม เพราะว่าสัมปยุตธรรมหมายความว่าถึงธรรมซึ่งมีสภาพที่เกิดร่วมกัน เข้ากันได้สนิทอย่างดี ดับพร้อมกัน มีอารมณ์เดียวกัน และเกิดที่เดียวกัน เพราะฉะนั้น สัมปยุตธรรม ได้แก่ จิตปรมัตถ์และเจตสิกปรมัตถ์เท่านั้น เพราะว่าปรมัตถ์ด้วยกันจึงเข้ากันได้อย่างสนิท

นามธรรมเป็นปัจจัยแก่รูปธรรมได้ไหม

ได้ แต่ไม่สามารถที่จะกลมกลืนเข้ากันสนิทเหมือนนามธรรมต่อนามธรรม เพราะฉะนั้น นามธรรมเป็นปัจจัยแก่รูปธรรมโดยวิปยุตตปัจจัย

รูปธรรมเป็นปัจจัยให้เกิดนามธรรมได้ไหม

ได้ แต่ไม่ใช่สภาพธรรมอย่างเดียวกัน คือ ไม่สามารถที่จะเข้ากันสนิทกลมกลืนเหมือนกับสภาพธรรมซึ่งเกิดพร้อมกัน ดับพร้อมกัน มีอารมณ์เดียวกัน และเกิดที่เดียวกันได้ เพราะฉะนั้น รูปธรรมใดซึ่งเป็นปัจจัยให้นามธรรมเกิดขึ้นได้ ก็โดยเป็นวิปยุตตปัจจัย แต่ถ้าเป็นปัจจัยโดยสัมปยุตตปัจจัยหมายความว่าเฉพาะนามธรรม คือ จิตและเจตสิกเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ข้อความที่ว่า ที่ชื่อว่าชีวิต เพราะเป็นเหตุให้ธรรมที่สัมปยุตต์ด้วยชีวิตนั้นเป็นอยู่ได้ ชื่อว่าอินทรีย์ะ จึงหมายความว่าชีวิตินทรีย์เจตสิก

เพราะมีสภาพครอบครองความเป็นใหญ่ในลักษณะแห่งการตามรักษาชีวิตนั้นแลเป็นอินทรีย์ จึงชื่อว่าชีวิตินทรีย์ะ

เป็นใหญ่ไหม ถ้าไม่มีก็ตั้งอยู่ไม่ได้ สภาพธรรมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม เพราะฉะนั้น ที่จิตดำรงอยู่แม้ชั่วขณะเล็กน้อยก็ให้เห็นว่า เป็นเพราะชีวิตินทรีย์เจตสิกเกิดพร้อมด้วย จึงอุปถัมภ์จิตและเจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดพร้อมกันให้ดำรงอยู่ได้ จึงมีข้อความว่า เพราะมีสภาพครอบครองความเป็นใหญ่ในลักษณะแห่งการตามรักษาชีวิตนั้นแลเป็นอินทรีย์ จึงชื่อว่าชีวิตินทรีย์ะ

เมื่อว่าโดยลักษณะเป็นต้น ชีวิตินทรีย์ะนั้น มีการอุปถัมภ์รักษาธรรมทั้งหลายที่ไม่แยกจากตน เป็นลักษณะ

มีการทำให้ธรรมเหล่านั้นเป็นไป เป็นรสะ

มีความดำรงไว้ซึ่งธรรมเหล่านั้นแหละ เป็นปัจจุภูมฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ

มีธรรมที่พึงให้เป็นไปได้ เป็นปทัฏฐาน

สำหรับชีวิตินทรีย์รูปก็โดยนัยเดียวกัน แต่ไม่ใช่นามธรรม เป็นรูปธรรมที่ทำให้รูปซึ่งเกิดเพราะกรรมซึ่งตนเกิดร่วมด้วยเป็นรูปที่ดำรงชีวิต ต่างกับรูปอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเพราะกรรม

สำหรับลักษณะเป็นต้นของชีวิตินทรีย์รูป มีข้อความว่า

มีการอุปถัมภ์ตามรักษาธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นร่วมกัน เป็นลักษณะ

มีความประพฤตินั้นไปของรูปธรรมนั้น ๆ เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

มีความดำรงอยู่ของรูปธรรม เป็นปัจจุภูมฐาน คือ อาการที่ปรากฏ

มีภูตรูปอันจะพึงยังรูปธรรมนั้น ๆ ให้เป็นไป เป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุก่อให้เกิด

ชีวิตินทรีย์นั้นย่อมอุปถัมภ์รักษาธรรมเหล่านั้นในขณะที่มีอยู่เท่านั้น เหมือนน้ำที่หล่อเลี้ยงดอกอุบลเป็นต้น และชีวิตินทรีย์นั้นย่อมรักษาธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นด้วยปัจจัยของตน ดุจไฟเลี้ยงเลี้ยงดูกุมาร ฉะนั้น และเป็นไปโดยสัมพันธ์กันกับธรรมที่ตนให้เป็นไปแล้ว ดุจต้นหนยังเรือให้แล่นไป ฉะนั้น ชีวิตินทรีย์นั้นให้เป็นไปเหนือภังคขณะไม่ได้ เพราะความที่ตนและธรรมที่จะพึงให้เป็นไปไม่มี ดำรงไว้ในขณะแห่งภังคะไม่ได้ เพราะตัวเองก็สลาย ดุจเมื่อใส่และน้ำมันหมดเปลวประทีปก็ไหม้ ฉะนั้น

ท่านผู้ฟังได้ฟังเรื่องของชีวิตินทรีย์รูปและชีวิตินทรีย์นาม และได้รู้ลักษณะของชีวิตินทรีย์เจตสิกและชีวิตินทรีย์รูป ให้ทราบว่า ในขณะที่รูปที่กายซึ่งมีความประพฤตินั้นไป หรือมีความดำรงอยู่ ก็เพราะชีวิตินทรีย์รูปนั่นเอง

ขณะนี้จักขุปสาทอยู่ใหม่ ขณะที่เห็นนี้จักขุปสาทยังดับไม่ได้ เพราะถ้าดับไป การเห็นจะมีไม่ได้ ในขณะที่เห็นแสดงว่า จักขุปสาทเกิดและยังไม่ดับการเห็นจึงเกิดได้ เพราะฉะนั้น ก็ยังลงไปถึงชีวิตินทรีย์รูปว่า จักขุปสาทขณะนี้ยังไม่ดับไป ที่มีการเห็น ในขณะนี้ เพราะชีวิตินทรีย์รูปอุปถัมภ์ให้ตั้งอยู่ในขณะที่ยังไม่ดับ

เพราะฉะนั้น ชีวิตินทรีย์รูปทุกท่านมีความเป็นไปในวันหนึ่ง ๆ ถ้าดูอย่างหยาบก็ แสดงว่ายังดำรงชีวิตอยู่ ยังเป็นรูปที่ดำรงชีวิต ยังทรงชีวิต เพราะชีวิตินทรีย์รูปเกิด ร่วมกับกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัยให้ดำรงอยู่ ยังไม่หมดกรรม ยังไม่สิ้น กรรม ยังคงเป็นบุคคลนี้อยู่ เพราะฉะนั้น กัมมชรูปก็เกิดขึ้นเพราะกรรมทำให้รูปนั้น ๆ เกิดขึ้นเป็นไป และมีชีวิตินทรีย์รูปตามอุปถัมภ์รักษารูปนั้นตราบเท่าที่รูปนั้นยังตั้งอยู่ แต่รูปก็เกิดและก่ดับไป ๆ เพราะฉะนั้น ชีวิตินทรีย์รูปก็ตามรักษาเฉพาะในขณะที่ยังดำรง อยู่ ไม่ใช่ในภังคขณะ เพราะว่าแม้ตนเองก็สลายในภังคขณะด้วย จึงไม่สามารถทำกิจ อุปถัมภ์หรือว่าดำรงรักษารูปธรรมซึ่งเกิดร่วมด้วยในขณะนั้น

ถ. ชีวิตินทรีย์เจตสิกนี้รักษารูปได้หรือเปล่า

ส. ไม่ได้

ถ. ต้องรักษานามอย่างเดียว รูปรักษารูป นามรักษานาม แต่ละฝ่าย รักษาซึ่งกันและกันไม่ได้

ส. สำหรับรูปที่เกิดเพราะจิตเป็นปัจจัย มีจิตเป็นสมุฏฐานจึงเกิดขึ้น ในขณะนั้นไม่มีชีวิตินทรีย์รูปเกิดร่วมด้วย ถูกไหม เพราะฉะนั้น อะไรทำให้ชีวิตินทรีย์รูปดำรงอยู่ เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย ฉะนั้น กรรมนั่นเองทำให้ชีวิตินทรีย์รูปเกิดขึ้น ทำกิจของชีวิตินทรีย์รูป ด้วยเหตุนี้จึงมีชีวิตินทรีย์ะ ๒ ประเภท คือ ชีวิตินทรีย์รูป ๑ และชีวิตินทรีย์อรูป คือ ชีวิตินทรีย์เจตสิก ๑

๑๑๖๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๒๕

สำหรับการศึกษาเรื่องของอินทรีย์ หรือว่าเรื่องของธรรมทั้งหลาย อย่าลืมจุดประสงค์ว่า เพื่อเกื้อกูลต่อการอบรมเจริญปัญญาที่จะสามารถรู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง จนสามารถดับกิเลสได้ เพื่อให้เห็นว่าสภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เพราะฉะนั้น แม้เรื่องของอินทรีย์ปัจจัยเพียงปัจจัยเดียวก็สามารถแสดงถึงธรรมซึ่งเกื้อกูลแก่การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้โดยตลอด คือทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะถ้าไม่มีอินทรีย์รูป คือ จักขุนทรีย์ ตา โสตินทรีย์ หู ฆานินทรีย์ จมูก ชิวหินทรีย์ ลิ้น กายินทรีย์ กาย ซึ่งหมายถึงกายปสาท และมโนทรีย์ โลกจะปรากฏไหม ก็ไม่มีเลย ถ้าเช่นนั้นจะสามารถรู้แจ้งสภาพธรรมอะไรได้

เพราะฉะนั้น การรู้แจ้งสภาพของธรรมจะปราศจากความเข้าใจเรื่องของอินทรีย์ โดยถ่องแท้ไม่ได้เลย และไม่ใช่เพียงแต่รู้ว่าอินทรีย์มี ๒๒ เป็นอินทรีย์ปัจจัย ๒๐ แต่ต้องรู้ลักษณะจริง ๆ ของอินทรีย์แต่ละอย่าง ที่จะเกื้อกูลต่อการที่จะให้รู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจด้วย

ขอกล่าวถึงอินทรีย์ที่เป็นรูปก่อนว่า สำหรับอินทรีย์ ๒๒ นั้น เป็นรูป ๗ ซึ่งท่านผู้ฟังควรที่จะได้พิจารณาว่า ทำไมมหาภูตรูปไม่เป็นอินทรีย์ เป็นมหาภูตรูปเป็นรูปใหญ่ เท่ากับว่าเป็นประธานของรูป เพราะถ้าปราศจากมหาภูตรูป รูปอื่น ๆ จะมิได้เลย จักขุปสาทก็มิได้ โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท ก็มิได้ แต่เพราะเหตุใดมหาภูตรูปจึงไม่เป็นอินทรีย์ ไม่เป็นใหญ่

เคยลองคิดบ้างไหม เป็นมหาภูตรูป แต่ไม่เป็นอินทรีย์ ไม่เป็นใหญ่

เพราะเหตุว่ามหาภูตรูปนี้มีอยู่ทั่วไป ทั้งภายในและภายนอก ที่กายก็มีมหาภูตรูป แต่จะรู้ลักษณะของมหาภูตรูปได้ไหมถ้าไม่มีกายปสาทซึ่งเป็นอินทริยะ เพราะฉะนั้น สภาพของรูปที่เป็นใหญ่จริง ๆ ไม่ใช่มหาภูตรูป แต่เป็นอินทริयरูปซึ่งเป็นทวารหรือว่าเป็นทางที่จะทำให้รูปอื่น ๆ ปรากฏได้ เช่น ทางตามีสีสันวันณะปรากฏซึ่งเพียงแต่ไม่มีจักขุปสาทเป็นจักขุนทริย รูปทั้งหมดไม่ปรากฏเลย ที่ท่านผู้ฟังเห็นเป็นจิตรกรรมสวย ๆ งาม ๆ ต่าง ๆ เป็นพระพุทธรูปทองคำบ้าง เป็นพระพุทธรูปที่มีค่าต่าง ๆ บ้าง ลองคิดถึงผู้ที่ไม่มีจักขุปสาท คือ ไม่มีจักขุนทริย ไม่มีทางที่จะรู้ได้เลยว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาสำหรับบุคคลที่มีจักขุปสาทนั้นเป็นอย่างไร แต่ว่าสามารถจะกระทบสัมผัส ถ้ามีกายปสาทก็กระทบสัมผัสมหาภูตรูปได้ แต่ไม่สามารถเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาซึ่งเป็นรูปารมณฺ์ หรือเป็นวันณะ เป็นสีสันต่าง ๆ ได้

เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า ตัวของมหาภูตรูปเองก็ดี หรือรูปที่ปรากฏทางตา เสียงที่ปรากฏทางหู กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก รสที่ปรากฏทางลิ้น เหล่านี้ทั้งหมด จะไม่สามารถปรากฏได้ถ้าขาดปสาทรูปซึ่งเป็นอินทริยะ

และที่ตัวของแต่ละท่านมีรูปถึงคนละ ๒๗ รูป ก็ควรที่จะได้ทราบว่า รูปใดเป็นอินทริยฺ์ ต้องรู้ในความเป็นอินทริยฺ์ของรูปนั้น มิฉะนั้นแล้วปัญญาไม่เจริญ ไม่สามารถเห็นสภาพความเป็นอนัตตาของธรรมทั้งหลาย ทั้งนามธรรมและรูปธรรมได้

แต่ถ้าพูดถึงอินทริยฺ์เฉย ๆ โดยไม่เจริญสติปัฏฐาน จะไม่มีความหมายเลย จะไม่เข้าถึงลักษณะสภาพความเป็นอินทริยฺ์ของตา หรือหู หรือจมูก หรือลิ้น หรือกาย เพราะว่าไม่ได้พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางทวารต่าง ๆ เหล่านี้

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ศึกษาถึงรูปที่เป็นอินทริยฺ์ตั้งแต่เกิดว่า มีรูปอะไรบ้างที่เป็นอินทริยฺ์ในขณะที่เกิดขึ้น

สำหรับการเกิดเป็นมนุษย์ในครรภ์ ขณะที่ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นสืบต่อจากจุติจิตของชาติก่อน กรรมที่ทำให้ปฏิสนธิเกิดพร้อมกับเจตสิกซึ่งเป็นวิบาก เป็นผลของกรรมหนึ่ง ซึ่งในขณะนั้นเป็นปัจจัยให้รูป คือ กัมมชรูปเกิด ๓ กลุ่ม ที่ภาษาบาลีใช้คำว่า กลาป หรือกลาปะ

ผู้ที่เกิดในครรภ์จะมีทหยทสกะ คือ กลุ่มของรูปที่มีรูปจำนวน ๑๐ รูป ซึ่งประกอบด้วยทหยรูป ๑ กลุ่ม กายทสกะ คือ กลุ่มของรูปที่มีรูปจำนวน ๑๐ รูป ซึ่งประกอบด้วยกายปสาท ๑ กลุ่ม และภาวทสกะ คือ กลุ่มของรูปที่มีรูปจำนวน ๑๐ รูป ซึ่งประกอบด้วยอิตถิภาวะหรือปฐิธภาวะ ๑ กลาป หรือ ๑ กลุ่ม ตั้งแต่ในปฏิสนธิขณะ

ซึ่งใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ยักขสังยุต อินทกสูตรที่ ๑** มีข้อความว่า

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่บนภูเขอินทกฏฐ ซึ่งอินทกยักขครอบครองเขตกรุงราชคฤห์ ฯ

ครั้งนั้นแล อินทกยักขเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลด้วยคาถาว่า

ถ้าท่านผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า รูปหาใช่ชีพไม สัตว์นี้จะประสมร่างกายนี้ได้อย่างไรหนอ กระดูกและก้อนเนื้อจะมาแต่ไหน สัตว์นี้จะติดอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร

หมายความว่า รูปนี้มีหรือเกิดได้อย่างไร ร่างกายมาจากไหน น่าคิดใช่ไหม ทุกท่านมีแล้ว แต่ไม่ทราบว่าได้มาจากไหน หรือว่าเกิดมีขึ้นได้อย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพุทะ จากอัพพุทะเกิดเป็นเปสิ จากเปสิเกิดเป็นขณะ จากขณะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม ต่อจากนั้นมีมม ขน และเล็บ (เป็นต้น) เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคขำน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์ มารดาก็ยังอุทรภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น ฯ

ท่านผู้ฟังหายสงสัยแล้วใช่ไหมว่า รูปซึ่งทุกท่านมีมาจากไหน เกิดมาได้อย่างไร เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสว่า รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเป็นอัพพุทะ คือ มีสภาพเหมือนน้ำล้างเนื้อ จากอัพพุทะเกิดเป็นเปสิ คือ เริ่มเจริญขึ้นที่ละน้อยจนกระทั่งเป็นขึ้นเล็ก ๆ จากเปสิเกิดเป็นขณะ เจริญขึ้นจนกระทั่งเป็นก้อน จากขณะเกิดเป็น ๕ ปุ่ม เป็นปัญจสาขา คือ ศีรษะ แขน และขา ต่อจากนั้นมีมม ขน และเล็บ เป็นต้น เกิดขึ้น มารดาของสัตว์ในครรภ์บริโภคขำน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดาก็ยังอุทรภาพให้เป็นไปด้วยอาหารอย่างนั้นในครรภ์นั้น

ถอยลงไปก่อนที่จะเป็นตัวท่านในขณะนี้ ก็คือ ๓ กลาป ซึ่งเกิดพร้อมกับ
ปฏิสนธิในครรภ์ ซึ่งรูปนี้เป็นกลละก่อน

สำหรับสัตว์ที่เกิดอยู่ในครรภ์นั้น ชื่อว่าคัพพะเสยยกะ

ซึ่งในอรรถกถาอธิบายว่า

เพราะอรรถว่า นอนอยู่ในครรภ์ คือ ในท้องของมารดา

นอกจากนั้นยังมีความหมายว่า

คัพพะเสยยกเหล่านั้นนั่นแหละ ชื่อว่าสัตว์ เพราะเป็นผู้ซึ่งอยู่ในอารมณ์ มีรูป
เป็นต้น เพราะเหตุนี้จึงชื่อว่า คัพพะเสยยกสัตว์

คราวนี้ก็รู้จักตัวท่านเองเพิ่มขึ้นอีก เป็นผู้ที่นอนอยู่ในครรภ์จึงเป็นคัพพะเสยยกะ
และ เพราะเป็นผู้ที่ซึ่งอยู่ในอารมณ์ มีรูป เป็นต้น คือ ทั้งยินดีในรูป เสียง กลิ่น
รส โผฏฐัพพะ จึงเกิดในครรภ์ ไม่ใช่เกิดเป็นโอปปาติกะเหมือนอย่างพรหมบุคคลซึ่ง
เกิดผุดขึ้นทันที มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ครบ แต่ไม่ต้องอาศัยการเกิด และค่อย ๆ
เจริญขึ้น จากกลละเป็นอัมพุทะ จากอัมพุทะเป็นเปสิ จากเปสิเป็นขณะ และจากขณะ
เป็นปัญจสาขา

ซึ่งใน **สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาพระวิภังคปกรณ์ ขันธวิภังคนิทเทศ**
แสดงปกิณณกะในขันธ ๕ มีข้อความว่า

พึงทราบขันธ ๕ โดยความปรากฏ

คือ รูปขันธที่จะปรากฏ จะต้องปรากฏตามลำดับของการเจริญขึ้นสำหรับสัตว์
ที่อยู่ในครรภ์ ซึ่งท่านผู้ฟังจะได้ทราบว่า ที่เป็นกลละนั้น มีกลาปหรือกลุ่มของรูป
จำนวน ๑๐ รูป กลุ่มละ ๑๐ รูป ๆ นั้น จะเล็กน้อยสักแค่ไหน

ใน **สัมโมหวิโนทนี** มีข้อความว่า

ก็สำหรับคัพพะเสยยกสัตว์ ย่อมมีขันธ ๕ ปรากฏพร้อมกัน

คือ ทันทีที่ปฏิสนธิจิตเกิดมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยเป็นนามขันธ์ ๔ และมีรูปเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น สำหรับคัพพะเสยยกัสตว์ ย่อมมีขันธ์ ๕ ปราภฏพร้อมกัน

ไม่หลัง ไม่ก่อนกัน ในปฏิสนธิขณะ ท่านกล่าวไว้ว่า สันตติแห่งรูปที่เรียกว่า กลละ อันปราภฏในขณะนั้นเป็นของนิคฺคหฺนอย พอที่แมลงวันตัวน้อยจะพึงดื่มได้ด้วย ความพยายามเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

ท่านผู้ฟังเห็นแมลงวัน แต่ไม่เห็นวามแมลงวันกินจำนวนเท่าไรขณะเกาะที่อาหาร ครั้งหนึ่ง ๆ ไซ้ใหม่ แสดงให้เห็นว่า กลละนี้เล็กแคไหนที่ว่า กลละ อันปราภฏในขณะนั้นเป็นของนิคฺคหฺนอย พอที่แมลงวันตัวน้อยจะพึงดื่มได้ด้วย ความพยายามครั้งเดียวเท่านั้น คือ ไม่มากมายเหลือพอที่จะดื่มได้หลาย ๆ ครั้งเลย

แล้วกล่าวอีกว่า นี่ยังมากไป ก็เพียงหยาดที่ไหลออกตั้งอยู่ตรงปลายของเข็ม ละเอียดที่เขาจุ่มลงในน้ำมันแล้วยกขึ้น

แสดงให้เห็นว่าเล็กแคไหนไปเรื่อย ๆ

แม้หยาดนั้นท่านก็ปฏิเสธแล้วกล่าวต่อไปว่า เมื่อเขาจับผมเส้นหนึ่งยกขึ้นจาก น้ำมัน เป็นเพียงหยาดที่ไหลออกตั้งอยู่ตรงปลายของผมเส้นนั้น

แม้หยาดนั้นท่านก็ปฏิเสธแล้วกล่าวต่อไปว่า เมื่อผ่าผมของมนุษย์ในชนบทนี้ เป็น ๘ ส่วน ผมของชาวอุตตรกุรุทวีปจะมีประมาณเท่าส่วนเดียวของผมที่ผ่านั้น เป็นเพียงหยาดที่ตั้งอยู่ตรงปลายผมมนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปนั้นอันยกขึ้นจากน้ำมันงาใส

แม้หยาดนั้นท่านก็ปฏิเสธแล้วกล่าวต่อไปว่า นี่ยังมากไป ธรรมดาชนแกะมี กำเนิดในหิมวันตประเทศ (คือ แถบภูเขาหิมาลัย ได้แก่สัตว์จำพวกจามรี) เป็นของ ละเอียด เป็นเพียงหยาดที่ไหลออกตั้งอยู่ตรงปลายอันหนึ่งของชนแกะนั้น อันเขาจุ่มลงในน้ำมันงาใสแล้วยกขึ้น

ก็กลละนี้นั้นเป็นของใสแจ้ว ไม่ขุ่นมัว บริสุทธิ์ เสมอด้วยน้ำมันงาใส สมจริง แม้ดังคำที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ดังนี้ว่า

หยาดน้ำมันงาใสดั่งเนยใส ไม่ขุ่นมัว ฉ้นใด รูปมีส่วนเปรียบด้วยสีเหมือน ฉ้นนั้น ท่านกล่าวว่า กลละ ดังนี้

จากนั้นค่อย ๆ เจริญเติบโต ซึ่งข้อความใน **อภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา** **ปริจเฉทที่ ๖** มีว่า

บทว่า ตโต ปริ คือ ต่อจากปฏิสนธิ

บทว่า ปวตฺติกาเล ความว่า เพียงในสัปดาห์ที่ ๗ หรือตามมติของพระฎีกาจารย์ในสัปดาห์ที่ ๑๑

บทว่า กมุเมน ความว่า ตามลำดับอย่างนี้ คือ ล่วงไปได้ ๗ วันนับแต่วันที่จักขุทสกะปรากฏ โสตทสกะก็ปรากฏ ล่วงไปได้ ๗ วันนับแต่วันที่โสตทสกะปรากฏ ฆานทสกะก็ปรากฏ ล่วงไปได้ ๗ วันนับแต่วันที่ฆานทสกะปรากฏ ชิวหาทสกะก็ปรากฏขึ้น

นี่เป็นชีวิตตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ ที่จะรู้ว่ามาจากไหน รูปร่างกายนี้มาได้อย่างไร และเจริญเติบโตขึ้นได้อย่างไร

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มหาตณหาสังขยสูตร ณ พระวิหารเชตวัน พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุทั้งหลาย ซึ่งเป็นเรื่องของท่านผู้ฟังแต่ละท่าน ทุกคนจริง ๆ

ข้อความมีว่า

ข้อ ๔๕๒ - ข้อ ๔๕๓

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย ๓ ประการ ความเกิดแห่งทารกก็มี

การเกิดไม่ใช่ว่าไม่ต้องอาศัยปัจจัยอะไรเลย แม้แต่การจะเกิดยังต้องมีปัจจัย ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกมีข้อความว่า

ในสัตว์โลกนี้ มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มีระดู และทารกที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏ ความเกิดแห่งทารกก็ยังไม่มาก่อน

หมายความว่า ถ้ามารดายังไม่ถึงวัยที่สมควร ย่อมไม่เป็นปัจจัยให้ทารกเกิดได้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดมารดาบิดาอยู่ร่วมกันด้วย มารดามีระดูด้วย ทารกที่จะมาเกิดก็ปรากฏด้วย เพราะความประสมพร้อมแห่งปัจจัย ๓ ประการอย่างนี้ ความเกิดแห่งทารกจึงมี

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มารดาอย่าอมรักษาทารกนั้นด้วยท้องเก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง เมื่อล่วงไปเก้าเดือนหรือสิบเดือน มารดาก็คลอดทารกผู้เป็นภาระหนัก นั้นด้วยความเสี่ยงชีวิตมาก และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิต ของตนด้วยความเสี่ยงชีวิตมาก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย น้ำนมของมารดานับเป็นโลหิตในอริยวินัย

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กุมารนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ ทั้งหลาย ย่อมเล่นด้วยเครื่องเล่นสำหรับกุมาร

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กุมารนั้นนั้นอาศัยความเจริญและความเติบโตแห่งอินทรีย์ ทั้งหลาย พรั่งพร้อมบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ย่อมกำหนดในรูปที่รัก ย่อมขัดเคืองในรูปที่ชัง ... ฯลฯ เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นผู้ถึงพร้อมซึ่งความยินดีในร่ายอย่างนี้ เมื่อมีต้นเหตุแล้วก็ปัจจัยให้เกิดอุปาทาน เมื่อมีอุปาทานแล้วก็ปัจจัยให้เกิดภพ เมื่อมีภพแล้วก็ปัจจัยให้เกิดชาติ เมื่อมี ชาติแล้วก็ปัจจัยให้เกิดชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส

ไม่ใช่ครั้งเดียว หนเดียว แต่ว่าวนเวียนไปในสังสารวัฏฏ์อย่างนี้เรื่อย ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

ตราบาจนกระทั่งพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุปบัติ ทรงแสดง ธรรมให้อบรมเจริญอินทรีย์สังวร และอินทรีย์ ๕

ในสังสารวัฏฏ์ที่ผ่านไปก็เป็นอย่างนี้เรื่อยมา จนกว่าจะถึงโอกาสสมัยที่ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ และทรงแสดงธรรมให้เจริญ อินทรีย์ ๕ คือ อินทรีย์สังวร

ซึ่งข้อความต่อไปกล่าวถึงผู้ที่บรรลุปะระกัณฐะพร้อมด้วยฌานต่าง ๆ ว่า บุคคลผู้นั้นย่อมจะสละอาคารบ้านเรือน ต่อจากนั้นเจริญความสงบจนกระทั่งบรรลุปะระกัณฐะต่าง ๆ และได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมพร้อมทั้งญาณพิเศษต่าง ๆ ด้วย

เพราะฉะนั้น เป็นชีวิตของทุกคน จากกำเนิด คือ พร้อมกันปฏิสนธิในครรภ์ มีรูปเกิดเท่าไร เจริญเติบโตขึ้น มีการเล่นแบบกุมาร จนกระทั่งเจริญเติบโตขึ้น มีความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะที่ปรากฏ ตราบจนกระทั่งได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง และเจริญอินทริยะ ๕

เพราะฉะนั้น ควรจะได้พิจารณาเรื่องของอินทริยะ ๕ ซึ่งจะเกื้อกูลต่อการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ถ้าเข้าใจเรื่องของอินทริยะ ๕ จริง ๆ

๑๑๖๔

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ ตุลาคม – ๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๕

ขอย้อนกล่าวถึงในขณะปฏิสนธิ มีมโนทริยซึ่งเป็นจิต ขณะนั้นเป็นที่ตั้งของ
เจตสิกทั้งหลายซึ่งเกิดร่วมด้วย เป็นจิตปรมาตม เป็นมโนทริยเพราะว่าเป็นใหญ่
เป็นประธาน ถ้าจิตไม่เกิดเจตสิกทั้งหลายก็เกิดไม่ได้ ๑ อินทริยะแล้ว ขณะนั้นมี
หทยทสกะ คือ กลุ่มของรูปจำนวน ๑๐ ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ ซึ่งเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุไฟ ธาตุลม และอุปาทายรูป คือ สี กลิ่น รส โอชา รวม ๘ รูป เป็น
อวินิพโกครูป คือ รูปที่ไม่แยกจากกัน และมีชีวิตินทริยรูปในกลุ่มนั้นด้วย เพราะว่า
เป็นรูปซึ่งเกิดเพราะกรรม และมีหทยรูป คือ รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต

ในกลุ่มนั้นมีอินทริยปัจจัยใหม่

มี คือ มีชีวิตินทริยรูป ในขณะนั้นมีสภาพซึ่งเป็นอินทริยแล้ว แต่ไม่มีใครรู้
ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย
หรือทางใจ และในขณะนั้นสติปัญญาฐานเกิดไม่ได้ เพราะว่าเป็นเพียงขณะแรกของจิตซึ่ง
เกิดขึ้นทำกิจสืบต่อจากชาติก่อน

สำหรับกลาปหรือกลุ่มที่ ๒ กายทสกะ คือ กลาปหรือกลุ่มของรูปซึ่งมีจำนวน
๑๐ ได้แก่ อวินิพโกครูป ๘ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา
กายปสาทรูป และชีวิตินทริยรูป

กลุ่มนั้นมีอินทริยะใหม่

มี คือ กายินทริย และชีวิตินทริย

แสดงให้เห็นถึงสภาพที่เป็นใหญ่ตั้งแต่ปฏิสนธิ และจะเกิดดับสืบต่อดำรงสภาพ
ที่เป็นใหญ่ จนกว่าจะเป็นสภาพที่สามารถรู้อารมณ์ทางทวารต่าง ๆ ได้

สำหรับกลาปหรือกลุ่มที่ ๓ คือ ภาวทสกะ ก็มีกลุ่มของรูปจำนวน ๑๐ ได้แก่ อวินิพโกครูป ๘ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม สี กลิ่น รส โอชา และชีวิตินทริยรูป ๑ และ ถ้าเป็นหญิงก็เป็นอิตถินทริย์ ถ้าเป็นชายก็เป็นบุริสินทริย์ อีก ๑ รูป

ในกลุ่มนั้นมีอินทริยะไหม

มี ๒ คือ ชีวิตินทริยะ ๑ อิตถินทริย์หรือบุริสินทริย์ ๑

อินทริย์ใดเป็นปัจจัย อินทริย์ใดไม่เป็นปัจจัย

ชีวิตินทริย์เป็นอินทริยปัจจัย อิตถินทริย์หรือบุริสินทริย์เป็นอินทริย์แต่ไม่เป็นอินทริยปัจจัย

นี่เป็นความละเอียดซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อผ่านการเจริญเติบโตมาจนกระทั่งถึง มีโอกาสได้ฟังพระธรรมเรื่องการเจริญอินทริย์ ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แต่ต้องในขณะที่สติหรือสตินทริย์ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เช่น ทางตาในขณะนี้ที่จะเห็นจริง ๆ ว่า จักขุปสาทเป็นอินทริย์ เป็นจักขุนทริย์ ต้องในขณะที่ สติกำลังระลึกที่สภาพที่กำลังปรากฏทางตา มิฉะนั้นแล้วจักขุนทริย์เป็นใหญ่เพียง ในตำรา แต่เวลาเห็นนี้ไม่รู้เลย ถ้าไม่ระลึกจริง ๆ จะไม่รู้ ว่า สิ่งที่มีปรากฏในขณะนี้ว่าเป็นอนัตตา เพราะเหตุว่าถ้าปราศจากจักขุปสาท สิ่งที่มีปรากฏทางตาในขณะนี้ ไม่ปรากฏ

และจะเห็นความเป็นจักขุนทริย์ยิ่งขึ้นเมื่อสติเจริญขึ้น โดยรู้ว่าในขณะที่ใดที่สติ ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ขณะนั้นสิ่งอื่นทั้งหมดไม่มี เป็นอย่างนี้ หรือเปล่า เป็นแล้วหรือยัง ที่จะรู้ว่าเป็นจักขุนทริย์จริง ๆ เพราะว่าในขณะที่สภาพธรรม กำลังปรากฏในขณะนี้มีการเห็น การได้ยินไม่มี การคิดนึกไม่มี การลิ้มรสไม่มี การได้ กลิ่นไม่มี เรื่องราวต่าง ๆ ไม่มี มีแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ถ้ายังไม่ เป็นเพียงสภาพธรรมที่ปรากฏเพียงอย่างเดียว ยังมีตัวตนอยู่ ลักษณะของจักขุนทริย์ก็ ไม่ปรากฏตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงช่วงขณะที่มีการเห็น สภาพธรรมจึงกำลัง ปรากฏในขณะนี้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานจะขาดการศึกษาเรื่องของอินทรีย์ไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ทางหู ถ้าขณะใดที่เสียงปรากฏ สติระลึกที่สภาพที่ได้ยิน หรือว่าระลึกลักษณะของเสียงก็ตาม ในขณะนั้นถ้าปรากฏว่าไม่มีสิ่งอื่นเลยจริง ๆ ในขณะนั้นจะเห็นความเป็นอินทรีย์ของโสตินทรีย์ว่า มีแต่เพียงเสียงที่ปรากฏเท่านั้นในขณะนั้น รูปอื่นไม่มี ไม่ปรากฏในขณะนั้น เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นโสตประสาทเท่านั้นจึงเป็นอินทรีย์

ถ้าในขณะที่กระทบสัมผัสด้วย รูปอื่นปรากฏด้วย และเสียงปรากฏด้วย อย่างนั้นจะประจักษ์ในสภาพที่เป็นอินทรีย์ของโสตประสาทหรือกายประสาทได้ไหม ก็ไม่ได้

การที่จะประจักษ์ในสภาพที่เป็นอินทรีย์ของแต่ละทวารจริง ๆ ต้องเมื่อสติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏและจะรู้ได้ว่า ถ้าปราศจากอินทรีย์ซึ่งเป็นปัจจัย สภาพธรรมนั้นก็ไม่ปรากฏไม่ได้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน แต่ไม่เข้าใจเรื่องอินทรีย์ จะเป็นไปได้ไหม และไม่ได้อยู่ในตำรา หรือในหนังสือ แต่เป็นในขณะที่สภาพธรรมปรากฏ จึงสามารถรู้ลักษณะที่เป็นอินทรีย์ของสภาพธรรมซึ่งเป็นรูปธรรมและนามธรรมได้ว่า สภาพธรรมใดเป็นอินทรีย์ สภาพธรรมใดไม่ใช่อินทรีย์ เพราะถ้าไม่รู้ลักษณะที่ละเอียดขึ้นของนามธรรมและรูปธรรมก็ยากที่จะละการยึดถือว่า นามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา

ถ. ในอินทรีย์ ๒๒ จะมีอินทรีย์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นใหญ่กว่าอินทรีย์อีกอย่างหนึ่งไหม

ส. ไม่เหมือนอธิปัตติปัจจัย เพราะสำหรับอธิปัตติปัจจัย ถึงแม้ว่าจะมีอธิปัตติหลายอย่าง เช่น ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา แต่เวลาที่สภาพธรรมหนึ่งเป็นอธิปัตติ สภาพธรรมอื่นแม้เกิดร่วมด้วยก็ไม่ใช่อธิปัตติ

แต่สำหรับอินทรีย์ปัจจัยไม่ใช่อย่างนั้น สภาพที่เป็นอินทรีย์ปัจจัยเป็นใหญ่เฉพาะในกิจหน้าที่ของตน ไม่ก้าวก่ายในกิจหน้าที่อื่น เช่น จักขุนทรีย์ จักขุประสาทเป็น

ใหญ่เฉพาะในขณะที่เป็นปัจจัย ไม่เป็นใหญ่ในขณะที่ได้ยินเสียง หมดหน้าทั้งหมดเรื่อง หมดสภาพความเป็นใหญ่ในขณะที่โสติดินทรีย์เป็นใหญ่ในขณะที่ได้ยินเสียง

ถ. ที่สงสัย คือ มนินทรีย์และนามชีวิตินทรีย์ เป็นจิตและเจตสิกเกิดพร้อมกันใช่ไหม

ส. ต่างเป็นใหญ่ในกิจของตน คือ มนินทรีย์ไม่สามารถทำกิจอุปถัมภนามธรรมหรือสัมปยุตตธรรมซึ่งเกิดร่วมด้วย และชีวิตินทรีย์ก็ไม่ได้เป็นใหญ่ในการเป็นประธานให้เจตสิกและจิตเกิดร่วมกับตน เพราะว่าตนเองเป็นแต่เพียงเจตสิกประเภทหนึ่ง

ถ. แต่ถ้าไม่มีมนินทรีย์ นามชีวิตินทรีย์ก็เกิดไม่ได้ ใช่ไหม

ส. แต่เมื่อมีมนินทรีย์ ชีวิตินทรีย์จะทำกิจอุปถัมภมนินทรีย์ เพราะฉะนั้นโดยกิจที่อุปถัมภหรือรักษามนินทรีย์ให้ดำรงอยู่ตามอายุ ในขณะนั้นสภาพที่เป็นใหญ่ในการอุปถัมภ คือ ชีวิตินทรีย์เจตสิก

ถ. ตามความเข้าใจคิดว่า มนินทรีย์น่าจะเป็นใหญ่กว่าชีวิตินทรีย์ เพราะถ้าไม่มีจิต เจตสิกก็เกิดไม่ได้

ส. ลองคิดอย่างนี้ ถ้าว่าจิตเป็นใหญ่เสมอตลอดกาล เวลาที่รู้สึกดีใจลักษณะอะไรปรากฏ

ถ. ลักษณะของโสมนัสเวทนา

ส. โสมนัสเวทนาเป็นใหญ่ ใช่ไหม ในขณะที่รู้สึกอย่างนั้น เพราะฉะนั้นจะให้มนินทรีย์เป็นใหญ่ตลอดกาลอย่างเดียวนั้นไม่ได้ เพราะว่าสภาพธรรมอื่นโดยลักษณะที่ปรากฏจริง ๆ ก็เป็นใหญ่ในลักษณะนั้น คือ ในขณะที่มีความรู้สึกอย่างนั้น เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใดที่เป็นใหญ่ ก็เป็นใหญ่ตามกิจของสภาพธรรมนั้น ๆ เท่านั้นเอง

ถ. แม้ว่าจะเกิดพร้อมกัน

ส. แม้ว่าจะเกิดพร้อมกัน แต่ทำกิจต่างกัน อินทรีย์เป็นใหญ่เฉพาะในกิจของอินทรีย์นั้น ๆ เช่น สุขอินทรีย์เป็นใหญ่เพียงทำให้เกิดความสุข และสัมปยุตตธรรมทั้งหลายก็เป็นไปตามกำลังของสุขเวทนา ลักษณะที่เป็นสุขในขณะนั้น

อินทรีย์แต่ละอินทรีย์เป็นใหญ่เฉพาะกิจของตน ๆ อย่างเช่น จักขุปสาทเป็นใหญ่ในขณะเห็น โสตปสาทเป็นใหญ่ในขณะได้ยิน แต่โสตปสาทจะไม่เป็นใหญ่ในขณะเห็น จักขุปสาทจะไม่เป็นใหญ่ในขณะที่ได้ยิน

ปัญหานี้่นาคิด ท่านผู้ฟังถามว่า ทำไมโลกะไม่เป็นใหญ่ ซึ่งที่จริงแล้วเป็นสมุทัยไขไหม

ธ. ใช่

ส. ถ้าไม่มีโลกะ หรือว่าดับโลกะแล้ว สังสารวัฏฏ์ย่อมไม่มี แต่อะไรใหญ่กว่าโลกะ ที่ดับโลกะได้

ธ. ปัญญา

ส. เพราะฉะนั้น ปัญญาเป็นอินทรีย์ ซึ่งท่านผู้ฟังจะได้เห็นความละเอียดของพระธรรมที่จะต้องพิจารณาโดยรอบคอบจริง ๆ เวลาที่ได้ฟังธรรมแต่ละเรื่องและยังมีขณะที่จะพิจารณาและเกิดความคิด ความสงสัย พร้อมกันนั้นถ้าพิจารณาเหตุผลก็อาจจะตอบได้ด้วยตัวเอง

เช่น ถ้าถามต่อไปว่า เมื่อโลกะไม่เป็นอินทรีย์แล้ว โลกะมูลจิตเป็นอินทรีย์หรือเปล่า ต่างกันนิดเดียว คือ ถ้าถามว่าโลกะเป็นอินทรีย์ไหม คำตอบคือ ไม่เป็น แต่ถ้าถามต่อไปว่า โลกะมูลจิตเป็นอินทรีย์หรือเปล่า คำตอบคือ เป็น เป็นอะไร เป็นมโนอินทรีย์ เพราะฉะนั้น เพียงแต่โลกะเพียงคำเดียวเป็นเจตสิกไม่ใช่อินทรีย์ แต่เมื่อเป็นโลกะมูลจิต เป็นจิต เป็นมโนอินทรีย์ เพราะฉะนั้น จึงเป็นอินทรีย์

สำหรับในเรื่องของการออกเสียงภาษาบาลีและภาษาไทย โดยเฉพาะในเรื่องของอินทรีย์ ท่านผู้ฟังคงจะแปลกใจว่า เดียวก็เป็นอินทรีย์ เดียวก็เป็นอินทรีย์ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะว่าภาษาไทยกับภาษาบาลีปะปนกันมานานแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าจะใช้ภาษาบาลีล้วน ท่านผู้ฟังบางท่านก็อาจจะรู้สึกแปร่งหู หรือถ้าจะใช้แต่เฉพาะ

ภาษาไทยเท่านั้น ก็จะไม่ทราบว่าการออกเสียงที่ถูกต้องในภาษาบาลีควรจะเป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้น สำหรับในรุ่นต่อไป หวังว่าการบรรยายธรรมคงจะเป็นภาษาบาลีล้วนโดยถูกต้องให้ตรงกับพุทธศาสนาสากล ซึ่งใช้ภาษาบาลีโดยถูกต้องมากกว่าใช้ภาษาบาลีแบบไทย แต่ทั้งนี้ก็ต้องแล้วแต่ความนิยม หรือว่าแล้วแต่การวินิจฉัยของแต่ละท่านว่าสมควรจะเป็นอย่างไร เพราะว่าภาษาเป็นเรื่องที่ไม่ตายตัว ต้องแล้วแต่ความนิยมของแต่ละสมัย เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะได้ฟังว่าอินทริยะบ้าง อินทริยบ้าง ก็เป็นเรื่องของภาษาไทยกับภาษาบาลีที่ปนกัน แต่ให้ทราบว่า ถ้าพูดถึงอินทริยะก็เป็นภาษาบาลี ซึ่งภาษาไทยใช้คำว่า อินทริย

ถ้าท่านผู้ฟังศึกษาเองจากพระไตรปิฎกหรืออรรถกถาจะเห็นได้ว่า การจำแนกอินทริยะ หรือว่าการนับจำนวนของอินทริยะ ๒๒ อาจจะนับได้หลายนัย เช่น รูปที่เป็นอินทริยหรืออินทริยะมี ๘ นามที่เป็นอินทริยก็มี ๘ เช่นเดียวกัน โดยนับองค์ธรรมได้แก่ ชีวิตินทริยะ ๑ มนินทริยะ ๑ เวทนินทริยะ ๑ สัททินทริยะ ๑ วิวียนทริยะ ๑ สตินทริยะ ๑ สมานินทริยะ ๑ และปัญญินทริยะ ๑ ซึ่งเป็นการนับโดยย่อ ไม่จำแนกปัญญาออกเป็น ๔ และไม่จำแนกเวทนาออกเป็น ๕

การศึกษาสภาพธรรมนี้ ศึกษาเพื่อให้เข้าใจให้ถูก ส่วนการที่จะแสดงจำนวนโดยวิธีต่าง ๆ ก็แล้วแต่ว่าจะแสดงโดยจำนวน ๒๒ หรือว่าจะแสดงโดยจำนวนที่เป็นรูปที่เป็นอินทริย ๘ นามอินทริย ๘ ก็ได้ หรือว่าจะแสดงรูปอินทริย ๗ นามอินทริย ๑๔ นามและรูปอินทริย ๑ ก็ได้ ถ้าเข้าใจโดยถูกต้องแล้ว ไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงอย่างไร ก็สามารถพิจารณาและเข้าใจได้

ถ้าจัดอินทริยะตามทวาร ๕ ท่านผู้ฟังจะเห็นความต่างกันของ **คัมภีร์ปัญฐาน** และ **คัมภีร์วิภังค์** ซึ่งต่างก็เป็นอภิธรรมปิฎก ว่ามีความต่างกันดังนี้

คัมภีร์วิภังค์ จัดอินทริยตามทวารเป็น ๑.จักขุนทริย ๒.โสตินทริย ๓.ฆานินทริย ๔.ชีวหินทริย ๕.กายินทริย ๖.มนินทริย ๗.อิตถินทริย ๘.บุริสินทริย ๙.ชีวิตินทริย ๑๐.สุขินทริย ๑๑.ทุกขินทริย ๑๒.โสมนัสสินทริย

๑๓.โทมนัสสินทรีย์ ๑๔.อุเปกขินทรีย์ ๑๕.สัทธินทรีย์ ๑๖.วิริยินทรีย์
๑๗.โสตินทรีย์ ๑๘.สมาธิทรีย์ ๑๙.ปัญญินทรีย์ ๒๐.อนัญญาตัญญัสสามิตินทรีย์
๒๑.อัญญินทรีย์ ๒๒.อัญญาตาวินทรีย์

โดยนัยของ **วิภังคปกรณ์** จำแนกโดยทวาร ๖ ซึ่งจักขุนทรีย์เป็นที่ ๑
โสตินทรีย์เป็นที่ ๒ ฆานินทรีย์เป็นที่ ๓ ชิวหินทรีย์เป็นที่ ๔ กายินทรีย์เป็นที่ ๕
มนินทรีย์เป็นที่ ๖ โดยเหตุผลที่ว่า การรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
ก็เพราะอินทรีย์ ๖ ถ้าไม่มีจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท
และจิต จะไม่มีสภาพธรรมใด ๆ ปรากฏเลย

แม้ว่าจิตจะเกิดดับที่หทยวัตถุตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิ คือ ปฏิสนธิจิตเกิดพร้อมกับ
ปฏิสนธิกัมมชรูป ซึ่งกลุ่มหนึ่งเป็นหทยทสกะ เป็นรูปที่เกิดของจิต ในขณะนั้นจิต
เกิดขึ้นแล้ว เป็นสภาพที่รู้อารมณ์ แต่ว่าเป็นการรู้อารมณ์ที่สืบต่อมาจากอารมณ์ของ
จิตใกล้จะจุติของชาติก่อน จึงไม่ใช่อารมณ์ที่ต้องอาศัยตา หรือหู หรือจมูก หรือลิ้น
หรือกาย หรือใจ เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นแม้มีจิตและมีรูปพร้อมทั้ง ๕ ขันธ์ แต่ยังไม่
การรู้อารมณ์ใด ๆ ที่ปรากฏ

ใน **คัมภีร์วิภังคปกรณ์** จำแนกอินทรียะ ๒๒ ตามทวาร แต่ใน **คัมภีร์ปฏิฐาน**
จำแนกการเป็นปัจจัยของรูปส่วนหนึ่ง และของนามส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้น สำหรับ
คัมภีร์ปฏิฐาน แสดงรูปเป็นปัจจัยโดย ๑. จักขุนทรีย์ ๒. โสตินทรีย์ ๓. ฆานินทรีย์
๔. ชิวหินทรีย์ ๕. กายินทรีย์ ๖. อิตถินทรีย์ ๗. ปุริสินทรีย์ ๘. ชีวิตินทรีย์ ๙. มนินทรีย์

นี่คือความต่างกัน เพราะว่ายากรูปทั้งหมดซึ่งเป็นอินทรียก่อน แม้ว่าอิตถินทรีย์
และปุริสินทรีย์จะไม่ใช่เป็นอินทรีปัจจัย แต่เพราะเป็นรูปจึงได้ยกสภาพของรูปซึ่งเป็น
อินทรีทั้งหมดก่อนรวม ๘ รูปที่เป็นอินทรี คือ จักขุปสาทเป็นจักขุนทรีย์ โสตปสาท
เป็นโสตินทรีย์ ฆานปสาทเป็นฆานินทรีย์ ชิวหาปสาทเป็นชิวหินทรีย์ กายปสาทเป็น
กายินทรีย์ อิตถิภาวรูปเป็นอิตถินทรีย์ ปุริสภาวรูปเป็นปุริสินทรีย์ และชีวิตินทรียะ
ซึ่งเป็นทั้งนามและรูป

๑๑๖๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๕

บางแห่งถ้าท่านผู้ฟังสังเกต จะเห็นลำดับที่ต่างกันในเรื่อง **วิภังคปกรณ์** และใน **คัมภีร์ปฏิฐาน** แต่โดยเหตุผลให้ทราบว่า **คัมภีร์ปฏิฐาน** แสดงโดยความเป็นปัจจัยของรูปก่อน ต่อจากนั้นแสดงสภาพของนามธรรมที่เป็นอินทรีย์ สำหรับ **วิภังคปกรณ์** แสดงอินทรีย์โดยทวาร

ลองคิดว่า การรู้ลักษณะของอินทรีย์ที่เป็นรูป จะเป็นไปได้ไหมถ้าสติปฏิฐานไม่เกิดในวันหนึ่ง ๆ

และขอให้พิจารณาถึงความสำคัญของรูปที่เป็นอินทรีย์ ไม่ว่าท่านจะศึกษาโดยวิชาการใด ๆ ก็ตาม ลองพิจารณาดูโดยถ้อยคำว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้นถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่ที่ว่า ร่างกายทั้งหมดตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า รูปใดบ้างที่เป็นอินทรีย์ จะมีเกินกว่าจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท และกายปสาทได้ไหม สำหรับรูปซึ่งเป็นอินทรีย์

ท่านผู้ฟังซึ่งศึกษาวิชาการอื่น คิดว่ามีรูปอื่นซึ่งมีความสำคัญหรือว่าเป็นใหญ่บ้างไหม นอกจากตา หู จมูก ลิ้น กาย และชีวิตินทรีย์รูป

สมอง หัวใจ เลือด ปอด ตับ ทั้งหมดไม่ใช่อินทรีย์รูป เพราะว่าเพียงไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูปอื่นที่คิดว่าเป็นปอดบ้าง เป็นหัวใจบ้าง เป็นม้ามบ้าง เป็นตับบ้าง เป็นส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่สำคัญนั้น จะมีได้ไหม

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า รูปใดที่เป็นอินทรีย์ รูปนั้นต้องเป็นอินทรีย์แน่นอน

ในการอบรมเจริญสติปฏิฐาน ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ที่ทุกขลักษณะไม่ปรากฏ อนิจจลักษณะไม่ปรากฏ อนัตตลักษณะไม่ปรากฏ เพราะว่าอริยาบถปิดบังทุกขลักษณะ ฆนสังขยาปิดบังอนัตตา สันตติปิดบังอนิจจัง คือ การเกิดดับซึ่งสืบต่อ

กันอย่างรวดเร็ว เพราะว่าทุกขลักษณะก็ดี อนิจจลักษณะก็ดี อนัตตลักษณะก็ดีนั้น เป็นไตรลักษณ์ เป็นการเกิดดับของสภาพธรรมที่ไม่เที่ยงและไม่ใช่อัตน จึงเป็นทุกข์

การที่จะเห็นทุกข์ คือ ทุกขลักษณะตามความเป็นจริงได้ ต้องเพิกอิริยาบถ อย่างลืมหานที่ผ่านพยัญชนะที่ว่า อิริยาบถปิดบังทุกข์ ทำให้ไม่เห็นทุกขลักษณะ เพราะฉะนั้น การที่จะเห็นทุกขลักษณะได้ ก็เพราะเพิกอิริยาบถ

ความหมายของเพิกอิริยาบถคืออะไร จะเพิกอิริยาบถอย่างไร

คือ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ละลักษณะ โดยไม่ยึด รูปร่างใด ๆ ไว้ในขณะนั้น

ทางตาที่กำลังเห็น ถ้าสติระลึกรู้ลักษณะสภาของสิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้น และรู้ในลักษณะของสภาพซึ่งเป็นธาตุรู้ อาการรู้เท่านั้น ลักษณะอื่นไม่สามารถจะ ร่วมปรากฏในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือในสภาพที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ ทางตาได้เลย เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นไม่มีรูปร่างทั้งหมด มีแต่เฉพาะอินทริยะหนึ่ง คือ จักขุนทริย์ กำลังเป็นใหญ่ เพราะเป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลัง ปรากฏทางตา

ทางหู โดยนัยเดียวกัน ขณะใดที่สติระลึกรู้ที่เสียงที่กำลังปรากฏ ต้องไม่ยึดถือ รูปร่างซึ่งเคยคิดว่ามี เพราะว่ารูปเกิดดับสืบต่อกันเร็วมาก แต่ละรูปจะดับไปพร้อมกัน เมื่อจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ เพราะฉะนั้น เมื่อรูปเกิดพร้อมกับขณะจิตใด รูปนั้นจะมีอายุ อยู่จนกระทั่งจิตเกิดดับแล้ว ๑๖ ขณะ รวมทั้งในขณะที่ยังรูปนั้นเกิดด้วยอีก ๑ ขณะ จึง เป็น ๑๗ ขณะ รูปนั้นก็ดับไปหมด เพราะฉะนั้น รูปนั้นไม่ได้ปรากฏร่วมด้วยในขณะที่ สี่ กำลังปรากฏทางตา หรือเสียงกำลังปรากฏทางหู หรือกลิ่นกำลังปรากฏทางจมูก หรือ รสกำลังปรากฏที่ลิ้น หรือเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหวกำลังปรากฏที่กาย เพราะฉะนั้น ต้องเพิกอิริยาบถ จึงจะเห็นสภาพธรรมที่เป็นอินทริย์แต่ละอินทริย์ ตามปกติตามความเป็นจริงได้

แต่ถ้าตราบไถยังมีความรู้สึกเหมือนกับเป็นรูปร่างของตัวเราอยู่ จะไม่สามารถ ประจักษ์ในความเป็นอินทริย์ของตา หรือหู จมูก ลิ้น กายได้

ถ. ตามที่อาจารย์กล่าว เพิกอิริยาบถ คือ ให้มีสติระลึกรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ขณะนั้นไม่ได้พูดถึงอิริยาบถ เมื่อไม่ได้พูดถึงอิริยาบถ จะว่าเพิกอิริยาบถได้อย่างไร

ส. ตามปกติทุกท่านยึดถือรูปใดว่าเป็นตัวตน

ถ. ก็ทั้งหมด ดิน น้ำ ไฟ ลม

ส. ท่านผู้ฟังกล่าวว่า ทั้งหมด ถูกไหม ยึดถือรูปทั้งหมดตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า เพราะฉะนั้น จึงไม่สามารถจะมีอินทรีย์หนึ่งอินทรีย์ใดปรากฏ เพราะว่ายึดถือรูปซึ่งรวมกันเป็นกลุ่มก้อน ยังไม่ได้เพิกอิริยาบถออก ไซ้ไหม แต่เวลาที่สติระลึกลักษณะของรูป เช่น ที่กายนี้ ที่เย็นจะปรากฏได้ต้องมีกายปสาทที่รับกระทบกับโณภูมิจึงจะเย็นในขณะนั้น โณภูมิจึงจะเย็นตรงนั้น ส่วนนั้น เฉพาะที่นั้นจึงปรากฏ

เพิกอิริยาบถ คือ ไม่ยึดถือ หรือไม่เข้าใจว่ายังมีตัวตนซึ่งเป็นรูปร่างทั้งหมดของเราอยู่ เมื่อไม่ปรากฏแต่ยังยึดถือว่าเป็นรูปร่างของเราอยู่อย่างนี้ จะเป็นความเห็นถูกหรือความเห็นผิด ในเมื่อรูปร่างในขณะนั้นไม่ปรากฏเลย

ท่านผู้ฟังลองพิจารณาลักษณะของเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งซึ่งกำลังปรากฏตรงส่วนหนึ่งส่วนใดในขณะนี้ ถ้าสติระลึกรู้ตรงนั้น จะมีรูปร่างทั้งหมดปรากฏได้ไหม ยังมีอิริยาบถอยู่ได้ไหมในขณะนั้น

ถ. ขณะนั้นมีไม่ได้

ส. เมื่อมีไม่ได้ ขณะนั้นที่สติระลึกลักษณะของรูปหนึ่งรูปใดที่ปรากฏ จึงชื่อว่า เป็นการเพิกอิริยาบถ

ถ. อิริยาบถทั้งหมดมี ๔ ขณะที่สติระลึกรู้รูปที่เย็น ขณะนั้นเพิกแล้วทั้ง ๔ หรือว่าเพิกอิริยาบถหนึ่งอิริยาบถใด

ส. ขณะนั้นยึดถือรูปใด อิริยาบถใดว่าเป็นเรา

ถ. ก็ถ้ามีสติระลึกรู้ที่อารมณ์ ก็ไม่มีอิริยาบถหนึ่งอิริยาบถใดว่าเป็นเรา

ส. ก่อนที่สติจะระลึก ยึดถืออิริยาบถใดว่าเป็นเรา

ถ. ขณะทีนั้น ก็ยึดว่ากำลังนั่ง

ส. เพราะฉะนั้น ขณะที่นั่ง ยึดถือรูปที่นั่นว่าเป็นเรา เวลาเพิกอิริยาบถ คือ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดที่ปรากฏทางทวารหนึ่งทวารใด จึงจะเพิกอิริยาบถได้

เช่น ในขณะที่กำลังเห็นทางตา สีสันวันณะเท่านั้นที่ปรากฏ ถ้ามีความเห็นถูกต้อง คือ รู้ในสภาพที่เป็นจักขุนทรีย์ ซึ่งเป็นปัจจัยให้มีสภาพเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ซึ่งไม่ใช่อิริยาบถ ทางหู ก็โดยนัยเดียวกัน ทางจมูก ทางลิ้น แม้ทางกายขณะนี้ ลักษณะที่แจ้งปรากฏตรงไหน สติระลึกรู้ลักษณะสภาพของแจ้งซึ่งยังไม่ดับจึงได้ ปรากฏในขณะนั้น ในขณะที่แจ้งกำลังปรากฏ สติระลึก ความเยื่อใยในรูปร่าง ในอิริยาบถต้องไม่มี จึงจะชื่อว่า เพิกอิริยาบถ

ถ. หมายความว่า ในขณะที่เรากำลังนั่ง ปกติถ้าไม่มีสติปัฏฐานเกิดขึ้น ก็ยึดว่าเรากำลังนั่ง

ส. ถูกไหม เคยเป็นอย่างนั้นไหม

ถ. เป็นอย่างนั้นทุกที เมื่อมีสติระลึกรู้ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งที่กำลัง ปรากฏ ในขณะนั้นก็ได้ยึดว่าเรากำลังนั่ง ก็ชื่อว่า เพิกอิริยาบถนั่ง

ส. ถูกต้อง การที่จะรู้จักอินทรีย์ตามความเป็นจริง คือ ในขณะใดที่รูปใด ปรากฏทางทวารใด สติระลึกรู้ลักษณะของรูปนั้นที่กำลังปรากฏในขณะนั้น และ ไม่อาลัยเยื่อใยในรูปร่าง ในอิริยาบถที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา ต้องไม่มีรวมอยู่ในที่นั้น จึงชื่อว่า เพิกอิริยาบถ

แต่ถ้ายังคงมีรูปร่างนั้นอยู่ ยังคงมีอิริยาบถนั้นอยู่ คำว่าเพิกอิริยาบถก็ไม่มี ความหมาย เพราะฉะนั้น ที่จรรู้ลักษณะของแต่ละอินทรีย์ได้ตามความเป็นจริง ก็เพราะเพิกอิริยาบถ จึงจะรู้ลักษณะสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา และไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เพราะเกิดดับ

ถ. ตรงนี้เข้าใจ แต่ว่าอิริยาบถมี ๔ เพิกทีเดียวได้อิริยาบถทั้ง ๔ หรือว่า เพิกทีละอิริยาบถ

ส. ขณะนี้กำลังอยู่ในอิริยาบถไหน

ถ. เวลานี้ยืนอยู่

ส. ยึดอิริยาบถไหนว่า เป็นตัวตน

ถ. ยึดยืนว่า เป็นตัวตน

ส. เพราะฉะนั้น ถ้าสติเกิดขณะนี้ ไม่อาลัยเยื่อใยในอิริยาบถยืน เพราะว่าอิริยาบถยืนไม่ได้ปรากฏทางหนึ่งทางใด เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าขณะนั้นสติจะระลึกลงในอิริยาบถไหน ก็ต้องเพิกความยึดถืออิริยาบถนั้นในขณะนั้น ไม่ใช่ในอิริยาบถอื่น แต่ในอิริยาบถซึ่งสติกำลังระลึกลง จึงจะรู้ว่าในขณะนั้นไม่มีอิริยาบถ เพราะว่าต้องเพิกอิริยาบถลักษณะของอินทรีย์จึงจะปรากฏได้

การอบรมเจริญอินทรีย์ที่จะละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ก็เพราะสามารถประจักษ์ชัดในลักษณะของแต่ละอินทรีย์ซึ่งแยกขาดจากกัน อินทรีย์แต่ละอินทรีย์ไม่ใช่ว่าต่อเนื่องสืบต่อเป็นอันเดียว เช่น เราเห็น เราได้ยิน เราได้กลิ่น เราลิ้มรส เราารู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัส หรือเราคิดนึก แต่จะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละลักษณะ และค่อย ๆ แยกลักษณะของอินทรีย์แต่ละอินทรีย์ขาดออกจากกันเป็นแต่ละอินทรีย์

ถ. ที่ว่าอิริยาบถปิดบังทุกข์ เวลานี้ผมยืนอยู่ มีอะไรเป็นทุกข์ ผมกำลังยืนอยู่ไม่มีทุกข์เลย ผมสบายมาก

ส. ทุกข์มีมาก แต่ไม่รู้ เพราะทุกข์ในที่นี้หมายถึงสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยและดับทันที ไม่มีอายุยืนยาวพอที่จะยึดถือว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นสุข

ทุกท่านกำลังนั่ง จะรู้สึกว่าเป็นสุขก็ต่อเมื่อสภาพธรรมนั้นยังคงอยู่พอที่จะให้เป็นที่ตั้งของความทุกข์ได้ แต่ถ้ารู้ว่สิ่งนั้นไม่ยั่งยืน แม้แต่ความสุขปรากฏเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยก็ดับเดียว เล็กน้อยที่สุด และไม่ใช่ของใคร เพราะว่าไม่มีใครสามารถให้ความสุขนั้นเที่ยงอยู่ได้นาน ๆ แม้ความสุขนั้นก็เกิดขึ้นและดับไปทันที นี่จึงจะประจักษ์ลักษณะที่เป็นทุกข์แม้ของความรู้สึกที่เป็นสุขได้

ที่กล่าวว่ายังไม่เป็นทุกข์เลย ก็เพราะว่ายังไม่ได้ประจักษ์ในทุกขลักษณะ เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องอบรมจึงจะประจักษ์ในลักษณะที่เป็นทุกขลักษณะและรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลได้

สภาพธรรมไม่ว่าจะเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมชนิดหนึ่งชนิดใด ปราภฏทางหนึ่งทางใด ก็เพียงเกิดขึ้นและดับไปทันทีอย่างรวดเร็ว นั่นคือทุกขลักษณะ

เพราะฉะนั้น ทุกขเวทนาก็เป็นทุกขลักษณะ สุขเวทนาก็เป็นทุกขลักษณะ สิ่งที่ปราภฏทางตาก็เป็นทุกขลักษณะ เห็นที่กำลังเห็นสิ่งที่ปราภฏทางตาก็เป็นทุกขลักษณะ ได้ยินในขณะนั้นก็เป็นทุกขลักษณะ เสียงที่ปราภฏก็เป็นทุกขลักษณะ เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นและดับไป ซึ่งการอบรมเจริญปัญญาเพื่อประจักษ์แจ้งความจริงนี้ ไม่ใช่เพื่ออย่างอื่นเลย จะประจักษ์ช้าหรือเร็ว นั่นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ต้องเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง มิฉะนั้นแล้วจะไม่สามารถดับการยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้

ทนไม่ได้ เพราะเกิดขึ้นและดับไปจะทนอยู่ได้อย่างไร ทนไม่ได้ คือ ไม่ยั่งยืน

ถ. อย่างได้ยินเสียง เป็นทุกขลักษณะหรือไม่

ส. เสียงดับไหม

ถ. ดับ แต่ยังไม่เกิดทุกข์ เพราะไม่มีปัญญาที่จะรู้

ส. เพราะเป็นเรา ได้ยินดับไหมเวลาเสียงดับ

ถ. ได้ยินไม่ดับ

ส. ได้ยินไม่ดับ แต่เสียงดับ จะได้ยินอะไรในเมื่อเสียงดับไปแล้ว เสียงดับ

ได้ยินดับไหม ได้ยินที่ได้ยินเสียงนั้นดับด้วยหรือเปล่า

ถ. ดับ

ส. ไม่เป็นทุกข์ ใช่ไหม

ถ. ไม่เป็นทุกข์

ส. ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมเกิดและกิดดับ ยังไม่เป็นทุกข์ เพราะว่ายังเป็นเรา ซึ่งได้ยินอีกต่อไปเรื่อย ๆ เห็นอีกต่อไปเรื่อย ๆ ได้กลิ่นอีกต่อไปเรื่อย ๆ แท้ที่จริงแล้ว เป็นสภาพธรรมที่จำเป็นต้องเกิดเพราะมีเหตุปัจจัย ไม่อยากให้ได้ยินก็ต้องได้ยิน

เป็นทุกข์ใหม่ แต่ยังไม่ใช่ทุกข์สัจ จนกว่าจะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป นั่นเป็นเพียงทุกข์ที่ต้องประสบกับสิ่งซึ่งไม่ปรารถนา หรือว่าต้องพลัดพรากจากสิ่งที่ปรารถนา

เวลาที่ไม่อยากได้ยินก็ต้องได้ยิน ยังไม่ใช่ทุกข์ลักษณะ ทุกข์ลักษณะจริง ๆ ต้องแยกขาดอินทรีย์แต่ละอินทรีย์ออก ไม่ประชุมรวมกัน เพราะตามความเป็นจริง รูปแต่ละรูปทยอยกันเกิดและทยอยกันดับอย่างรวดเร็ว เพียงใน ๑๗ ขณะของจิต รูปก็ดับหมดแล้ว และรูปก็เกิดสืบต่อ ทยอยกันเกิดดับเรื่อย ๆ

ถ. คำว่า อริยาบทปิดบังทุกข์ มีผู้อธิบายว่า เวลาเปลี่ยนอริยาบทก็หายทุกข์ อธิบายอย่างนี้ถูกไหม

ส. ทุกข์ลักษณะหรือเปล่า หรือว่าทุกข์เวทนา

ถ. ทุกข์เวทนา

ส. ทุกข์เวทนาเกิดขึ้นและดับไป สุขเวทนาเกิดขึ้นและก็ดับไป แต่ทุกข์ลักษณะหมายความว่าถึงสังขารธรรมทั้งหลาย สฬุเพ สงฺขารว อนิจฺจา เกิดขึ้นและก็ดับไป ไม่เที่ยง จึงเป็นทุกข์

ถ. เปลี่ยนอริยาบทแล้วก็ไม่ใช่ทุกข์

ส. ไม่ใช่ทุกข์ไหน

ถ. เพราะฉะนั้น คำอธิบายนั้นก็ไม่ได้ถูก

ส. ต้องฟังและพิจารณาโดยละเอียดให้สอดคล้องกับสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยตลอด อย่างเช่น ทุกข์ลักษณะ ทุกท่านไม่ปฏิเสธเลยว่า ต้องได้แก่ ไตรลักษณ์ หมายความว่าถึงสภาพที่ไม่เที่ยง อนิจจัง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ถ. เขาวางนิ่งเมื่อย ๆ ยืนก็หายเมื่อย นี่คือการปิดบังทุกข์

ส. ก่อนเมื่อย เที่ยงไหม

ถ. ไม่เที่ยง

ส. รู้ได้อย่างไรว่าไม่เที่ยง ก็ยังไม่เมื่อย ยังนั่งเฉย ๆ อยู่ ยังไม่เมื่อยจะรู้ได้อย่างไรว่าไม่เที่ยง

ถ. โดยสภาวะ ไม่เที่ยง

ส. โดยสภาวะ ซึ่งจะต้องประจักษ์แจ้งในสภาวะที่ไม่เที่ยง จึงจะเป็นการรู้
อริยสัจ หรือทุกขลักษณะ

ถ. ปุถุชนยังประจักษ์ไม่ได้

ส. อบรมได้ ขณะที่กำลังฟัง เป็นการค่อย ๆ อบรมทีละน้อย เป็นปัจจัยให้
สติเกิดทีละน้อย

ถ. ผมยังไม่เข้าใจอิริยาบถปิดบังทุกข์

ส. ที่จะมีอิริยาบถได้ เพราะมีการประชุมควบคุมรวมกันเป็นกลุ่มก้อน
ถ้าไม่มีรูปซึ่งประชุมรวมกันเป็นกลุ่มก้อน อิริยาบถมีได้ไหม แต่ที่จะมีอิริยาบถหนึ่ง
อิริยาบถใดได้ก็เป็นเพราะว่ารูปประชุมรวมกันเป็นกลุ่มก้อน ทรงอยู่ตั้งอยู่ในลักษณะใด
ก็ยึดถือในลักษณะที่ทรงอยู่ตั้งอยู่ว่า ถ้าทรงอยู่ตั้งอยู่ในลักษณะนี้ ชื่อนั่ง ถ้าทรงอยู่
ตั้งอยู่ในลักษณะนั้น ชื่อนอน ถ้าทรงอยู่ตั้งอยู่ในลักษณะอื่น ก็เป็นยืน หรือเดิน

แต่ถ้าแยกย่อยรูปออกเป็นรูปเล็ก ๆ ที่สุด จะมีอิริยาบถหนึ่งอิริยาบถใดไหม
ถ้าไม่เป็นกลุ่มก้อน เป็นอนุภิกขิ ปริมาณภิกขิ จะว่านั่ง หรือนอน หรือยืน หรือเดิน
ก็กล่าวไม่ได้เลย แม้แต่ในขณะปฏิสนธิซึ่งเป็นรูปที่ละเอียดมาก ที่เป็นกลละ ในขณะ
นั้นก็กล่าวไม่ได้ว่า นั่งหรือนอน ยืนหรือเดิน แต่ไม่ว่าจะเป็นรูปใดก็ตามเมื่อประชุม
รวมกันเป็นกลุ่มก้อนแล้ว ทรงอยู่ตั้งอยู่ในลักษณะใด ก็สมมุติบัญญัติเข้าใจกันว่า
ขณะนี้นั่ง ขณะนี้นอน หรือขณะนี้นอน ขณะนั้นเดิน ปิดบังไม่เห็นการเกิดดับของรูป
แต่ละรูปซึ่งกำลังเกิดดับอยู่ในขณะนี้ ที่กำลังประชุมรวมกันเป็นกลุ่มก้อนใหญ่ ๆ
แท้ที่จริงรูปแต่ละรูปกำลังทยอยกันเกิดขึ้นและทยอยกันดับไป

เช่น ในขณะปฏิสนธิ ในอุปาทขณะของปฏิสนธิจิต มีกัมมชรูปเกิด กัมมชรูป
ในขณะนั้นจะเกิดก็กลุ่มหรือก็กลาปก็ตาม จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ กัมมชรูปซึ่งเกิดพร้อม
กับอุปาทขณะของปฏิสนธิจิตก็ดับพร้อมกับภังคขณะของจิตดวงที่ ๑๗ ส่วน
กัมมชรูปซึ่งเกิดในฐิติขณะของปฏิสนธิจิตก็จะดับในขณะอุปาทขณะของจิตดวงที่ ๑๘
และกัมมชรูปซึ่งเกิดในภังคขณะของปฏิสนธิจิตก็จะดับในฐิติขณะของจิตดวงที่ ๑๘
ทยอยกันเกิดดับเรื่อย ๆ ซึ่งในขณะนี้กำลังเกิดดับ

เพราะฉะนั้น อริยาบถปิดบังไม่ให้เห็นการเกิดดับของแต่ละรูป เพราะยังเห็นว่า เป็นรูปที่ประสมรวมกันอยู่ ทรงอยู่ตั้งอยู่ในอาการหนึ่งอาการใด จึงปิดบังทุกขลักษณะ ซึ่งทุกขลักษณะต้องหมายรวมถึงการเกิดขึ้นและดับไปของแต่ละรูป ทุกขณะ

๑๑๖๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๕

ถ. ผมก็เคยอ่านมา ท่านบอกว่า เหตุที่ทุกข์สภาวะไม่ปรากฏ เพราะ
ไม่มโนการในความบีบคั้นเนื่อง ๆ คำว่า ความบีบคั้นเนื่อง ๆ หมายถึงอะไร

ส. ทุกขลักษณะต้องมีความหมายอย่างเดียว คือ สภาพธรรมนั้นเกิดดับ
ไม่เที่ยง จึงเป็นทุกข์

ถ. หมายถึงภาวะที่ดับไป

ส. เกิดขึ้นและดับไป

ถ. อย่างที่ท่านเขียนไว้ว่า เพราะไม่มโนการในความบีบคั้นเนื่อง ๆ
อิริยาบถจึงปิดบังไว้

ส. ในขณะนี้ก็เกิดขึ้นและดับไปอยู่เรื่อย ๆ แต่ไม่พิจารณา อย่างเช่น
ได้ยินเมื่อครู่นี้ดับไปนานแล้ว ไซ้ไหม เสียงก็ดับไปแล้ว เมื่อไม่พิจารณาก็ไม่ประจักษ์
ว่า เป็นทุกข์

ถ. บางท่านขยายความว่า นั่งนานแล้วเกิดปวดเมื่อย นั่นคือความบีบคั้น
เนื่อง ๆ และเวลาที่เกิดความปวดเมื่อยก็เปลี่ยนอิริยาบถทันที ไม่มโนการในความ
บีบคั้นที่เจ็บปวดนั้น ท่านว่าอย่างนั้นจะถูกไหม

ส. และเวลาที่ไม่เจ็บปวด ไม่ต้องพิจารณาหรือ

ถ. ก็จึงเป็นเรื่องที่น่าสงสัย

ส. เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังแม้จะอ่านหรือได้ยินข้อความซึ่งมีผู้กล่าวว่า
เป็นข้อความโดยตรงจากพระไตรปิฎก ก็จะต้องพิจารณา พระผู้มีพระภาคตรัสให้
พุทธบริษัทพิจารณาธรรมที่ได้ยินได้ฟังโดยละเอียด

ถ. ถ้าจะมโนการในความบีบคั้นเนื่อง ๆ ก็คือ มโนการทุกข์เวทนานั้นเอง

ส. สภาพธรรมใด ๆ ที่เกิดแล้วยังไม่ดับ กำลังปรากฏ สภาพธรรมนั้นดับ
จึงเป็นทุกข์

ถ. ถ้าจะเอาความหมายที่เขาแก้ ก็จะเป็นเฉพาะทุกข์เวทนาอย่างเดียว
เท่านั้น

ส. ทำไมหมายถึงทุกข์เวทนา กำลังเห็นเป็นอุเบกขาเวทณาก็เกิดดับ
กำลังได้ยินเป็นอุเบกขาเวทณาก็เกิดดับ ไม่ใช่แต่เฉพาะทุกข์เวทนา

ถ. อาจารย์ช่วยให้คำจำกัดความของทุกข์ลักษณะ

ส. สภาพธรรมซึ่งเกิดขึ้นและดับไป

ถ. ไม่จำเป็นต้องเป็นเวทนา

ส. ไม่จำเป็น สภาพธรรมทั้งหลาย คือ สังขารธรรมทั้งหลายนั่นเอง
จะได้ยินภาษาบาลีบ่อย ๆ ว่า สฬุเพ สงฺขารรา อนิจฺจา สฬุเพ สงฺขารรา ทุกฺขา
สฬุเพ ธมฺมา อนตฺตา ซึ่งภาษาไทยหมายความว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง สังขาร
ทั้งหลายเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

สังขารทั้งหลาย คือ สังขารธรรมทั้งหลาย ได้แก่ สภาพธรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้น
แล้ว ต้องดับไป ไม่มีสภาพธรรมใดเลยซึ่งเกิดแล้ว ไม่ดับ

เพราะฉะนั้น ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นของสังขารธรรม
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ถ. พุทธพจน์ที่เราสวดมนต์กัน ที่ว่า สฬุเพ สงฺขารรา อนิจฺจา
สฬุเพ สงฺขารรา ทุกฺขา สฬุเพ ธมฺมา อนตฺตา ทำไมบทที่ ๑ และบทที่ ๒ บอกว่า
สฬุเพ สงฺขารรา แต่บทที่ ๓ เปลี่ยนเป็น สฬุเพ ธมฺมา อนตฺตา

ส. เพราะไม่ใช่แต่เฉพาะสังขารธรรมเท่านั้นที่เป็นอนัตตา แม้วิสังขารธรรม
คือ นิพพาน ก็เป็นอนัตตาด้วย

ถ. สฬุเพ ธมฺมา อนตฺตา หมายถึงพระนิพพานด้วย

ส. รวมธรรมทั้งหมด

ถ. นิพพานเป็นอนัตตา แต่เป็นสุขและเที่ยง หมายความว่า เราจะใช้
สพเพ สงฺขารฯ ทั้ง ๓ บทไม่ได้ ใช่ไหม

สุ. ไม่สมบูรณ์ ไม่ครบถ้วน เพราะแม้พระนิพพานก็เป็นอนัตตาด้วย

สำหรับเรื่องของอินทรีย์ ๒๒ ที่จะต้องกล่าวทบทวนไปทบทวนมาบ่อย ๆ ก็เพื่อ
ประโยชน์ของการอบรมเจริญปัญญา เพื่อที่จะให้รู้แจ้งสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ
ตามความเป็นจริง ซึ่งจะต้องเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาโดยอาศัยจักขุอินทรีย์
ทางหูอาศัยโสตอินทรีย์ ทางจมูกอาศัยฆานินทรีย์ ทางลิ้นอาศัยชีวนินทรีย์ ทางกาย
อาศัยกายอินทรีย์ และทางใจ คือ มนินทรีย์ เท่านั้นเอง ใครจะมีรูปมากกว่านี้ก็ได้
ปรากฏ หรือว่าไม่ได้เป็นใหญ่ ไม่ได้เป็นอินทรีย์ แม้มหาภูตรูปก็ยังไม่เป็นอินทรีย์
มหาภูตรูปเป็นรูปที่เป็นใหญ่เป็นประธานก็จริง มีทั่วไปทั้งภายในและภายนอก
แต่ถ้าไม่มีปสาทที่เป็นอินทรีย์เหล่านี้ โลกไม่ปรากฏ แม้มหาภูตรูปก็ไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้แจ้งสภาพธรรม ต้องระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่
ปรากฏโดยอาศัยอินทรีย์ทั้ง ๖ นี้

เพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังได้พิจารณาลักษณะของจักขุอินทรีย์ที่กำลังมีอยู่ในขณะนี้
ขอกล่าวถึงลักษณะเป็นต้นของจักขุปสาท หรือจักขุอินทรีย์ ซึ่งข้อความใน
อวัฐสาสนี รูปกัณฑ์ มีว่า

มีความเป็นปสาทแห่งภูตรูปอันควรแก่การกระทบรูป เป็นลักษณะ

มีความชักมาที่รูป เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

มีความเป็นที่รองรับ คือ เป็นที่เกิดแห่งจักขุวิญญาณ เป็นปัจจุปัญฐาน
คือ เป็นอาการปรากฏ

มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรมซึ่งมีความประสงค์จะดูเป็นเหตุ เป็นปทัฏฐาน
คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

แม้จักขุปสาทที่กำลังเกิดดับเป็นปัจจัยให้เกิดการเห็นในขณะนี้ ก็มีลักษณะที่
ต่างกับปสาทอื่น เพราะสำหรับจักขุปสาทรูปนั้น มีความเป็นปสาทแห่งภูตรูปอัน
ควรแก่การกระทบรูปเป็นลักษณะ ไม่สามารถที่จะกระทบเสียง หรือกลิ่น หรือรส

หรือโณฏฐัพพารมณได้ สิ่งซึ่งจักขุปสาทจะกระทบได้ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ในขณะนี้เท่านั้น

มีความชักมาที่รูป เป็นระยะ

เวลาจะดูสิ่งหนึ่งสิ่งใด ปสาทรูปย่อมนำหน้าไปสู่ทิศของรูปนั้น คือ ชักมาที่รูป ทั้ง ๆ ที่มีเสียง แต่ขณะที่จะดูสิ่งหนึ่งสิ่งใด ปสาทรูปย่อมนำหน้าไปสู่ทิศของรูปนั้น อยากจะดูทางซ้าย จักขุปสาทอยู่ตรง ๆ เป็นไปได้ไหม ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น กิจของ จักขุปสาท คือ ชักมาที่รูป คือ เมื่อจะดูสิ่งหนึ่งสิ่งใด ปสาทรูปย่อมนำหน้าไปสู่ทิศ ของรูปนั้น ไม่ว่าจะข้างซ้าย ข้างขวา หรือข้างหลังก็ตาม

มีความเป็นที่ยอมรับ คือ เป็นที่เกิดแห่งจักขุวิญญาณ เป็นปัจจุปัฏฐาน

จิตในภูมิที่มีชนธ ๕ จะไม่เกิดที่รูปไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น เวลาที่ศึกษาจิต แต่ละประเภท ควรที่จะทราบว่า จิตแต่ละประเภทนั้นเกิดที่ไหน ตรงไหน จิตเห็น เห็นที่ทหยัตถุ หรือว่าเกิดที่ทหยัตถุหรือเปล่า

ตามปกติจิตส่วนใหญ่จะเกิดที่ทหยัตถุ และดับที่ทหยัตถุ เพราะว่าเกิดที่ไหน ก็ดับที่นั่น แต่สำหรับจิต ๑๐ ดวง เช่น จักขุวิญญาณ จิตเห็น ๒ ดวง ไม่ได้เกิดที่ ทหยัตถุ ในขณะที่เห็น ทำกิจเห็นจริง ๆ ไม่ได้เกิดที่ทหยัตถุ แต่กำลังเกิดในขณะนี้ที่ จักขุปสาท เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ที่จักขุปสาทมีจักขุวิญญาณและเจตสิก ๗ ดวงเกิด ร่วมด้วย และดับไปอย่างรวดเร็ว ทุกขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้จึงไม่เที่ยง

ถ้ายังไม่ประจักษ์อย่างนี้ จะเห็นความเป็นอนิธรียไม่ได้ เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ สภาพของความเป็นอนิธรียแต่ละอย่าง จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ถ้าเป็นทางหู ได้ยินยังไม่ เกิดขณะที่เสียงไม่ปรากฏ แต่เมื่อมีการได้ยินและสติระลึก จึงจะรู้ว่า ที่ได้ยินเสียง ในขณะนั้น ไม่ใช่รูปอื่นใดเลยตลอดสี่ระจรดเท่านั้นนอกจากโสดินทรีย คือ โสตปสาท ฉันทใด ทางตาในขณะที่กำลังเห็น ซึ่งขณะนี้เกิดสลับกัน จิตเกิดดับทางตาบ้าง ทางหูบ้าง และที่ทหยัตถุบ้าง สืบต่อกันอย่างรวดเร็วที่สุด

ในขณะที่กำลังเห็นและได้ยิน จิตเกิดดับคนละแห่ง คนละที่ คือ จักขุวิญญาณ เกิดที่จักขุปสาท จิตอื่นเกิดที่ททยวัตถุ ต่อจากนั้น เวลาได้ยิน เฉพาะโสตวิญญาณ เกิดที่โสตปสาท ส่วนจิตอื่นเกิดที่ททยวัตถุ สลับกันอย่างรวดเร็ว

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่รู้สภาพธรรมถูกต้องตรงตามความเป็นจริงที่จะไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ต้องรู้ถูกต้องตรงอย่างนี้ จะมีรูปอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับไม่ได้ ใครจะมีที่รู้อย่างไรตรงไหน ไม่เป็นไร แต่ว่ารูปที่ปรากฏจริง ๆ ต้องเป็นเพียงทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ในขณะที่ปรากฏเท่านั้น

สำหรับปทัฏฐาน เหตุใกล้ให้เกิดจักขุปสาท คือ มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรมซึ่งมีความประสงค์จะดูเป็นเหตุ

เพราะฉะนั้น ก็ยังจะต้องมีสังสารวัฏฏสืบต่อไปเรื่อย ๆ เพราะว่าท่านผู้ฟังยังไม่หมดความพอใจที่จะเห็นหรือที่จะดู จึงมีเหตุปัจจัยที่จะทำให้จักขุปสาทเกิดขึ้นเห็น

ถ. คำว่า ภูตรูปซึ่งเกิดแต่กรรม หมายถึงมหาภูตรูปภายนอกที่เราเห็น หรือมหาภูตรูปภายในร่างกายของเราเอง

ส. ในกลุ่มหรือกลาปซึ่งจักขุปสาทเกิดร่วมด้วยเท่านั้น เพราะจักขุปสาท เป็นอุปาทายรูป ไม่สามารถเกิดโดยไม่อาศัยมหาภูตรูป ๔ ที่ได้ก็ตามที่มีรูปได้ก็ตาม ให้ทราบว่า ที่นั่นต้องมีมหาภูตรูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

เวลาเห็น ไม่มีใครรู้สึกถึงธาตุดิน หรือธาตุน้ำ หรือธาตุไฟ หรือธาตุลม ซึ่งรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกับจักขุปสาทรูป ไซ้ไหม เพราะว่ามหาภูตรูปไม่ใช่อินทรีย์ เป็นเพียงที่อาศัยของจักขุปสาทรูปเท่านั้น

ถ. ที่เรียกว่า จักขุทสกะ ไซ้ไหม

ส. ไซ้ ต้องอาศัยมหาภูตรูปซึ่งเกิดร่วมกันในกลุ่มนั้น และมหาภูตรูปนั้นก็เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย เพราะฉะนั้น จักขุทสกะ คือ กลุ่มของรูปที่มีจำนวน ๑๐ ซึ่งมีจักขุปสาทรวมอยู่ด้วย เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัยทั้ง ๑๐ รูป คือ ทั้งกลุ่ม หรือทั้งกลาป

ถ. ยังต้องประกอบไปด้วยความประสงค์ที่จะมองด้วย ไซ้ไหม

ส. ขณะนี้ยังไม่หมดความพอใจที่จะเห็น เพราะฉะนั้น ก็ยังมีกรรมที่จะทำ ให้จักขุปสาทรูปเกิด

ถ. ต้องเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างรูปกับนาม ซึ่งนามคือความประสงค์ ที่จะมอง ไซ้ไหม

ส. มีกรรมในอดีตเป็นปัจจัย

ถ. หมายความว่า มีนามรวมอยู่ด้วยในการที่จะ...

ส. เพราะเป็นรูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน กรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก จึงทำให้เกิดจักขุปสาทรูป ส่วนจะเห็นหรือไม่นั้นก็แล้วแต่ เพราะจักขุปสาทรูปเกิดและดับไป โดยไม่เห็นก็ได้

ถ. จะเห็นต้องอาศัยปัจจัย ๔ อย่าง ไซ้ไหม

ส. เวลาที่การเห็นจะมีในขณะใด หมายความว่าต้องมีจักขุปสาทรูปเกิด และยังไม่ดับ ในระหว่างที่อายุยังไม่ถึง ๑๗ ขณะ

ถ. และที่ว่า มีความเป็นที่ยอมรับของวิญญูญาณ

ส. เป็นที่เกิดของจักขุวิญญูญาณ ให้ทราบว่า ขณะนี้จักขุวิญญูญาณเกิดที่ไหน

ใน **อวัฐสาลินี** อุปมาตาเปรียบเหมือนงู มีข้อความว่า

อนึ่ง อุปาทายรูปเหล่านี้ก็เหมือนกับสัตว์ต่าง ๆ มีงู เป็นต้น เหมือนอย่างว่า งูยอมไม่ชอบอยู่ในที่ที่ขึ้นและและราบเรียบในภายนอก แต่เวลาที่เลื้อยเข้าไปยังที่ที่เป็นกองหยากเยื่อ ที่รกไปด้วยหญ้า ใบไม้ และจอมปลวกเท่านั้น แล้วนอน ย่อมชอบใจ ย่อมถึงความสงบ ฉันทใด แม้จักขุนี้ก็เหมือนฉันทนั้นทีเดียว พอใจในที่ที่ซึ่ง ไม่ราบเรียบ ย่อมไม่ชอบใจในที่ที่เกลี้ยงเกลา มีฟาทองคำ เป็นต้น ไม่ปรารถนาแม้ เพื่อจะแลดูทีเดียว แต่ในที่ที่พรวนไปด้วยรูป และพรวนไปด้วยดอกไม้และเครือเถา เป็นต้นทีเดียว ย่อมชอบ เพราะสถานที่เช่นนั้น คนเราเมื่อดวงตายังไม่พอ ยังแถมแม้ อ้าปากอยากจะทำมองดู

นี่เป็นลักษณะของความพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตาว่า ตาเปรียบเหมือนงู ย่อมไม่ชอบอยู่ในที่ที่ขึ้นและและราบเรียบในภายนอก แต่ว่าชอบเข้าไปในที่ที่เป็น

กองหยากเยื่อ ที่ร่อนไปด้วยหญ้า ใบไม้ และจอมปลวก จักขุนี้ก็เหมือนกัน การเห็นนี้ ไม่พอใจที่จะเห็นในสิ่งที่เรียบ ๆ แต่ยอมพอใจที่จะแลดูในที่ที่พร่าวไปด้วยรูป และ พร่าวไปด้วยดอกไม้ และเครือเถา เป็นต้น

จริงหรือไม่จริง ลองพิจารณาดูรอบ ๆ ต้องมีลวดลายจิตรกรรม ต้องมีศิลปะ ต้องมีสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ตาเห็นในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น

สำหรับรูปารมณฺ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ข้อความใน **อัฐสาลินี** มีว่า

รูปที่เรียกว่า รูปายตนะนั้น เป็นไฉน

สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นประจำทุกวัน ๆ นี้ การที่จะให้สติระลึกและรู้ความจริง ต้องอาศัยพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ละเอียดขึ้น ๆ

รูปใดเป็นสี อาศัยมหาภูตรูป ๔ เป็นสิ่งที่เห็นได้และกระทบได้ ได้แก่ สีเขียวคราม สีเหลือง สีแดง สีขาว สีดำ สีหงสบาท สีคล้ำ สีเขียวใบไม้ สีม่วง ยาว สั้น ละเอียด หยาบ กลม รี สีเหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม สิบหกเหลี่ยม ลุ่ม ดอน เงาม แดด แสงสว่าง มืด เมฆ หมอก ควัน ละออง แสงดวงจันทร์ แสงดวงอาทิตย์ แสงดวงดาว แสงกระจก แสงแก้วมณี แสงสังข์ แสงมุกดา แสงแก้วไพฑูรย์ แสงทอง แสงเงิน หรือรูปแม้อื่นใดเป็นสี อาศัยมหาภูตรูป ๔ เป็น สิ่งที่เห็นได้และกระทบได้ มีอยู่

สัตว์นี้เห็นแล้ว หรือเห็นอยู่ หรือจักเห็น หรือพึงเห็นซึ่งรูปใด อันเป็นสิ่งที่เห็น ได้และกระทบได้ด้วยจักขุอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ นี้เรียกว่า รูปบ้าง รูปายตนะบ้าง รูปธาตุบ้าง รูปทั้งนี้เรียกว่า รูปายตนะ

ท่านผู้ฟังอาจจะลืมนึกว่า ท่านผู้ฟังเห็นอะไรบ้างที่เป็นรูปายตนะ แต่ข้อความใน อรรถกถาแสดงว่า นอกจากสีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสีเขียวคราม สีเหลือง สีคล้ำ ลักษณะที่ยาว สั้น ละเอียด หยาบ กลม รี สีเหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม สิบหกเหลี่ยม แม้ที่เห็นว่าลุ่ม หรือดอน หรือเงาม หรือแดด หรือแสงสว่าง มืด เมฆ หมอก ควัน ละออง แสงดวงจันทร์ แสงดวงอาทิตย์ แสงดวงดาว แสงกระจก แสงแก้วมณี หรือรูปแม้อื่นใด

พรรณนาไม่หมด แต่ให้ทราบว่า ที่เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ทั้งหมด คือ เพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา คือ รูปายตนะ ด้วยจักขุอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้

ความต่างกันของจักขุทริย กับ รูปายตนะ คือ รูปายตนะเป็นรูปที่กระทบจักขุประสาทและเห็นได้ จึงเป็นรูปที่เห็นได้และกระทบได้ แต่สำหรับจักขุประสาทนั้น เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้ แต่กระทบได้

เพราะฉะนั้น ไม่มีใครสามารถเห็นจักขุประสาทได้ สิ่งใด ๆ ก็ตามที่เห็นเป็นสีใด ๆ ก็ตาม ทั้งหมดเป็นรูปายตนะ ไม่ใช่จักขุประสาท จักขุประสาทเป็นรูปที่กระทบได้ แต่เห็นไม่ได้ ในรูป ๒๘ รูป มีรูปายตนะรูปเดียวที่เห็นได้ อีก ๒๗ รูปที่เหลือเห็นไม่ได้

สำหรับรูปซึ่งกระทบได้ มี ๕ รูป คือ

จักขุประสาท กระทบรูปารมณได้

โสตประสาท กระทบสัทธารมณได้

ฆานประสาท กระทบคันธารมณได้

ชีวหาประสาท กระทบรสารมณได้

กายประสาท กระทบโณฐัพพารมณได้

รูปอื่น ๆ ที่เหลือ ไม่ใช่รูปที่เห็นได้ และไม่ใช่รูปที่กระทบได้

เป็นจริงหรือเปล่า

สำหรับเรื่องของรูปายตนะหรือรูปารมณ เป็นสิ่งที่น่าคิด น่าพิจารณา เพื่อที่จะให้เห็นว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ตราบดีที่สติไม่ได้ระลึก ยังเห็นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ให้ทราบว่า ในขณะนั้น ยังไม่ได้ศึกษาและพิจารณาในลักษณะของรูปายตนะ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา

๑๑๖๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๒๕

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านถามคำถามสั้น ๆ ว่า สีนี้คืออะไรแน่
น่าคิดไหม ไม่ได้ใช้คำว่า รูปารมณ์ ไม่ได้ใช้คำว่า รูปายตนะ ไม่ได้ใช้คำว่า
อโลกะ แสงสว่าง หรืออะไรเลย แต่ใช้คำว่า สี
สีนี้คืออะไร ทุกท่านก็เห็นสีต่าง ๆ ทางตา แต่ลักษณะแท้ ๆ สภาพของสีนั้น
คืออะไร

ถ้าไม่เทียบเคียงกับทางหู อาจจะไม่เข้าใจว่า แท้ที่จริงสีก็คืออาการต่าง ๆ
หรือลักษณะที่ปรากฏต่าง ๆ ของรูปารมณ์นั่นเอง

เสียงเป็นสิ่งที่ปรากฏทางหู แต่เสียงนี้ต่าง ๆ กันไหม ลองฟัง ทุกเสียงมี
ลักษณะอาการต่าง ๆ ให้รู้ว่าเป็นเสียงอะไร เป็นเสียงคน หรือว่าเป็นเสียงนก เป็นเสียง
สัตว์นานาชนิด หรือว่าเป็นเสียงของคนตรีต่าง ๆ

ทางหู ลักษณะของเสียงมีอาการต่าง ๆ กัน ฉันทใด ลักษณะของรูปารมณ์ที่
ปรากฏทางตา ก็ปรากฏเป็นสีที่ต่าง ๆ กัน ฉันทนั้น เท่านั้นเอง

ทางหู เสียงยังปรากฏต่าง ๆ กันได้ให้รู้ว่าเป็นเสียงนั้น เสียงนี้ ฉันทใด ทางตา
รูปารมณ์ก็ปรากฏเป็นสีต่าง ๆ ให้รู้ว่าเป็นสีที่ปรากฏทางตานั่นเป็นอะไร ฉันทนั้น

ถ. สีและเสียงมีลักษณะต่าง ๆ อาจารย์จะให้รู้ลักษณะของสี ลักษณะของ
เสียง ให้รู้เฉพาะลักษณะของเสียง หรือว่าให้รู้เสียงต่าง ๆ

สุ. ไม่ใช่ให้รู้ แต่ว่าที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง เสียงต่างหรือไม่ต่าง

ถ. เสียงต่าง

สุ. เมื่อเสียงต่าง จะให้ปรากฏไม่ต่างได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. ต้องผิดใช่ไหม ถ้าใครจะให้เสียงปรากฏไม่ต่างกัน ต้องผิด เพราะว่าตามปกติตามความเป็นจริง ปัจจัยที่จะให้เกิดเสียงต่างกัน เพราะฉะนั้น เสียงย่อมปรากฏตามความเป็นจริง คือ ต่างกัน ตามเหตุตามปัจจัยที่จะให้เกิดเสียงนั้น ๆ

ถ. เพราะความต่างกันของเสียงจึงทำให้เรายึดว่า เป็นเสียงรถยนต์ เป็นเสียงผู้หญิง เสียงผู้ชาย เป็นเสียงเครื่องยนต์ต่าง ๆ ก็ด้วยอาการต่าง ๆ ของเสียง ทำให้เรามีความเห็นผิด เพราะฉะนั้น จะพิจารณาเสียงอย่างไรจึงจะไม่มีความเห็นผิด

ส. จะเห็นได้ว่า อวิชชามีมาก เพราะไม่ได้พิจารณาสภาพของเสียง ซึ่งไม่ว่าจะต่างกันอย่างไรก็ตาม ก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางหูเท่านั้น ตามความเป็นจริง ไม่ใช่รถยนต์ หรือว่าไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่เพราะอาศัยการกระทบกันของปฐวี คือ สิ่งที่แข็ง ทำให้เสียงนั้นเกิดขึ้นปรากฏ แล้วแต่ว่าจะเป็นเสียงใด แต่ไม่ว่าจะต่างกันอย่างไรก็เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางหูและกัณฐ์ ให้รู้ความจริงว่าไม่ใช่ได้ยิน ลักษณะของเสียงเป็นสิ่งที่ปรากฏทางหู

ส่วนสภาพที่ได้ยิน ก็ไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นแต่เพียงธาตุที่เกิดขึ้นรู้ได้เฉพาะเสียงอย่างเดียว ธาตุชนิดนี้ไม่สามารถที่จะเห็น หรือไม่สามารถที่จะคิดนึก หรือไม่สามารถที่จะรู้กลิ่นต่าง ๆ แต่เมื่อเกิดขึ้นขณะใด ก็เป็นเพียงธาตุที่สามารถรู้เฉพาะเสียงเท่านั้น และกัณฐ์ทั้งเสียงและธาตุที่รู้เสียง

ต้องประจักษ์ความจริงอย่างนี้ ถ้ายังไม่ประจักษ์ก็แสดงว่า ยังไม่ได้พิจารณารู้ความจริงว่า เสียงเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางหู จันใด สีสนั่นวณณะต่าง ๆ ทำให้เกิดการเห็นว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุต่าง ๆ ก็เพราะลักษณะของสีต่าง ๆ ปรากฏทางตา กว่าจะลอกสัญญาความจำเดิมซึ่งมีมายาวนานในอดีตว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคลออก ให้รู้ว่าเป็นแต่เพียงสีต่าง ๆ เช่นเดียวกับเสียงต่าง ๆ ที่ปรากฏทางหูเท่านั้นเอง ก็จะต้องอาศัยการฟัง การพิจารณา เป็นสังขารขั้นปรับปรุงแต่งพร้อมกับสติที่เริ่มระลึกได้ว่า ขณะนี้ลักษณะที่แท้จริงของสิ่งที่ปรากฏทางตา คือ สีต่าง ๆ

ที่ว่าเป็นสีนี้ ลูกใหม่ แต่ละท่านที่ปรากฏทางตา และเป็นสีต่าง ๆ อาศัยมหาภูตรูปซึ่งมีสัดส่วนผสมต่าง ๆ ทำให้ปรากฏเป็นสีต่าง ๆ และเกิดการยึดมั่นในสีต่าง ๆ นั้นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ

ถ. ที่กล่าวว่า สีต่าง ๆ หมายถึงสีแดง สีเขียว สีเหลืองหรือเปล่า

ส. เช่นเดียวกับเสียง เสียงต่าง ๆ จะใช้คำเรียกเสียงนั้นก็คำก็ตามแต่ ย้ายจากการเรียกเสียงต่าง ๆ มาเป็นสีต่าง ๆ จะใช้คำก็คำ เรียกสีก็สีก็แล้วแต่

ถ. ตามปกติ ถ้าจักขุวิญญาณเห็นรูปารมณฺ์ ขณะนั้นยังไม่รู้ว่า เป็นสีแดง เป็นสีเขียว ใช่มั้ย

ส. จักขุวิญญาณไม่มีหน้าที่รู้ว่าเป็นสีอะไร มีแต่เพียงกิจเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ผิดปกติในขณะนี้

ถ. ที่อาจารย์บอกว่า เห็นสีต่าง ๆ หมายความว่าอย่างไร หมายถึงสีแดง สีเขียวหรือเปล่า

ส. ปกติ ตามความเป็นจริง ขอประทานโทษ บางที่ท่านผู้ฟังอาจจะเกิดความสงสัยว่า ที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นสีเท่านั้น ก็คงจะเป็นขาวล้วน ไม่มีแดง ไม่มีเหลือง เขียว อะไรเลย และตอนหลัง ๆ ค่อย ๆ มีสีแดงเข้ามาทีละน้อย เป็นแดงบ้าง เขียวบ้าง บางท่านอาจจะคิดอย่างนั้น

แต่ตามความเป็นจริง สิ่งที่ปรากฏทางตากำลังปรากฏในขณะนี้ ถ้าถามท่านผู้ฟังว่า ท่านเห็นสีอะไร

ถ. ก็เห็นสีขาวบ้าง สีเขียวบ้าง

ส. ตามความเป็นจริง ใช่มั้ย แต่ถ้ายังไม่ถาม มีใครนึกบ้างไหมว่า กำลังเห็นสีอะไร

ถ. บางทีก็ไม่ได้ใส่ใจ

ส. เพราะฉะนั้น อย่าลืมคำถามว่า มีใครนึกบ้างไหมว่าเห็นสีอะไร นี่คือความต่างกันของจักขุทวารกับมโนทวาร ทั้ง ๆ ที่เห็น ไม่ผิดปกติ คือ ลืมตาแล้วก็เห็น แต่ไม่ได้นึกถึงสีหนึ่งสีใด ซึ่งสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่ขาวก่อนและค่อย ๆ แต้มเป็นสีขึ้น

ปกติเสียงที่ปรากฏต่างกันทางหู ฉันทิ วัณณธาตุ คือ สีสนัวัณณะ หรือ แสงสว่างที่ปรากฏทางตาก็คือต่างกัน จนกระทั่งมีคำอธิบายหรือคำที่ใช้เรียกว่า เจา แดด แสงสว่าง มีด เมฆ หมอก ควัน ละออง แสงดวงจันทร์ แสงดวงอาทิตย์ คือ ทั้งหมดที่เห็นเป็นปกติ แต่ยังไม่ได้นึกว่าเห็นสีอะไร แต่ต้องเห็นแล้วเป็นสีต่าง ๆ

ถ. การรู้ความหมายของสีนั้นเกิดขึ้นภายหลังการเห็นแล้ว คือ ตรึกนึกถึง ในภายหลัง ไซ้ไหม

สุ. แน่นอน เห็นก่อน ยังตอบไม่ได้ว่าเห็นสีอะไร แต่เห็นนั้นต้องเห็นแน่ ๆ และสิ่งที่ปรากฏก็ต้องเป็นสีต่าง ๆ ด้วย แต่ยังไม่ได้นึกถึงว่าเห็นสีอะไร

ถ. ทางวิทยาศาสตร์ เขาแสดงเรื่องของการเห็นไว้ว่า การที่รูปมีสีแตกต่างกันนั้น เนื่องจากส่วนผสมของโปรตอนและอิเล็กตรอนไม่เท่ากัน ความแตกต่างจึงปรากฏเป็นสีต่างกัน ๆ กัน ทำให้ผมระลึกถึงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า การที่เรารู้บัญญัติสีเหล่านั้นขึ้นมาเป็นความหมายอย่างหนึ่ง ๆ และทรงจำว่า เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นโดยอาศัยบัญญัติเท่านั้น ซึ่งทางวิทยาศาสตร์บอกว่า เป็นโปรตอนและอิเล็กตรอนที่มีส่วนผสมต่างกันเท่านั้น โปรตอนและอิเล็กตรอนที่ต่างกันนี้ ถ้าเปรียบเทียบกับทางพุทธศาสนา ก็ได้แก่ สภาพของดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งมีส่วนผสมต่าง ๆ กัน ไซ้ไหม

สุ. แต่ละศาสตร์ก็ใช้ศัพท์เฉพาะของแต่ละศาสตร์ และสำหรับทาง พระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคทรงแสดงรูปที่ย่อยละเอียดที่สุดแล้วว่า อย่างน้อยที่สุดจะต้องมีรูปรวมกัน ๔ รูป และใน ๔ รูปนั้น เป็นรูปใหญ่ รูปที่เป็นประธาน ๔ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ส่วนรูปอื่นอีก ๔ รูป ได้แก่ สี กลิ่น รส โอชานั้น เป็นอุปาทายรูป

ข้อความในอรรถกถาแสดงไว้ละเอียด เพื่อไม่ให้เข้าใจผิดในความหมายของ อุปาทายรูป ซึ่งบางแห่งใช้คำว่า อุปาทารูป เพราะฉะนั้น จะเรียกว่า อุปาทารูป หรืออุปาทายรูป ก็หมายความว่ารูปที่อาศัยเกิดกับมหาภูตรูป ไม่ยอมปล่อยมหาภูตรูป เพราะปล่อยไม่ได้ อุปาทายรูปจะต้องติดกับมหาภูตรูป ไม่แยกจากกันเลย

ส. มีคำถามว่า รูปใดซึ่งอาศัยมหาภูตรูป รูปนั้นเป็นอุปาทายรูปหรือแต่อย่าลืม ต้องมีคำขยายมากกว่านั้นอีกว่า รูปใดซึ่งอาศัยมหาภูตรูป และเป็นที่เกิดของอุปาทายรูปด้วย รูปนั้นจึงจะเป็นมหาภูตรูป เพราะว่า

มหาภูตรูป ๑ อาศัยมหาภูตรูป ๓

มหาภูตรูป ๒ อาศัยมหาภูตรูป ๒

หรือมหาภูตรูป ๓ อาศัยมหาภูตรูป ๑

คือ ธาตุดินต้องอาศัยธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุน้ำต้องอาศัยธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุไฟต้องอาศัยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุลมต้องอาศัยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ

เพราะฉะนั้น มหาภูตรูปเองจะเกิดโดยลำพังไม่ได้ แม้มหาภูตรูปก็ต้องอาศัยมหาภูตรูป แต่มหาภูตรูปซึ่งอาศัยมหาภูตรูป ไม่ใช่อุปาทายรูป

อุปาทายรูปต้องเป็นรูปที่อาศัยมหาภูตรูป แต่ตัวเองไม่เป็นที่อาศัยของรูปอื่น ส่วนมหาภูตรูปอาศัยมหาภูตรูป และเป็นที่อาศัยของอุปาทายรูป

แต่ละศาสตร์ก็ใช้แต่ละศัพท์แต่ละคำ ซึ่งท่านผู้ฟังก็เปรียบเทียบได้ แม้ว่าจะใช้คำต่างกัน

ถ. วิญญาณซึ่งเป็นตัวรู้ก็เกิดพร้อมกับสัญญา ความจำ ฉะนั้น พอเห็นตอนแรกก็น่าจะทั้งจำได้ และทั้งรู้ความหมาย

ส. ต้องจำ ขณะนั้นต้องจำ เพราะว่าสัญญาเจตสิกเกิด

ถ. เพราะฉะนั้น ก็ควรจะรู้ความหมายของสิ่งที่เห็น

ส. ขณะเดียว นิดเดียว เพียงแต่จำ ถ้าไม่จำไว้ก่อนจะรู้ความหมายที่หลังได้อย่างไร

ถ. น่าจะรู้ด้วย เพราะมีวิญญาณ

ส. วิญญาณเป็นใหญ่เป็นประธานในการเห็น วิญญาณไม่ได้จำ อย่าลืมว่าต้องแยกกิจของสภาพธรรมแต่ละอย่าง วิญญาณเห็นแต่ไม่ได้จำ เพราะฉะนั้น

สัญญาจำสิ่งที่ปรากฏพร้อมกับจักขุวิญญาณที่เห็น จักขุวิญญาณเห็นแค่ไหนสัญญาจำแค่นั้น เพราะสัญญาเกิดกับจักขุวิญญาณ

ถ. เป็นสิ่งที่เคยเห็นแล้ว เคยจำได้ เห็นอีกครั้งหนึ่งทั้งจักขุวิญญาณและสัญญาเกิดร่วมกัน ก็น่าจะรู้ความหมายทันที

ส. ทางมโนทวารได้ แต่ไม่ใช่ในขณะที่จักขุวิญญาณเกิด เพราะจักขุวิญญาณเพียงทำกิจเห็น ไม่ว่าจะเคยเห็นมาแล้ว หรือยังไม่เคยเห็นก็ตาม จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นรูป ซึ่งเป็นรูปที่ยังไม่ดับ มีอายุเพียง ๑๗ ขณะของจิต

ถ. แต่ไม่ได้ทำกิจรู้ความหมายนั้นด้วย ต่อไปเป็นปัญหาของศัพท์ คำว่ามหาภูตรูปกับอุปาทายรูป แตกต่างกันอย่างไร

ส. แตกต่างกัน คือ มหาภูตรูป เป็นรูปซึ่งเป็นใหญ่ เป็นประธาน เป็นที่อาศัยเกิดของอุปาทายรูป

ข้อความใน **อัฐธสาลินี** อธิบาย **รูปายตนนิทเทส** มีข้อความว่า

จะวินิจฉัยในรูปายตนนิทเทสต่อไป

สีนั้นแหละชื่อว่าวัณณนิภา อีกอย่างหนึ่งชื่อว่านิภา ด้วยอรรถว่าส่องแสง อธิบายว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏแก่จักขุวิญญาณ แสง คือ สี ชื่อว่าวัณณนิภา

เพราะฉะนั้น ไม่จำเป็นต้องติดในศัพท์ว่าจะใช้ศัพท์ไหน จะใช้ศัพท์ว่า วัณณะ หรือจะใช้ศัพท์ว่า นิภา หรือจะใช้ศัพท์ว่า วัณณนิภา แต่โดยสภาพธรรมก็คือสิ่งที่ปรากฏทางตา จะเรียกแสง จะเรียกสี จะเรียกอะไรก็แล้วแต่ แต่ว่าลักษณะที่แท้จริงของรูปนั้น คือ เป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งกระทบจักขุปสาทแล้วปรากฏ

รูป คือ สี ชื่อว่าเป็นสิ่งที่เห็นได้ หมายความว่า เป็นไปกับด้วยสิ่งที่เห็นได้ อธิบายว่า อันจักขุวิญญาณพึงเห็นได้

แสดงความชัดเจนว่า ไม่ใช่จิตดวงอื่นนอกจากจักขุวิญญาณเท่านั้นที่ทำกิจเห็น สัมปฏิจฉันนะซึ่งเกิดต่อกดี สันตโรณะกดี โวฏฐัพพะกดี ชวณะกดี แม้ว่าจะมีสิ่งยัง

ไม่ได้ดับไป เพราะว่าอายุยังไม่ครบ ๑๗ ขณะ แต่ว่าสัมปกิจฉันนะ สันติริณะ
โฏฐัพพะ ชวนะ ไม่ได้ทำกิจเห็น ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อความว่า

อันจักขุวิญญาณพึงเห็นได้ ที่ชื่อว่ากระทบได้ หมายความว่า เป็นไปกับด้วย
สิ่งที่กระทบได้ คือ จักขุปสาท อธิบายว่า เป็นสิ่งที่ให้เกิดการกระทบและการเสียดี
(คือ ผัสสะ)

ในบรรดาสีทั้งหลาย มีสีเขียว เป็นต้น สีเหมือนดอกสามหาว ดอกผักตบ
ชื่อว่าสีเขียวคราม สีเหมือนดอกกรรณิการ ชื่อว่าสีเหลือง สีเหมือนดอกขบา ชื่อว่า
สีแดง สีเหมือนดาวประจักษ์ ชื่อว่าสีขาว สีเหมือนถ่านเผา ชื่อว่าสีดำ สีแดงเรื่อ
เหมือนกับยางทรายและชอย์โก ชื่อว่าสีหงสบาท

เป็นคำอธิบายเรื่องสีต่าง ๆ ซึ่งขอผ่านไป

๑๒ บท มีบทว่า ยาว เป็นต้น ทรงแสดงโดยโวหาร (คือ การบัญญัติ) และ
โวหารแห่งบทเหล่านั้น ก็สำเร็จด้วยการเทียบเคียง และสำเร็จด้วยการตั้งลง

ในการที่จะกล่าวว่า ยาว หรือสั้น หรือลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ด้วยการ
เทียบเคียง และโดยการตั้งลง เพราะอาจจะมีผู้ถามว่า เห็นสิ่งนั้นไหม ใหญ่แค่ไหน
ยาวแค่ไหน หรือว่ารูปร่างสัญญาณเป็นอย่างไร ซึ่งการที่จะตอบหรือว่าจะบอก
จะบัญญัติให้บุคคลอื่นรู้ได้ ก็ต้องด้วยการเทียบเคียง เช่น

จริงอยู่ บทว่า ยาว เป็นต้น สำเร็จโดยการเทียบเคียง บทว่า กลม เป็นต้น
สำเร็จโดยการตั้งลง ในบรรดาบทเหล่านั้น รูปเทียบเคียงรูปที่สั้น ขยายเกินไปกว่านั้น
ชื่อว่ายาว

ถูกไหม ที่จะว่ารูปใดยาว ต้องมีรูปที่สั้นเป็นเครื่องเทียบเคียงจึงจะรู้ว่า รูปที่
เกินไปกว่านั้น ชื่อว่ายาว

ท่านผู้ฟังต้องการสายไฟฟ้าสักเท่าไร ถ้าต้องการ ๑ เมตร ส่วนที่เกินไปกว่านั้น
ชื่อว่ายาว ถูกไหม ถ้าท่านต้องการ ๒ เมตร น้อยกว่านั้น ชื่อว่าสั้น

รูปที่เทียบเคียงรูปที่ยาวนั้น หดไปกว่านั้น ชื่อว่าสั้น

รูปที่เทียบเคียงรูปที่หยาบ เล็กไปกว่านั้น ชื่อว่าละเอียด
รูปที่เทียบเคียงรูปที่ละเอียด ใหญ่ไปกว่านั้น ชื่อว่าหยาบ
รูปมีสัณฐานเหมือนวงล้อ ชื่อว่ากลม
รูปมีสัณฐานเหมือนไข่ไก่ ชื่อว่ารี
รูปที่ประกอบด้วยเหลี่ยมทั้ง ๔ ชื่อว่าสี่เหลี่ยม
แม้ในรูป ๖ เหลี่ยม เป็นต้น ก็มีนัยนี้แหละ
คำว่า ลุ่ม ได้แก่ รูปซึ่งยุบลง
คำว่า ดอน ได้แก่ รูปที่นูนขึ้น

นี่เป็นคำที่ใช้อธิบายสิ่งที่ปรากฏทางตาในชีวิตประจำวัน

ข้อความต่อไปมีว่า

ในบรรดารูปเหล่านั้น เพราะรูปยาวเป็นต้น เป็นรูปถูกต้องแล้ว อาจจะทราบ
ได้

อย่าลืม ท่านผู้ฟังที่คิดว่า ท่านเห็นรูปที่ยาวทางตา แท้ที่จริงแล้ว รูปยาว
เป็นต้น เป็นรูปถูกต้องแล้ว อาจจะทราบได้

ส่วนรูปสี่เหลี่ยมเป็นต้น ไม่อาจทราบได้อย่างนั้น ฉะนั้น รูปายตนะที่ยาว
จึงไม่ใช่โดยตรง รูปายตนะที่สั้นเป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน

นี่คือสิ่งที่ปรากฏทางตาในชีวิตประจำวัน สี่ ยาวหรือสั้น สี่เหลี่ยม ยาวหรือสั้น
สี่ ยาวหรือสั้นได้ไหม ไม่ได้

แต่ในที่นี้ เฉพาะรูปายตนะที่อาศัยรูปนั้น ๆ แล้วตั้งอยู่โดยประการนั้น ๆ
ฟังทราบว่า ตรัสไว้โดยโวหารว่า ยาว สั้น

ที่จริงแล้ว ต้องวัดไซ้ไหม จึงจะรู้ว่า ยาวหรือสั้น

เพราะฉะนั้น รูปที่ยาวที่สั้น ไม่ใช่สี่ แต่เป็นมหาภูตรูปซึ่งเป็นที่อาศัยของสี่
ซึ่งตัวมหาภูตรูปเองไม่มีสี่ใด ๆ ทั้งสิ้น แต่แม้มหาภูตรูปไม่เป็นสี่เขียวก็แสดงอุปาทายรูป
เป็นสี่เขียว แม้มหาภูตรูปไม่ใช่สีแดงก็แสดงอุปาทายรูปเป็นสีแดง

สีที่เห็น ทำให้รู้ว่ายาวหรือสั้น เป็นเพราะอาศัยมหาภูตรูป เพราะฉะนั้น
รูปที่ยาวที่สั้นก็ต้องเป็นมหาภูตรูป ไม่ใช่สี แต่ที่ปรากฏทางตาให้เห็นเพราะว่า
อุปาทายรูป คือ สี ที่เกิดกับมหาภูตรูป จึงทำให้ปรากฏดูเหมือนว่าเห็นรูปายตนะ
ยาวหรือสั้น แต่ให้ทราบว่า นั้นไม่ใช่โดยตรง

๑๑๖๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ตุลาคม – วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๕

สองบทว่า เภา แดด กำหนดกันเอง

ถูกไหม เป็นสิ่งที่กำหนดทางตาทั้งนั้น ซึ่งความจริงเวลากระทบสัมผัส แดดรู้ได้ เพราะว่าร้อน ไข้ไหม แต่ทางตา บัญญัติว่า เภา บัญญัติว่า แดด โดยอาศัยกำหนดกันเอง

แสงสว่าง และมีด ก็เช่นเดียวกัน

เพราะเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาทั้งนั้น ถูกไหม สว่างก็ปรากฏทางตา มีดไม่ใช่เพราะไม่มีจักขุปสาท แต่ทุกท่านที่มีจักขุปสาทก็ยิ่งรู้ว่า มีด ถูกไหม เพราะเทียบเคียงกับสว่าง ถ้ามีดไม่มี สว่างก็ไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น รูปที่ปรากฏทางตา เพราะวาอาศัยจักขุนทรีย์ จึงได้ปรากฏสภาพต่าง ๆ

๔ บทว่า เมฆ หมอก เป็นต้น ทรงแสดงโดยวัตถุ

ใน ๔ บทนั้น คำว่า เมฆ ได้แก่ ฝน คำว่า หมอก ได้แก่ น้ำค้าง ด้วยบททั้ง ๔ นี้ ทรงแสดงสีแห่งเมฆเป็นต้นด้วยคำว่า แสงดวงจันทร์เป็นต้น ทรงแสดงสีแห่งรัศมีของดวงจันทร์เป็นต้น เหล่านั้น ๆ

ข้อความเรื่องรูปายตนะ ใน **อวัฐสาสนี** มีมาก แต่สรุปแล้วก็ถือว่า

ลักษณะเป็นต้นของรูป

รูปนี้แม้ต่างกันโดยความต่าง มีสีเขียว เป็นต้น ทั้งหมดว่าโดยลักษณะเป็นต้นจะไม่ต่างกันเลย จริงอยู่รูปนี้ (คือ รูปารมณ) ทั้งหมดมีการกระทบจักขุ เป็นลักษณะมีความเป็นอารมณ์แห่งจักขุวิญญาณ เป็นรสะ มีความเป็นโคจร คือ ที่ไป หรืออารมณ์แห่งจักขุวิญญาณนั้นแหละ เป็นปัจจุปัฏฐาน มีมหาภูตรูป ๔ เป็นปทัฏฐาน

เพราะฉะนั้น นี่คือลักษณะจริง ๆ ของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงอุปาทายรูปซึ่งเกิดกับมหาภูตรูป และเป็นรูปที่กระทบกับ จักขุปสาทจึงปรากฏ ถ้าไม่มีจักขุปสาทจะไม่เห็นว่า เป็นเงา เป็นแดด ลุ่มหรือดอน ยาวหรือสั้นได้เลย

อย่าลืมว่า การฟังธรรมทั้งหมด แม้ในเรื่องของปัจจัย ก็เพื่อเอื้ออำนวยให้สติระลึกรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ แต่ถ้าสติยังไม่เกิด เกิดไม่ได้ ก็ไม่เป็นไร อาศัยการฟัง การพิจารณา และการเข้าใจสิ่งที่ได้ฟังในขณะนั้น อาจจะเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ฟังในขณะนั้น เช่น ในเรื่องของจักขุขันธ์ จักขุปสาท ซึ่งเป็นรูป เป็นอินทรีย์ ทำให้สีสน်วณณะในขณะนี้ปรากฏ ได้ เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้ายังไม่มีการระลึกลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏ ทางตาในขณะนี้ จะไม่เห็นความเป็นอินทรีย์ของจักขุปสาทแน่นอน เมื่อได้ฟังเรื่องของการเห็นและสิ่งที่ปรากฏทางตา และรู้ว่าปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่งคือรูปซึ่งเป็นอินทรีย์ ได้แก่ จักขุปสาท ถ้าได้ฟังอย่างนี้บ่อย ๆ เรื่อย ๆ คงจะมีขณะหนึ่งที่ระลึกได้ว่า ขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้เองต้องอาศัยรูปชนิดหนึ่ง การเห็นในขณะนี้จึงเกิดขึ้นได้

แต่ว่าจักขุปสาทไม่ใช่รูปที่สามารถจะมองเห็นได้ ในบรรดารูปทั้งหมด ๒๘ รูป มีรูปเดียวเท่านั้นที่สามารถปรากฏทางตาได้ คือ สีสน်วณณะที่กำลังปรากฏทางตา สำหรับจักขุปสาท เป็นรูปที่เล็กและมองไม่เห็น เพราะฉะนั้น ที่ปรากฏสีสน်วณณะให้ เห็นว่าเป็นสณฐานของจักขุ จึงเป็นแต่เพียงสีสน်ของวัตถุซึ่งเป็นส่วนประกอบ ซึ่งเป็นที่ตั้งของจักขุปสาทที่เป็นจักขุขันธ์ เพราะว่าสภาพของจักขุปสาทนั้น ไม่ใช่สี ไม่ใช่วณณะ ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏ แต่ที่ตา ที่ทุกคนมองดูและเห็นตาของคนนั้นคนนี้นั้นเห็นแต่เพียงสีสน်วณณะของวัตถุซึ่งเป็นส่วนประกอบเป็นที่ตั้งของจักขุขันธ์

ซึ่งส่วนประกอบที่เป็นที่ตั้งของจักขุขันธ์ เป็นรูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔ คือ ประกอบด้วยกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ได้แก่ กายปสาท และกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน กลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน กลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน

ไม่มีใครสามารถแยกกลุ่มของรูปที่ละเอียดที่เกิดรวมกันโดยสมุฏฐานต่าง ๆ ออกได้ แม้จะรู้ว่ากลุ่มของรูปกลุ่มใดบ้างซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย เช่น จักขุปสาท เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัยตรงกลางตา แต่ไม่มีใครสามารถแยกกลุ่มนั้นกลุ่มเดียว ออกมาจากกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะจิต หรือกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอตุ หรือกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอาหาร ซึ่งเกิดรวมกันเป็นส่วนประกอบที่ทำให้เห็นสัญญาณที่ตั้งของ จักขุปสาทได้

เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้ทราบถึงความหมายของจักขุ ซึ่งใน **อวัฐสาลินี อรรถกถาพระธรรมสังคณีปกรณ์** มีข้อความว่า

มังสจักขุ ๒ อย่าง คือ ปสาทจักขุ ตาที่เป็นปสาทรูป ๑ สัมผัสจักขุ ตาที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ๑

คำว่า จักขุ มี ๒ ความหมาย คือ มังสจักขุ ได้แก่ ตาเนื้อ ๑ ปัญญาจักขุ ได้แก่ ตาปัญญา ๑

แต่ถ้ากล่าวถึงตาเนื้อ คือ มังสจักขุ มี ๒ อย่าง คือ ปสาทจักขุ ตาที่เป็น ปสาทรูป ๑ และสัมผัสจักขุ คือ ตาที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เราเรียกว่าตา ๑

สำหรับท่านที่ต้องการความละเอียดของสัมผัสจักขุ คือ ที่เราหมายรู้กันว่า ตา จะศึกษาได้จาก **อวัฐสาลินี อรรถกถาพระธรรมสังคณีปกรณ์ รูปกัณฑ์** ซึ่งแสดงสัมผัสจักขุโดยสัญญาณและโดยจำนวนของรูป

ขอกล่าวถึงเพียงโดยย่อ ข้อความมีว่า

ในบรรดามังสจักขุ ๒ อย่างนั้น ก้อนเนื้อนี้ได้ตั้งอยู่ในเบ้าตา ข้างล่างกำหนด ด้วยกระดูกเบ้าตา ข้างบนกำหนดด้วยกระดูกคิ้ว ทั้ง ๒ ข้างกำหนดด้วยหางตา ข้างในกำหนดด้วยมันสมอง ข้างนอกกำหนดด้วยขนตา

นี่คือส่วนที่เราพูดกันเสมอว่า ตา หมายถึงสัมผัสจักขุ วัตถุส่วนประกอบซึ่งเป็นที่ตั้งของจักขุปสาทอยู่ในเบ้าตา และมีการกำหนดเขตว่า ข้างล่างกำหนดด้วย

กระดุกเป้าตา ข้างบนกำหนดด้วยกระดุกคิ้ว ทั้ง ๒ ข้างกำหนดด้วยหางตา ข้างในกำหนดด้วยมันสมอง ข้างนอกกำหนดด้วยขนตา

นอกจากนั้นได้แสดงจำนวนของรูปว่า ประกอบด้วยรูปต่าง ๆ ซึ่งสำหรับจักขุปสาทนั้น มีกรรมเป็นสมุฏฐานโดยส่วนเดียวเท่านั้น ส่วนประกอบอื่น ๆ เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน เกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน แต่เฉพาะจักขุปสาทเท่านั้นที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน

ซึ่งชาวโลกเมื่อจำได้ หรือหมายรู้ว่า ตาสีขาว ตาใหญ่ ตาส่าย ตากว้าง ดังนี้ หากจำได้หมายรู้จักขุไม่ ย่อมจำได้หมายรู้วัตถุโดยความเป็นจักขุ

คือ เมื่อไม่เห็นจักขุปสาท ก็เห็นแต่ส่วนที่เป็นสสัมผัสารจักขุเท่านั้นที่เรียกว่าตา เพราะฉะนั้น จึงมีการจำได้หรือหมายรู้ว่า ตาสีขาว ตาใหญ่ ตาส่าย ตากว้าง เป็นต้น

ท่านผู้ฟังจะเห็นความวิจิตรต่าง ๆ แม้ของสสัมผัสารจักขุตามกรรมซึ่งเป็นปัจจัยด้วย เพราะว่าตาของทุกคนมี ๒ ข้างก็จริง แต่ไม่ว่าจะมีมนุษย์จำนวนมากมายลสักเท่าไร ก็ยังสามารถที่จะเห็นความต่างกันของสสัมผัสารจักขุได้ ใช่ไหม ตาใหญ่ ตากว้าง หรือตาส่าย หรือตาเล็ก หรือตาส่อน ก็แล้วแต่จะแสดงว่าสังขาร คือ สสัมผัสารจักขุนั้น มีอาการอย่างไร

ขอกล่าวถึงพระเนตร หรือมังสจักขุของพระผู้มีพระภาค ซึ่งย่อมต่างจากบุคคลอื่นทั่ว ๆ ไป ใน **ขุททกนิกาย จุฬนิทเทส โมฆราชมาณวกปัญหานิทเทส** มีข้อความที่แสดงถึงพระจักขุของพระผู้มีพระภาคว่า

คำว่า มีพระจักขุ พระผู้มีพระภาคมีพระจักขุด้วยจักขุ ๕ ประการ คือ ด้วยมังสจักขุ ทิพยจักขุ ปัญญาจักขุ พุทธจักขุ สมันตจักขุ

พระผู้มีพระภาคมีพระจักขุแม้ด้วยมังสจักขุอย่างไร

สี ๕ อย่าง คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีดำ และสีขาว ย่อมปรากฏแก่พระผู้มีพระภาคในมังสจักขุ ขนพระเนตรตั้งอยู่เฉพาะในที่ใด ที่นั้นมีสีเขียว เขียวดี น่าดู น่าชม เหมือนสีดอกผักตบ ที่ถัดนั้นเข้าไปมีสีเหลือง เหลืองดี เหมือนสีทองคำ

น้ำดู น้ำชม เหมือนดอกกรรณิการ์เหลือง เบ้าพระเนตรทั้ง ๒ ข้างของ พระผู้มีพระภาคมีสีแดง แดงดี น้ำดู น้ำชม เหมือนสีปีกแมลงทับทิมทอง ที่ท่ามกลางมีสีดำ ดำดี ไม่มัวหมอง ดำสนิท น้ำดู น้ำชม เหมือนสีอิฐแก่ไฟ ที่ถัด นั้นเข้าไปมีสีขาว ขาวดี ขาวล้วน ขาวผ่อง น้ำดู น้ำชม เหมือนสีดาว ประกายฤทธิ์

พระผู้มีพระภาคมีพระมังสจักขุเป็นปกตินั้น เนื่องในพระอภิปาพอันเกิดขึ้น เพราะสุจริตกรรมในภพก่อน ย่อมทอดพระเนตรเห็นตลอดที่โยชน์หนึ่งโดยรอบ ทั้งกลางวันและกลางคืน แม้ในเวลาใดมีความมืดประกอบด้วยองค์ ๔ คือ ดวงอาทิตย์อัสดงคตแล้ว ๑ ค่ำวันอุโบสถข้างแรม ๑ แแนวป่าทึบ ๑ อกาลเมฆใหญ่ ตั้งขึ้น ๑ ในความมืดประกอบด้วยองค์ ๔ เห็นปานนี้ ในกาลนั้นพระผู้มีพระภาคก็ ทรงทอดพระเนตรเห็นตลอดที่โยชน์หนึ่งโดยรอบ หลุม บานประตู กำแพง ภูเขา กอไม้ หรือเถาว์วัลย์ ไม่เป็นเครื่องกั้นในการทอดพระเนตรเห็นรูปทั้งหลายเลย

ข้อความต่อไปแสดงอุปมาว่า

หากว่าบุคคลพึงเอาเมล็ดงาเมล็ดหนึ่งเป็นเครื่องหมาย ใส่ลงในเกวียนสำหรับ บรรทุกงา บุคคลนั้นพึงเอาเมล็ดงานั้นขึ้น มังสจักขุเป็นปกติของพระผู้มีพระภาค บริสุทธิ์อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคมีพระจักขุแม้ด้วยมังสจักขุอย่างนี้

มีโอกาสจะได้เห็นใหม่ ไม่มีแล้ว แต่ให้ทราบว่า แม้สัมมหารจักขุ หรือ มังสจักขุ ก็เกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย

ท่านผู้ฟังคงจะเห็นตาบางขณะ หรืออาจจะเป็นตาของบางท่านที่สุกใสเหมือน ดาว เคยเห็นบ้างไหม เป็นไปได้ไหม ดิฉันเคยพบท่านหนึ่ง ตาใส สว่างเหมือนกับดาว เป็นคนตาสวยจริง ๆ แม้ว่าท่านจะมีอายุมากแล้ว เป็นผู้ที่สูงอายุ แต่แม้กระนั้น ขอให้พิจารณาดู จะมีใครที่มีตา คือ สัมมหารจักขุ อย่างของพระผู้มีพระภาค เป็นไปไม่ได้เลย สีเขียวที่นี้คงจะหมายถึงสีเขียวเข้ม หรือว่าสีนิล ซึ่งเป็นสีที่เหมือนกับ สีดำสนิท เพราะว่าตาที่มีสีเขียวเข้มมองดูแล้วก็จะคล้าย ๆ กับสีนิล หรือสีที่ดำสนิทนั่นเอง

ซึ่งตาหรือพระเนตร พระมังสจักขุของพระผู้มีพระภาคมีสี ๕ อย่าง คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีดำ และสีขาว

ถ้าท่านผู้ฟังลองพิจารณาดูอย่างละเอียด ก็คงจะไม่ใช่สีเดียว แล้วแต่ว่า ส่วนประกอบของตาจะมีสีอะไรที่ชัดเจนบ้าง แต่สำหรับทุกสีของพระเนตรของ พระผู้มีพระภาคเป็นสีที่เป็นอติวิสุทธิธรรม ไม่ว่าจะเป็นสีเขียว สีเหลือง สีแดง สีดำ และสีขาว ก็นาคู นาคม เป็นอติวิสุทธิธรรม

แต่ขณะนี้ มังสจักขุซึ่งเป็นอติวิสุทธิธรรมของพระผู้มีพระภาคอยู่ที่ไหน

สภาพธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะมี เหตุปัจจัยที่จะทำให้พระเนตรหรือพระมังสจักขุเป็นอติวิสุทธิธรรมถึงอย่างนี้ ก็ไม่เที่ยง ที่จะให้บุคคลอื่นได้เห็นต่อไป

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นวิสุทธิธรรม หรืออติวิสุทธิธรรม ลักเพียงใด ล้วนไม่เที่ยงทั้งสิ้น ก็ควรที่จะได้มีจักขุอีกอย่างหนึ่ง คือ ปัญญาจักขุ ซึ่งข้อความใน **อภิสสาสนี** มีว่า

อธิบายคำว่า จักขุ จักขุ ๒ อย่าง

ในพระบาลีนั้น จักขุมี ๒ อย่าง คือ มังสจักขุ คือ ตาเนื้อ ๑ ปัญญาจักขุ คือ ตาปัญญา ๑

ในบรรดาจักขุทั้ง ๒ นั้น ปัญญาจักขุมี ๕ อย่าง คือ พุทธจักขุ ตาของ พระพุทธเจ้า ๑ สมันตจักขุ ญาณจักขุ ทิพยจักขุ ธรรมจักขุ คือ ตาเห็นธรรม

ข้อความต่อไปอธิบายว่า

ในบรรดาปัญญาจักขุ ๕ อย่างนั้น จักขุที่มาดังนี้ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อตรววจูโลกด้วยพุทธจักขุแล้ว ได้เห็นหมู่สัตว์ผู้มี กิเลสเพียงดังธุลีในดวงตาเล็กน้อยบ้าง (ข้อความต่อไป แสดงถึงอภิปัสสยต่าง ๆ ของสัตว์โลก) ผู้จะพึงให้รู้ได้โดยยาก (บางท่านก็รู้ได้โดยง่าย บางท่านก็รู้ได้โดยยาก) จักขุนี้ ชื่อว่าพุทธจักขุ

ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ถึงอัธยาศัยของแต่ละท่าน ซึ่งกำลังนั่งกันอยู่ ณ ที่นี้ บางท่านอาจจะกล่าวว่า ท่านผู้นี้ดีจริง ๆ เป็นผู้ที่ดีเกือบจะพร้อมทุกประการ แต่จะรู้ถึงอัธยาศัยที่สะสมมาในใจโดยละเอียดได้ไหมว่า ย่อมไม่สามารถจะดีพร้อมได้ ทุกประการถ้ายังไม่ใช้พระอรหันต์ ถ้าถึงบทที่จะร้ายหรือว่าอกุศลจิตจะเกิดขึ้นเป็นไป ก็ย่อมเกิด หรือบุคคลใดก็ตามซึ่งดูจากปฏิกิริยาภายนอกอาจจะคิดว่า ช่างสะสมมาเป็น ผู้ที่มีอกุศลธรรมมากมาย แต่มีใครจะรู้ถึงปัญญาที่ได้สะสมมาในอดีต ซึ่งถ้าอบรม เจริญแล้วสามารถที่จะบรรลุถึงแม้ความเป็นพระอรหันต์ก็ได้

เพราะฉะนั้น ไม่มีใครที่สามารถจะรู้ถึงอัธยาศัยหรืออินทรีย์ของแต่ละท่านที่ได้ สะสมมา นอกจากพระผู้มีพระภาคซึ่งมีพุทธจักขุ

๑๑๖๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๒๕

ข้อความต่อไปมีว่า

จักขุที่มาดังนี้ว่า พระสัพพัญญุตญาณ เรียกว่า สมันตจักขุ ดังนี้ ชื่อว่า
สมันตจักขุ

จักขุที่มาดังนี้ว่า จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ดังนี้ ชื่อว่าญาณจักขุ

จักขุที่มาดังนี้ว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ดังนี้
ชื่อว่าทิพยจักขุ

ญาณ กล่าวคือ มรรคทั้ง ๓ ข้างต้น ที่มาดังนี้ว่า ธรรมจักขุอันปราศจากธุลี
ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแล้ว ณ ที่นั่งนั่นเอง ดังนี้ ชื่อว่าธรรมจักขุ

ถ. เรื่องสสัมภารจักขุ ปกติจักขุวิญญานจะเกิดขึ้นต้องอาศัยธรรม ๔
ประการ คือ ต้องมีรูปารมณ มีจักขุประสาท มีแสงสว่าง มีมนสิการ แต่สมันตจักขุของ
พระผู้มีพระภาค แม้ในที่มืดก็สามารถเห็นได้ตั้ง ๑ โยชน์ ขาดปัจจัยเหล่านี้
จักขุวิญญานของพระผู้มีพระภาคจะเกิดขึ้นได้อย่างไร

สุ. การที่จะเห็นสีสนัณณะต่าง ๆ ต้องอาศัยแสงสว่างเป็นของที่แน่นอน
ท่านผู้ฟังลองดูในที่มืด จะไม่เห็นรูปร่างสัณฐานของสิ่งใดนอกจากความสลัว อาจจะ
เห็นเป็นแต่เพียงเงาตะคุ่ม ๆ แต่เมื่อมีแสงสว่างเพิ่มขึ้น การเห็นก็ละเอียดชัดเจนขึ้น
แม้สิ่งซึ่งมีเครื่องกั้น ถ้ามีแสงสว่างพอก็เห็นได้ ไข่มุม เช่น สิ่งที่อยู่ในขวดแก้ว
หยิบไม่ได้เพราะว่าอยู่ข้างใน แต่ตามองเห็นได้ ถ้ามีปัจจัยพอที่จะเห็น

เพราะฉะนั้น สำหรับตาของปุถุชนธรรมดาที่ย่อมจะมีประสาท คือ ความใส
หรือว่ามีความสามารถในการที่จะกระทบกับรูปารมณ ต่างกับตาของพระอรหันต-
สัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ว่าทุกท่านจะมีมังสจักขุ แต่กรรมอีกนั้นแหละที่ทำให้มังสจักขุ

ต่างกัน แม้ปสาทรูปก็ต่างกันด้วย ถ้าท่านเป็นผู้ที่มีกุศลกรรมดี ตาเห็นชัด มองเห็นละเอียดกว่าบุคคลอื่น เป็นไปได้ไหม แม้แต่ในผู้ที่ปญฺชนธรรมาด้วยกัน จักขุปสาทรูปต่างกันตามกรรม บางท่านจักขุปสาทไม่สามารถรับกระทบได้ละเอียดอย่างของบุคคลอื่น เป็นผู้ตาพิการ มองเห็นไม่ชัด ก็เป็นไปได้ไหม นั่นเป็นเรื่องของจักขุปสาทรูปซึ่งสามารถที่จะรับกระทบ แม้รูปปรากฏจริง แต่ไม่สามารถที่จะรับกระทบส่วนละเอียดของรูปได้ บางท่านก็ตาบอดสี คือ ไม่สามารถที่จะเห็นสีเหมือนกับบุคคลอื่นเพราะความพิการของจักขุปสาทรูป ซึ่งเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม

เพราะฉะนั้น ถ้ากรรมที่ทำให้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประกอบด้วย จักขุปสาทรูปพิเศษ สามารถที่จะเห็นสิ่งซึ่งบุคคลอื่นไม่เห็น เป็นไปได้ไหม ไม่เหมือนคนธรรมดาโดยประการทั้งปวง เพราะเหตุว่ากรรมต่างกัน

ถ. พระผู้มีพระภาคแม้ระยะ ๑ โยชน์ ก็ยังสามารถมองเห็นภูเขา เห็นอะไรต่าง ๆ หมายความว่า มองผ่านทะเลภูเขา เหมือนมีทิพยจักขุหรือเปล่า หรือว่าเห็นแบบธรรมดา ๆ

สุ. ขณะที่เห็นอย่างนั้น ไม่ใช่ทิพยจักขุ เป็นแต่เพียงมังสจักขุเท่านั้น

น่าอัศจรรย์ทุกประการในเรื่องที่เกี่ยวกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คำแล้ว บางท่านอาจจะมองไม่เห็น แต่คนอื่นที่ตาดี ๆ ยังเห็นได้ ไซ้ไหม คนหนึ่งอ่านหนังสือไม่ได้ แต่อีกคนหนึ่งก็ยังอ่านได้ มีด ๆ อย่างนี้ บางคนไม่เห็น มองหาไม่เจอ แต่อีกคนหนึ่งก็สามารถหาสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้ นี่สำหรับคนธรรมดา

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงพระปัญญาเกินกว่าที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดจะพรรณนาได้ เพราะว่าไม่มีใครสามารถพรรณนาพระคุณของพระผู้มีพระภาคได้โดยตลอด เว้นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกพระองค์หนึ่งเท่านั้น

สมัยนี้มีตาที่จะมองเห็นไกลอย่างนั้นไหม ลองคิดถึงในด้านวิทยาศาสตร์ โดยอาศัยเครื่องมือกลไกต่าง ๆ ได้ไซ้ไหม แต่นี่อาศัยกรรมเป็นปัจจัย สุจริตกรรมในภพก่อน

สำหรับทิพยจักขุของพระผู้มีพระภาค ข้อความใน **ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส** มีว่า

พระผู้มีพระภาคมีพระจักขุแม้ด้วยทิพยจักขุอย่างไร

พระผู้มีพระภาคย่อมทรงพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ ฯลฯ ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักษุของมนุษย์ ย่อมทรงทราบชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมด้วยประการฉะนี้

พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์จะดูโลกธาตุหนึ่งก็ดี สองก็ดี สามก็ดี สี่ก็ดี ห้าก็ดี สิบก็ดี ยี่สิบก็ดี สามสิบก็ดี สี่สิบก็ดี ห้าสิบก็ดี ร้อยหนึ่งก็ดี พันหนึ่งเป็น ส่วนน้อยก็ดี สองพันเป็นส่วนปานกลางก็ดี สามพันก็ดี สี่พันเป็นส่วนใหญ่ก็ดี หรือว่าทรงประสงค์เพื่อจะทรงดูโลกธาตุเท่าใด ก็ทรงเห็นโลกธาตุเท่านั้น ทิพยจักขุของพระผู้มีพระภาคบริสุทธิ์อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคมีพระจักขุแม้ด้วยทิพยจักขุอย่างนี้

คนที่ไม่มีทิพยจักขุก็นึกไม่ถึงว่า จะมีทิพยจักขุอย่างนั้นได้อย่างไร แต่ถ้าคิดว่า แม้ในขณะที่สภาพธรรมกำลังเกิดดับอยู่ก็ยังไม่รู้ แต่พระผู้มีพระภาคทรงสามารถ ประจักษ์สภาพธรรมตามความเป็นจริง และทรงแสดงได้โดยละเอียด เช่น ในจิตดวงหนึ่ง ๆ นั้น มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยกี่ประเภท และเจตสิกแต่ละประเภทนั้น เป็นปัจจัยแก่จิต เจตสิก และรูปโดยปัจจัยอะไร ๆ บ้าง ในช่วงขณะเดียวซึ่งจิตเกิดขึ้นและดับไป

เพราะฉะนั้น ก็ไม่เป็นที่อัศจรรย์สำหรับทิพยจักขุของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ผู้อื่นไม่สามารถจะคาดคะเนได้เลยในทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพียงแต่ว่าศึกษาพระธรรมเท่าที่สามารถจะอบรมเจริญปัญญา รู้ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ซึ่งไม่ใช่ว่าจะรู้ได้โดยรวดเร็ว แม้ว่าจะทรงแสดงโดยละเอียดเพียงไร ผู้ที่ศึกษาก็ยังต้องพิจารณาและอบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะรู้

ข้อความต่อไปเป็นพระปัญญาจักขุของพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคมีพระจักขุแม้ด้วยปัญญาจักขุอย่างไร

พระผู้มีพระภาคมีพระปัญญาใหญ่ มีพระปัญญากว้างขวาง มีพระปัญญาร่าเริง มีพระปัญญาไว มีพระปัญญาคมกล้า มีพระปัญญาทำลายกิเลส ทรงฉลาดในประเภทปัญญา มีพระญาณแตกฉาน ทรงบรรลุปฏิสัมภิทาแล้ว ทรงถึงแล้วซึ่งเวสาร์ชชญาณ ๔ ทรงพลญาณ ๑๐ ทรงเป็นบุรุษผู้องอาจ ทรงเป็นบุรุษสืหะ ทรงเป็นบุรุษนาค ทรงเป็นบุรุษอาชาไนย ทรงเป็นบุรุษนำธุระไป มีญาณไม่มีที่สุด มีเดชไม่มีที่สุด มียศไม่มีที่สุด เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก นับว่ามีทรัพย์ เป็นผู้นำนำไปให้วิเศษ นำเนื่อง ๆ ให้เข้าใจ ให้เพ่งพินิจ เป็นผู้ตรวจดูให้เลื่อมใส

พระผู้มีพระภาคนั้นทรงยังมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ทรงยังประชาชนให้เข้าใจ มรรคที่ยังไม่เข้าใจ ตรัสบอกมรรคที่ยังไม่มีใครบอก ทรงรู้มรรค ทรงรู้แจ้งมรรค ฉลาดในมรรค

ก็แหละในบัดนี้ พระสาวกทั้งหลายเป็นผู้ดำเนินตามมรรค ประกอบในภายหลังอยู่ พระผู้มีพระภาคนั้นทรงรู้อยู่ ชื่อว่าทรงรู้ ทรงเห็นอยู่ ชื่อว่าทรงเห็น เป็นผู้มีจักขุ มีญาณ มีธรรม มีคุณอันประเสริฐ เป็นผู้ตรัสบอกธรรม ตรัสบอกทั่วไป ทรงแนะนำประโยชน์ ประทานอมตธรรม เป็นพระธรรมสามี เสด็จไปอย่างนั้น บทธรรมที่พระองค์มิได้ทรงรู้ มิได้ทรงเห็น มิได้ทรงทราบ มิได้ทรงทำให้แจ่มแจ้ง มิได้ทรงถูกต้อง ไม่มีเลย

นี่คือพระปัญญาจักขุ

ถ. ที่ว่าพระผู้มีพระภาคเป็นผู้มีทรัพย์มาก ทรัพย์ของพระผู้มีพระภาคคืออะไร

สุ. ทุกอย่าง ทั้งที่เป็นอริยทรัพย์และที่เป็นวัตถุ ใครมีทรัพย์เท่าไร นำมาถวายทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินประเทศไหนในชมพูทวีป ของที่นำมาบูชา ตั้งแต่ทรงตรัสรู้ ทรงแสดงธรรม แม้ปรินิพพานแล้ว จนกระทั่งถึงบัดนี้ ลองตรวจดูว่า ทรัพย์ในพระศาสนาซึ่งมีผู้ที่นำมาสักการบูชา มากสักแค่ไหน แต่ละประเทศ แต่ละวัด แต่ละแห่ง รวมตลอดไปจนกระทั่งถึงภัตตาหารของพระภิกษุทั้งหลาย ก็เป็นเพราะว่า

พุทธศาสนิกชนหรือพุทธบริษัทที่มีศรัทธาที่จะน้อมถวายพระภิกษุซึ่งมีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุข ก็เท่ากับว่าพระองค์เป็นเจ้าของทรัพย์ทั้งหมดของผู้ที่มีศรัทธา มากไหม

ถ. ทำไมผู้ที่ถวายพระภิกษุสงฆ์ ยังถือว่าเป็นของพระผู้มีพระภาคอีก

ส. เพราะว่ามีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุข แม้แต่ในการถวายภัตตาหาร หรือการเลี้ยงพระจะเห็นได้ว่า ด้วยความนอบน้อม แม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เวลาที่เลี้ยงพระก่อนที่จะถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ ก็ยังจัดที่สำหรับเป็นการบูชาพระผู้มีพระภาค โดยถือว่าในการเลี้ยงพระนั้นมีพระผู้มีพระภาคเป็นประมุข ของพระธรรม ของพระสงฆ์

ถ้าท่านผู้ฟังเป็นผู้ที่มีศรัทธา ทรัพย์ในบ้านของท่านทั้งหมด ยินดีที่จะถวายแก่พระผู้มีพระภาคไหม ไม่ว่าจะทรงประสงค์สิ่งใดถ้ายังทรงพระชนม์อยู่ หรือแม้ว่าจะทรงดับขันธปรินิพพานไปแล้ว สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล ทรัพย์ของผู้นั้นเสมอกับทรัพย์ของพระอริยสงฆ์ทั้งหลาย ไม่ว่าพระอริยสงฆ์มีความปรารถนาสิ่งใด หรือสงฆ์ตามพระวินัยบัญญัติปรารถนาสิ่งใด ทรัพย์ของบุคคลซึ่งเป็นพระอริยเจ้าแล้ว เสมือนกับทรัพย์ของพระสงฆ์ คือ ไม่ว่าท่านจะต้องการสิ่งใด ถวายได้หมด เช่น ฌกัฏฐะข้างหม้อ คงจำได้ สูดแล้วแต่สงฆ์จะปรารถนาสิ่งใด ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลแล้ว ทรัพย์ของบุคคลนั้นก็คือทรัพย์ของสงฆ์

ถ. เฉพาะพระอนาคามี ไซ้ไหม หรือว่าพระโสดาบันด้วย

ส. ผู้ที่เป็นพระอริยะเจ้า ถ้ามีโอกาส หรือว่ามีความจำเป็นแก่สงฆ์ ทรัพย์ของท่านก็เสมือนกับทรัพย์ของสงฆ์ แต่ไม่ใช่ทรัพย์ของภิกษุบุคคล

อย่าลืม ท่านต้องแยก ตามพระวินัย พระสงฆ์หมายความว่าถึงภิกษุซึ่งได้รับอุปโลกน์ในการกระทำกิจของสงฆ์ แต่เมื่อสังฆกรรมหรือกิจของสงฆ์นั้นสำเร็จแล้ว ภิกษุซึ่งแม้กระทำสังฆกรรมนั้น ก็เป็นภิกษุบุคคล

เพราะฉะนั้น อย่าปะปนความหมายของภิกษุบุคคลกับสงฆ์ ภิกษุบุคคล คือ พระภิกษุแต่ละรูป ๆ ในขณะที่ยังไม่ได้กระทำสังฆกรรม คือ ยังไม่ได้กระทำกิจของสงฆ์ ไม่ว่าท่านจะมีความประพฤติเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมประการใด พุทธบริษัท

ย่อมมีโอกาสที่จะแสดงความนอบน้อม หรือไม่นอบน้อมได้ แต่ในขณะใดก็ตามที่ภิกษุเหล่านั้นกระทำกิจของสงฆ์ คือ กำลังกระทำกิจของสงฆ์อยู่ ความนอบน้อมต้องมีต่อสงฆ์ เพราะในขณะนั้นไม่ใช่ภิกษุบุคคล ต่อเมื่อสังฆกรรมเสร็จแล้ว แต่ละท่านก็เป็นภิกษุบุคคล ซึ่งก็แล้วแต่การกระทำที่ควรหรือไม่ควรของท่าน

แม้ว่าท่านจะเป็นผู้ที่มีความประพฤติไม่เหมาะสม แต่เมื่อได้รับอุปโลกน์ให้กระทำกิจของสงฆ์ ผู้ซึ่งนอบน้อมในสงฆ์ ก็นอบน้อมในสงฆ์ โดยไม่ถือการเป็นภิกษุบุคคลในขณะนั้นขึ้นมากำหนดถึง เพราะฉะนั้น สงฆ์ในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าถึงภิกษุบุคคล

ถ. ภิกษุสงฆ์ในประเทศไทยเวลานี้ ก็ทำอะไรหลายอย่างที่ถือว่าเป็นกิจของสงฆ์ แต่ไม่ได้อยู่ในพระบัญญัติ

ส. เช่นอะไร ถือว่าเป็นกิจของสงฆ์

ถ. เช่น เวลานี้เถรสมาคม พระเจ้าแผ่นดินได้ตั้งพระภิกษุรูปนี้เป็นเจ้าคุณ เป็นเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด

ส. เป็นภิกษุบุคคล ตราบใดที่ไม่ได้กระทำสังฆกรรม ขณะนั้นต้องเป็นภิกษุบุคคล ช่วงเวลาที่กำลังกระทำสังฆกรรมเท่านั้นที่เป็นสงฆ์ เพราะว่าได้รับอุปโลกน์จากคณะสงฆ์ให้กระทำกิจของสงฆ์ เสร็จกิจแล้วก็ต้องเป็นภิกษุบุคคลแต่ละรูป ๆ

ถ. แต่เดี๋ยวนี้ถือเป็นผู้บังคับบัญชา เป็นเจ้าคณะจังหวัด

ส. ก็ยังเป็นภิกษุบุคคล

ถ. ไม่ถือเป็นกิจของสงฆ์หรือ

ส. ไม่ใช่ ถ้ากิจของสงฆ์ เช่น ในขณะที่ทำพิธีอุปสมบท หรือว่าทอดกฐิน แล้วแต่กิจของสงฆ์จะมีอะไรบ้าง ซึ่งแสดงไว้ในพระวินัยบัญญัติ ถ้าไม่ใช่กิจเหล่านั้น ก็ไม่ใช่สังฆกรรม

ถ. กิจใดที่จะทำให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ถาวร ถือว่าเป็นกิจของสงฆ์ได้ไหม

ส. กิจของสงฆ์ต้องมีแสดงไว้ในพระวินัยบัญญัติว่า จะต้องประกอบด้วย ภิกษุที่รูปจึงจะจัดว่าเป็นสงฆ์ ซึ่งกระทำสังฆกรรมเฉพาะแต่ละกิจ ๆ เช่น กิจนี้ต้อง ประกอบด้วยภิกษุจำนวนเท่าไร กิจนั้นต้องประกอบด้วยภิกษุจำนวนเท่าไร

ถ. ก็มีแสดงไว้ กระทำอุโบสถกรรมจะต้องไม่ต่ำกว่า ๔ รูป

ส. ขณะนั้น ทั้ง ๔ รูปเป็นสงฆ์

ถ. อุปสมบทในมัชฌิมชนบทต้องไม่ต่ำกว่า ๑๐ รูป ในปัจฉิมชนบทต้อง ไม่ต่ำกว่า ๕ รูป ในเรื่องของชนบท ประเทศไทยถือว่าเป็นปัจฉิมชนบท หรือว่า มัชฌิมชนบท

ส. ถ้าเป็นเรื่องอย่างนี้ ขอให้เรียนถามพระคุณเจ้าจะถูกต้องกว่า เพราะ เป็นผู้ที่รอบรู้ในพระวินัยบัญญัติ

๑๑๗๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๒๕

ถ. ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ปัญญาจักขุของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่มีอะไรที่ไม่รู้ แต่ในอัมมจักกัปวัตตสูตร พระองค์ได้ทรงแสดงว่า สิ่งที่ไม่รู้ไม่ได้ มีอยู่ คือ เบื้องต้นและที่สุดของบุคคลที่ไม่รู้ ไม่รู้ได้กับไม่มีอะไรที่ไม่รู้นั้น เหมือนกันไหม

ส. ถ้าท่านผู้ฟังจะเพียงคิดว่า สิ่งใดที่ท่านผู้ฟังไม่รู้ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้ เท่านั้นพอไหม แทนที่จะไปคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้หลาย ๆ เรื่องว่า เรื่องนั้นพระองค์ทรงรู้ไหม เรื่องนี้พระองค์ทรงรู้ไหม แต่กลับคิดว่า สิ่งใดซึ่งท่านผู้ฟังหรือใคร ๆ ก็ตามในโลกนี้ไม่รู้ พระผู้มีพระภาคทรงรู้ จะได้ไหม จะตัดปัญหาอื่น ๆ ไปได้

ถ. แต่ที่นี้ พระผู้มีพระภาคก็ไม่ได้ด้วย

ส. รู้ได้อย่างไรว่า พระองค์ไม่ทรงรู้

ถ. พระองค์ทรงแสดงไว้

ส. รู้ว่า ว่าพระผู้มีพระภาคไม่รู้

ถ. ไม่ได้รู้ว่า แต่พระองค์ทรงแสดงว่า เบื้องต้นที่สุดของสัตว์บุคคลนี้ ไม่รู้ไม่ได้ พระองค์ทรงแสดงอย่างนี้

ส. พระองค์ทรงแสดงว่า คืออวิชชาหรือเปล่า

ถ. รู้สึกว่าจะเป็นแค่นั้น คือ บอกว่าเบื้องต้นที่สุดอันบุคคลที่ไม่รู้

ส. คือ อวิชชา

ถ. จะเป็นอวิชชา หรือสังขาร หรือบุคคล พระองค์ทรงแสดงว่า ไม่รู้นี้ในเมื่อไม่รู้ไม่ได้ ก็หมายความว่า พระองค์ก็รู้ไม่ได้ด้วย

ส. รู้อีก ว่าพระพุทธรูปเจ้าไม่รู้

ถ. ตามพยัญชนะควรจะเข้าใจอย่างนี้ ใช่ไหม

ส. ไม่ใช่ รู้ไม่ได้เพราะว่าผ่านไปแล้ว ใช่ไหม อย่างปฏิสนธิจิต ท่านผู้ฟัง จะรู้ได้ไหม

ถ. ไม่รู้

ส. เพราะอะไร

ถ. ก็ยังไม่เคยเห็น

ส. ดับไปแล้ว แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงเรื่องจติและปฏิสนธิ เพราะฉะนั้น กล่าวอย่างไม่ทรงรู้ ก็แปลว่า รู้ว่าพระผู้มีพระภาคไม่รู้อะไรบางอย่างนั้นหรือ ขอให้เพียงคิดว่า ท่านผู้ฟังไม่รู้อะไร แต่พระพุทธเจ้าทรงรู้ เท่านั้นพอไหม

ถ. คือว่า เป็นสิ่งที่ไม่มีที่สุดหรือ

ส. ก็อย่าไปคิด

ถ. พระองค์ไม่ใช่ทรงแสดงแค่นี้ บางทีแสดงว่า ที่สุดของอากาศก็ไม่มีที่สุด ในเมื่อไม่มีที่สุด ที่สุดอยู่ตรงไหนก็ไม่มี

ส. ก็ไม่ต้องไปคิด เมื่อไม่มี ก็ไม่มี

ถ. อันนี้พระองค์ทรงรู้ว่า สิ่งที่เราไม่ได้เป็นอย่างนั้น

ส. ใครทรงแสดง

ถ. พระพุทธเจ้าแสดง

ส. ถ้าไม่รู้ จะทรงแสดงไหม

ถ. ก็รู้ว่า รู้ไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ท่านผู้ฟังรู้ว่า พระพุทธเจ้าไม่รู้ แต่พระผู้มีพระภาค เป็นผู้ทรงรู้ เป็นเรื่องที่ยากถ้าจะคิดถึงพระพุทธานุภาพ สิ่งที่เป็นอนิจจัง

เพียงแต่ศึกษาพระธรรมที่ทรงแสดงไว้ จะเห็นว่าละเอียดสุขุม และเป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาโดยรอบคอบ เพื่อที่จะได้เจริญปัญญายิ่งขึ้น แม้ว่าสิ่งใดซึ่งมีแสดงไว้ในพระไตรปิฎกหรือในอรรถกถา แต่ท่านผู้ฟังไม่สามารถที่จะรู้ได้ ก็ขอให้พิจารณาส่วนที่สามารถจะเกื้อกูลให้ปัญญาเกิดขึ้น ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็น อริยสัจธรรม ที่สำคัญที่สุด ไม่ใช่ธรรมส่วนอื่น นอกไปจากอริยสัจธรรม คือ

ทุกขอริยสัจ สภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เป็นสิ่งที่สามารถจะรู้ได้

เพราะฉะนั้น ขอให้พิจารณาในส่วนที่สามารถจะรู้ได้ เพื่อประโยชน์ มิฉะนั้นแล้วก็จะเกิดความสงสัยไม่สิ้นสุด

ข้อความต่อไป คือ พระพุทธานุภาพ

ธรรมทั้งหมดรวมทั้งอดีต อนาคต ปัจจุบัน ย่อมมาสู่ครองในมุข คือ พระญาณของพระผู้มีพระภาคผู้ตรัสรู้แล้ว โดยอาการทั้งปวง

ขึ้นชื่อว่าบทธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ควรแนะนำ ควรรู้ มีอยู่ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ประโยชน์ในภพนี้ ประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์ตื่น ประโยชน์ลึก ประโยชน์เปิดเผย ประโยชน์ลึกลับ ประโยชน์ที่ควรแนะนำ ประโยชน์ที่แนะนำแล้ว ประโยชน์ไม่มีโทษ ประโยชน์ไม่มีกิเลส ประโยชน์ขาว หรือ ประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นไปในภายในพระพุทธานุภาพ

กายกรรมทั้งหมด วจีกรรมทั้งหมด มโนกรรมทั้งหมด ย่อมเป็นไปตาม พระญาณของพระผู้มีพระภาคผู้ตรัสรู้แล้ว พระผู้มีพระภาคผู้ตรัสรู้แล้วมีพระญาณมิได้ ขัดข้องในอดีต อนาคต ปัจจุบัน

บทธรรมที่ควรแนะนำเท่าใด พระญาณก็เท่านั้น พระญาณเท่าใด บทธรรมที่ควรแนะนำก็เท่านั้น พระญาณมีบทธรรมที่ควรแนะนำเป็นที่สุด บทธรรมที่ควรแนะนำก็มีพระญาณเป็นที่สุด พระญาณไม่เป็นไปล่วงบทธรรมที่ควรแนะนำ ทางแห่งบทธรรมที่ควรแนะนำก็ไม่ล่วงพระญาณ ธรรมเหล่านั้นตั้งอยู่ในที่สุดแห่งกันและกัน

ล้นผอบ ๒ ล้นสนิทกัน ล้นผอบข้างล่างไม่เกินล้นผอบข้างบน ล้นผอบข้างบนก็ไม่เกินล้นผอบข้างล่าง ล้นผอบทั้ง ๒ นั้นตั้งอยู่ในที่สุดแห่งกันและกัน ฉะนั้นใด พระผู้มีพระภาคผู้ตรัสรู้แล้ว มีบทธรรมที่ควรแนะนำ และพระญาณตั้งอยู่ในที่สุดแห่งกันและกัน ฉะนั้นเหมือนกัน

ข้อความต่อไปแสดงให้เห็นถึงปัญญาจักขุของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงไว้มาก แต่ก็จะขอกล่าวถึงโดยย่อบางตอน คือ

ปลาและเต่าทุกชนิด โดยที่สุทธวมถึงปลาติมิติมิงคละ ย่อมเป็นไปในภายในมหาสมุทร ฉนฺได โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ย่อมเป็นไปในภายในพระพุทธานุภาพ ฉนฺนํเหมือนกัน

แสดงว่าไม่มีสัตว์สักชนิดเดียว ซึ่งจะล่วงเลยนอกพระพุทธานุภาพหรือพระปัญญาจักขุ

นกทุกชนิด โดยที่สุทธวมถึงครุฑสกุลเวนไตย ย่อมบินไปในประเทศอากาศ ฉนฺได พระสาวกทั้งหลายเสมอด้วยพระสารีบุตรโดยปัญญา ย่อมเป็นไปในประเทศแห่งพระพุทธานุภาพ ฉนฺนํเหมือนกัน

พระพุทธานุภาพย่อมแผ่ปกคลุมปัญญาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย กษัตริย์พราหมณ์ คฤหบดี สมณะที่เป็นบัณฑิตมีปัญญาละเอียด มีวาทีโต้ตอบกับผู้อื่นเป็นดั่งนายขมังธูยิงชนทรายแม่น บัณฑิตเหล่านั้น เป็นประหนึ่งว่าเที่ยวทำลายทิฏฐิเขาด้วยปัญญาของตน บัณฑิตเหล่านั้นปรุงแต่งปัญหาเข้ามาเฝ้าพระตถาคตแล้วทูลถามปัญหาเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคตรัสบอกและตรัสแก้แล้ว ทรงแสดงเหตุและอ้างผลแล้ว บัณฑิตเหล่านั้นย่อมเลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาค

ในลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคย่อมไพโรจน์ยิ่งขึ้นไปด้วยพระปัญญาในสถานที่นั้น เพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาคจึงชื่อว่าพระจักขุ แม้ด้วยปัญญาจักขุอย่างนี้

ถ้าท่านผู้ฟังสนใจที่จะทราบข้อความต่อไป ศึกษาได้ใน **ขุททกนิกาย จุฬนิกาย โขภชาตวรรคปัญหานิกาย** และ **ญาณกถา** ซึ่งเป็นเรื่องพระญาณต่าง ๆ ของพระผู้มีพระภาค

สำหรับจักขุทั้ง ๒ คือ มังสจักขุและปัญญาจักขุ ย่อมเกี่ยวเนื่องกัน เพราะถ้ามีแต่จักขุปสาท มีการเห็นเพียงรูปารมณฺ์ แต่ไม่รู้ในลักษณะของนามธรรมที่เห็นและลักษณะของรูปารมณฺ์ที่ปรากฏตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ย่อมไม่มีประโยชน์ เพราะไม่ใช่ปัญญาจักขุ

การเห็นเป็นเรื่องที่เมื่อเป็นสัตว์โลกซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัยในภูมิที่มีชั้น ๕ ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องมียักขุปสาท มีโสตปสาท มีฆานปสาท มีชีวหาปสาท และมีกายปสาท แต่ถ้าไม่ศึกษาเรื่องของจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาทตามความเป็นจริง ก็ย่อมไม่มีปัญญาจักขุที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น ทั้งมั่งสัจจขุและปัญญาจักขุจึงต้องเกี่ยวเนื่องกัน เพราะว่าปัญญาจักขุก็ไม่ใช่รู้ที่อื่นนอกจากรู้สภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ้ามีแต่มั่งสัจจขุ ก็เพียงเห็น แต่ไม่รู้จักความจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏ จนกว่าจะอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งเป็นปัญญาจักขุ สามารถรู้ความจริงของสภาพธรรมได้ ที่ว่าจักขุปสาทเป็นจักขุนทรีย์ ถ้าไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงอย่างนี้ ก็ไม่ใช่ปัญญาจักขุ และไม่สามารถดับกิเลสได้ด้วยการเพียงแต่เห็นรูปารมณฺ์เท่านั้น ไม่ใช่ปัญญา ดับกิเลสไม่ได้ และการที่จะข้ามไป ไม่ระลึก ไม่ศึกษา ไม่รู้ความจริงที่ปรากฏทางตา ก็ไม่สามารถจะดับกิเลสได้

ถ้าใครคิดว่า จะรู้เพียงอย่างอื่นโดยไม่ต้องรู้ทางตาและจะดับกิเลสได้ ย่อมเป็นไปได้ เพราะไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา

ถ. ที่อาจารย์ถามว่า เคยเห็นดวงตาของผู้ที่งามเหมือนดาวไหม ผมนึกได้ว่า หลวงปู่แหวน ผมสังเกตตาของท่านสวยจริง ๆ ถ้าใครไปนมัสการหลวงปู่แหวน ลองสังเกตดู ตาของท่านสดใสจริง ๆ

สำหรับเรื่องปัญญาจักขุ เรียนถามอาจารย์ว่า ขณะที่สิ่งที่ปรากฏเกิดขึ้นนั้น แต่ละขณะที่เห็นเพียงขณะจิตเดียว เราจะมีเวลาสังเกตได้อย่างไร จะมีเวลาศึกษาได้อย่างไร เพราะขณะที่สังเกตก็ย่อมต้องใช้เวลาอยู่แล้ว

ส. ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ใช่ไหม ไม่ต้องคำนึงถึงว่าจิตเกิดดับไปแล้ว ก็ขณะ เพราะว่าตามความเป็นจริงยังไม่ได้รู้ลักษณะของจิต เพียงแต่ได้ยินได้ฟังเรื่องจิตว่าเป็นสภาพรู้ แต่ว่าลักษณะของสภาพรู้ที่กำลังเห็นทางตา นี่ก็เป็นสิ่งที่เพียง

ได้ยินได้ฟังเหมือนกันถ้าสติไม่เริ่มระลึกว่า ในขณะที่กำลังเห็นเป็นอาการรู้ เป็นลักษณะรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ ซึ่งกำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

เพราะฉะนั้น การที่สติจะเริ่มระลึกลักษณะของสภาพธรรมแต่ละทาง ไม่ต้องคำนึงถึงว่า จิตเกิดดับไปแล้วก็ขณะ เพราะการอบรมเจริญปัญญา ถ้าจะรู้ตามความเป็นจริงต้องย้อนไปรู้ตั้งแต่ต้น เช่น ก่อนที่ท่านผู้ฟังจะได้ฟังเรื่องของจิต เจตสิก รูป หรือเรื่องของปัจจัยต่าง ๆ ท่านผู้ฟังจะได้ทราบว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรนอกจากนามธรรม และรูปธรรม เพียง ๒ อย่างเท่านั้น ถูกไหม

ถ้าท่านผู้ฟังเริ่มศึกษาปรมัตถธรรม ท่านผู้ฟังก็คงได้ทราบอรรถ คือ ความหมาย ของคำว่า ปรมัตถธรรม หรือสภาพที่เป็นปรมัตถธรรมว่า เป็นธรรมซึ่งเป็นอนัตตา

ปรมะ กับ อัตตะ หมายความว่าถึงลักษณะที่เป็นอนัตตา เป็นใหญ่ตามสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังซึ่งกำลังยืนอยู่ หรือนั่งอยู่ และเห็น ถ้าศึกษาเรื่องของปรมัตถธรรม ต้องพิจารณาทันทีว่า แม้ที่กำลังนั่งอยู่ ยืนอยู่ และเห็น ก็เป็นปรมัตถธรรมทั้งหมด คือ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน นี่คือศัพท์เดียว คือ ปรมัตถธรรม แต่เมื่อแยกเป็น ๒ ปรมัตถธรรม คือ สภาพธรรมที่เป็นนามธรรม ๑ และที่เป็นรูปธรรม ๑

นี่คือเบื้องต้นจากการฟัง และเวลาที่จะอบรมเจริญปัญญา เวลาที่จะรู้ ก็ต้องเริ่มรู้ตั้งแต่ต้นอย่างนี้ คือ ขณะใดที่หลงลืมสติก็จะเป็นใจเรื่องปรมัตถธรรม หรืออนัตตาทั้งสิ้น แต่เวลาที่สติเกิดระลึกได้ รู้ว่ามีสภาพธรรม ๒ อย่างเท่านั้นในโลกนี้ คือ นามธรรม ๑ และรูปธรรม ๑ แต่ถ้าปัญญายังไม่เจริญขึ้น ลักษณะของนามธรรมไม่ปรากฏ ลักษณะของรูปธรรมก็ไม่ปรากฏ แม้ว่าลักษณะที่แท้จริงมีจริง แต่ที่ จะรู้จริง ๆ ว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงรูปธรรมลักษณะหนึ่งเท่านั้นที่ปรากฏทางกาย ก็ชั่วขณะที่กำลังปรากฏ

เห็นใหม่ว่าความเข้าใจธรรมต้องสอดคล้องและต้องมั่นคง ที่ว่าลักษณะที่แจ้ง เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏ เพียงชั่วขณะที่ปรากฏ ลืมไม่ได้เลย เพราะเหตุว่าก่อนนั้นแจ้งไม่ปรากฏ ถูกใหม่

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐานที่จะรู้เรื่องของอินทรีย์ได้ ก็โดยที่ พิจารณาว่า ก่อนที่สติจะเกิด มีอะไรปรากฏใหม่

ถ. ก่อนที่สติจะเกิด คงไม่มีอะไร ก็คงเหมือนกับในชีวิตประจำวันของเรา

สุ. สภาพธรรมเกิดดับอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น เวลาที่สภาพธรรมหนึ่ง เกิดขึ้น ดับไปเร็วมาก แม้แต่รูปตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าถ้าเข้าใจว่ายังมีอยู่ ขณะนี้ ทุกท่านต้องพิจารณา แม้แต่รูปตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าถ้าเข้าใจว่ายังมีอยู่ นั่นเพราะ สัญญา ความจำ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกำมือเปล่า คือ เป็นสภาพที่ทำให้เกิดความหวัง ก่อนให้เกิดความหวัง โดยที่แท้จริงแล้วไม่มีอะไรเลย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงจะรู้ได้ว่า เพราะสัญญาจำ ถูกใหม่ ที่จำได้ว่ามี เป็นสัญญาความจำ แต่เมื่ออาการของรูป ไม่ปรากฏ ในขณะที่ไม่ปรากฏนั้น รูปนั้นเกิดและดับไป เกิดและดับไป ๆ เร็วมาก เพราะฉะนั้น ถ้าสติไม่ระลึก สัญญาจำว่ามี แต่ว่าอาการของรูปไม่ได้ปรากฏ ถูกใหม่ อาการของรูปจะปรากฏต่อเมื่อสติระลึก จึงรู้ลักษณะของรูปหนึ่งรูปใดที่กำลังปรากฏ ทางหนึ่งทางใด ไม่ว่าจะเป็นสี่สัณว์ณะที่อยู่ข้างหลังก็เกิดดับไปโดยที่ไม่มีการเห็น ฉันทใด อ่อนหรือแข็งตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าก็เกิดดับโดยที่ไม่มีสติระลึกรู้ลักษณะของ รูปหนึ่งรูปใด เพราะฉะนั้น อ่อนหรือแข็งที่ร่างกายที่กำลังยืนอยู่หรือนั่งอยู่จึงไม่ปรากฏ ลักษณะของรูป เพราะว่สติไม่เกิด จึงไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะของรูป รูปนั้นก็ปรากฏ เพียงแต่สัญญาจำไว้ว่ามี

อย่าลืม นี่คือความจริงที่สุดว่า นามธรรมและรูปธรรมเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้น การจำว่ามี กับการรู้ลักษณะของรูป ต่างกันใหม่ ต่างกัน เพราะว่าเพียง จำว่ามี เป็นตัวตน เป็นร่างกายของเรายังมี แม้ว่าลักษณะของรูปไม่ปรากฏ แต่เวลาที่ สติระลึก อ่อนหรือแข็งปรากฏ ชั่วขณะที่กำลังปรากฏเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงเข้าใจ

ถึงกายินทรีย์ว่า ถ้าไม่มีกายปสาท อ่อนหรือแข็งในขณะนี้ปรากฏไม่ได้ เพราะว่าแต่ละรูปที่จะปรากฏได้ต้องอาศัยรูปซึ่งเป็นอินทรีย์แต่ละอย่างเป็นปัจจัย มิฉะนั้นแล้วจะไม่มีสภาพธรรมใดปรากฏเลย แม้ว่ามีสภาพธรรมที่เกิดดับ ก็เกิดดับไปหมดแล้วอย่างรวดเร็ว จะให้รูปเมื่อครู่นี้กลับมาให้พิสูจน์อีกไม่ได้ รูปเมื่อครู่นี้ดับแล้วดับเลย แต่ว่ารูปใดที่กำลังปรากฏ ช่วงขณะที่ปรากฏ อย่าลืม และขณะที่ปรากฏนั่นเองก็เกิดดับสืบต่อกัน เพียงแต่ปัญญายังไม่ประจักษ์เท่านั้นเองว่า รูปนี้เกิดและกัดับ

ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็โดยนัยเดียวกัน เป็นสภาพธรรมซึ่งเกิดดับตามเหตุตามปัจจัย แต่ว่าขณะใดสติไม่ระลึกรู้ ลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมก็ไม่ปรากฏว่า เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

